

COPIII ROMI

ȘI ACCESUL LOR LA SERVICII



Un viitor decent tinerilor

unicef  | for every child



unicef  | for every child

COPII ROMI ȘI ACCESUL LOR LA SERVICII

EVALUAREA PARTICIPATIVĂ A BARIERELOR

STUDIU SOCIOLOGIC CALITATIV

2015

CONTRIBUȚII

Această evaluare a fost realizată prin concursul mai multor autori, angajați ai UNICEF și consultanți externi. Evaluarea a fost condusă de Sergiu Tomșa, Coordonator Comunicare pentru Dezvoltare și Anastasia Oceretnii, Natalia Vlădicescu și Veaceslav Bătrânescu. Chestionarul a fost condus cu suportul logistic al Centrului de Resurse pentru Tineret DACIA și al echipelor comunitare: Petru Cobzaru, Lidia Gulică, Galina Chiperi, Simion Ibrian (Vulcănești); Vasili Pleșco, Natalia Placsina, Angelica Priseajniuc, Priest Andrei (Otaci); Artur Cerari, Robert Cerari, Steliana Imanverdieva, Natalia Bazarschi (Soroca). Mulțumiri sunt transmise tuturor celor care au contribuit la realizarea acestei evaluări: respondenților, managerilor instituțiilor de învățământ, reprezentanților APL și altor actori comunitari.

Datele și constatările prezentului raport reflectă opinia intervievaților și nu reprezintă neapărat punctul de vedere al UNICEF.

Extrase din această publicație pot fi reproduse cu indicarea sursei: UNICEF, 2016, Evaluarea participativă a barierelor pentru copiii romi și familiile acestora în accesarea serviciilor, Chișinău, UNICEF Moldova.

Adresa de corespondență:
UNICEF în Moldova,
Strada 31 August 1989, nr. 131,
Chișinău, Republica Moldova

Copyright © 2016 United Nations Children's Fund (UNICEF)

Poza de pe copertă:
© Dan Gutu/2012

Design: Silvia Lunevi

LISTA ACRONIMELOR	4
LISTA FIGURILOR ȘI TABELELOR	5
SUMAR	6
INTRODUCERE	10
1. PROFILUL COMUNITĂȚILOR	13
1.1. Otaci	13
1.2. Soroca	15
1.3. Vulcănești	17
2. MODUL DE VIAȚĂ ȘI NORMELE SOCIO-CULTURALE ALE ROMILOR	19
3. SERVICIILE EDUCAȚIONALE	29
3.1. Încadrarea copiilor romi în instituțiile educaționale	29
3.2. Factori determinanți în încadrarea copiilor romi în instituțiile educaționale	34
3.3. Cooperarea instituție-părinte-copil în procesul educațional	55
3.4. Viziuni ale respondenților cu referire la îmbunătățirea accesului la serviciile educaționale	61
4. SERVICIILE DE SĂNĂTATE	68
4.1. Starea de sănătate a populației rome	68
4.2. Adresabilitatea la serviciile de sănătate	70
4.3. Viziuni ale respondenților cu referire la îmbunătățirea accesului la serviciile de sănătate	73
5. SERVICIILE SOCIALE	74
5.1. Adresabilitatea la servicii sociale	74
5.2. Soluționarea problemelor: actori implicați și provocări	76
5.3. Viziuni ale respondenților cu referire la îmbunătățirea accesului la serviciile sociale	77
6. OCUPAȚII ȘI ANGAJAREA ÎN CÂMPUL MUNCII	78
6.1. Ocupații specifice romilor	78
6.2. Impedimente în angajarea romilor în câmpul muncii	81
6.3. Viziuni ale respondenților cu referire la îmbunătățirea accesului pe piața forței de muncă	82
7. ALTE SERVICII DISPONIBILE	84
7.1. Sectorul asociativ	81
7.2. Rolul mediatorului în comunitatea romă	86
7.3. Rolul liderilor religioși în comunitatea romă	87
7.4. Servicii de documentare a populației	88
CONCLUZII	91
RECOMANDĂRI	95
ANEXE	98

LISTA ACRONIMELOR

AOFM – Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă

APC – Administrația Publică Centrală

APL – Administrația Publică Locală

BNS – Biroul Național de Statistică

CBS-AXA – Centrul de Investigații Sociologice și Marketing „CBS-AXA”

CMF – Centrul Medicilor de Familie

FG – Focus Grup

IA – Interviu aprofundat

IPP – Institutul de Politici Publice

OSC – Oficiul de Stare Civilă

LISTA FIGURILOR ȘI TABELELOR

Figura 1. Ponderea populației de etnie romă din totalul populație, după vârstă (Otaci)	13
Figura 2. Distribuția populației generale și a populației rome după vârste, orașul Soroca (persoane)	15
Figură 3. Ce particularități considerați că îi caracterizează cel mai bine pe romi?	92
Figura 4. Impedimente în realizarea educației preșcolare a romilor	99
Tabel 1. Accesarea serviciilor educaționale: factori de atragere versus bariere.....	35
Tabel 2. Propuneri cu referirea îmbunătățirea accesului la serviciile educaționale.....	67
Tabel 3. Designul cercetării calitative	98

SUMAR

Prezentul studiu reflectă modul în care romii beneficiază de serviciile disponibile în comunitate și barierele în accesarea acestora prin prisma stilului de viață, a tradițiilor și a obiceiurilor populației rome. O atenție deosebită a fost acordată provocărilor cu care se confruntă copiii și familiile acestora în accesarea serviciilor educaționale.

Studiul s-a desfășurat în trei localități populate de etnici romi: satul Vulcănești (95,6% romi), orașul Otaci (54% romi) și orașul Soroca (5,4% romi). Din punct de vedere administrativ fiecare localitate studiată are statut diferit: Vulcănești - localitate rurală inclusă în comuna Ciorești, Otaci - oraș din raionul Ocnița, Soroca - centru raional, iar în acest context, infrastructura serviciilor comunitare disponibile este diferită.

Rezultatele studiului reflectă opinia persoanelor rome și non-rome din localitățile cercetate. Cercetarea desfășurată a avut un caracter participativ, membrii comunității reprezentanți prin echipele comunitare, formate atât din lideri romi, cât și din alți actori comunitari (cadre didactice, asistenți sociali, membri APL), împreună cu echipa de cercetare au participat la toate etapele studiului: de la identificarea categoriilor intervievate, elaborarea metodologiei de cercetare, definitivarea instrumentelor de cercetare, până la validarea datelor colectate.

Studiul sociologic a cuprins tehnici de intervievare calitativă: focus grupuri, interviuri aprofundate, vizite și observații la domiciliul familiilor rome, observații în instituțiile de învățământ preșcolar și școlare și studii de caz. Studiul s-a desfășurat în perioada august 2014 - martie 2015.

Acest raport cuprinde 7 capitole care vizează următoarele aspecte: profilul comunităților studiate; modul de viață și normele socio-culturale ale romilor; serviciile educaționale; sănătatea populației rome; serviciile sociale; ocupația și angajarea în câmpul muncii; precum și analiza altor servicii disponibile în aceste comunități. Datele reflectă barierele subiective și obiective în accesarea serviciilor de către populația romă, evaluează riscurile și avantajele atitudinilor și comportamentelor acestora față de anumite

particularități ale vieții. În același timp, sunt elucidate necesitățile de intervenție și pârghiile pentru acțiuni mai eficiente și determinarea unor impedimente în aplicarea acestora, marcate de aspectele socio-culturale. Constatările studiului oferă un suport prestatorilor de servicii la nivel local, dar și altor actori publici, societății civile, și organizațiilor internaționale preocupate de îmbunătățirea calității vieții romilor, astfel ca aceștia să-și direcționeze intervențiile spre soluționarea problemelor reale din comunitățile romilor, ținând cont de specificul socio-cultural al acestora, facilitarea activităților prin prisma diminuării unor factori de risc specifici etnicilor romi, dar și comunităților studiate în parte.

PRINCIPALELE CONSTATĂRI ALE STUDIULUI:

MODUL DE VIAȚĂ ȘI NORME SOCIO-CULTURALE ALE ROMILOR

Modul de viață al romilor din localitățile cercetate este influențat într-o mare măsură de tradițiile și normele socio-culturale ale acestora. **Rolurile în familiile rome sunt clar distribuite** și implică un caracter paternalist, bărbații fiind responsabili de asigurarea socio-economică a familiei, iar femeile de gospodărie și educația copiilor. **Căsătoriile timpurii** reprezintă unul din principalele motive ale abandonului școlar, în special pentru fete, dar implică și alte conotații socio-culturale. **Copiii romi** sunt în mare parte protejați și li se respectă dorințele, băieții fiind favorizați atât în oferirea bunurilor, cât și în accesul la diferite servicii. Fetele sunt însă protejate de posibilele „riscuri” privind căsătoriile neagreate. Romii din comunitățile studiate sunt în mare măsură **antrenați în migrație**, pentru ei este specific să migreze împreună cu familia, chiar și pentru perioade scurte de timp.

Romii intervievați au evidențiat că sunt îngrijorați de faptul că actualmente este din ce în ce mai dificilă identificarea unor noi surse de venit. De asemenea, ei sunt preocupați de faptul că se pierde din tradițiile romilor și se pune în pericol perpetuarea neamului prin căsătorii mixte,

căsătorii la vârste mai înaintate, scăderea numărului de copii în familie. Unii lideri percep școlarizarea copiilor ca o amenințare în păstrarea specificului romilor.

Interacțiunea romilor din aceeași localitate este determinată de nivelul socio-economic al romilor și de clanurile/famiiliile din care provin. În toate localitățile există anumite animozități între diferite clanuri. Dar cel mai pronunțat criteriu de segregare între romi este cel economic: astfel romii din familii înstărite practic nu interacționează cu cei din familiile sărace. În unele localități, de exemplu Otaci, această împărțire este și teritorială. În rândul romilor informațiile se transmit foarte repede. Romii din orașele incluse în studiu obișnuiesc să se întrunească în **locuri speciale, numite -"pitaciok"**, loc de socializare, de petrecere a timpului liber, de soluționare a problemelor. Romii se consideră mai puternici și mai influenți atunci când sunt în grup, din acest motiv obișnuiesc **să se adreseze în grup** pentru a beneficia de anumite servicii sau pentru a-și soluționa anumite probleme.

Studiul a atestat o slabă relaționare a romilor cu non-romii, fiind influențată de atitudinile și opiniile non-romilor față de romi formate de-a lungul timpului. Non-romii în mare parte nu au încredere în romi, consideră că aceștia obișnuiesc să nu spună adevărul, au un mod de viață dezorganizat, sunt emotivi, gălăgioși și superstițioși. În același timp, non-romii apreciază modul în care romii își organizează petrecerile, bucatele acestora și insistența lor de a obține ceea ce își doresc. Romii, conviețuind cu alte etnii, au preluat unele aspecte precum modul de îngrijire a gospodăriilor, stilul vestimentar etc.

SERVICIILE EDUCATIONALE

Localitatea Vulcănești are o infrastructură mai slab dezvoltată comparativ cu celelalte localități incluse în studiu. În această localitate este prezentă doar o instituție de învățământ, în același edificiu activează grădinița și gimnaziul, un punct medical în care activează doar asistenta medicală, iar medicul oferă servicii o zi pe săptămână. Primăria și toate instituțiile abilitate (asistența socială, poșta, poliția) sunt prezente în localitatea vecină Ciorești.

În localitățile urbane incluse în studiu, practic toate serviciile menționate mai sus sunt disponibile în comunitate. În Soroca activează în prezent 9 instituții preșcolare, însă la momentul desfășurării studiului nici un copil rom nu

frecvența grădinița. În Otaci activează 2 instituții preșcolare dintre care doar una este frecventată de copii romi.

În toate localitățile s-a atestat faptul că instituțiile de învățământ preuniversitare sunt frecventate în mare măsură de copiii romi doar în ciclul primar de studiu: în Otaci aceștia reprezintă circa 80%, în Soroca - 65%, în Vulcănești (frecventează doar copii de etnie romă) - 39%. În clasele gimnaziale ajung foarte puțini copii, cei mai mulți fiind de sex masculin.

Procesul de includere a copiilor romi în instituțiile preșcolare este dificil, marcat de percepții adânc înrădăcinate, potrivit cărora **copiii mici trebuie să fie sub supravegherea mamei**. În opinia romilor, este **"rușine" pentru familie să-și dea copilul la grădiniță** din dublă perspectivă: pe de o parte, familia este privită ca nefiind în stare din punct de vedere financiar să-și crească copiii, iar pe de altă parte, mama este percepută ca fiind iresponsabilă și neglijentă. Totodată, părinții își manifestă îngrijorarea privind securitatea copiilor în grădinițe. Alți factori care periclitează frecventarea instituțiilor preșcolare, se referă la: sărăcie, programul matinal, respectarea unor reguli, timpul nefavorabil, vârsta înaintată a educatorilor, etc. În cazul orașului Soroca, accesul copiilor romi la instituțiile preșcolare este îngreunat și de lipsa locurilor în grădinițe, și existența listelor de așteptare.

Școlarizarea este percepută de romi ca o etapă în care copiii învață să scrie și să citească, iar marea majoritate se limitează la ciclul primar de studii. O bună parte din copii nu reușesc din diferite motive să atingă nici obiectivul de a învăța să citească și să scrie. **Nefrecventarea instituțiilor preșcolare și bariera lingvistică contribuie la adaptarea dificilă a copiilor romi la programul și cerințele din instituțiile școlare, la pierderea interesului și în cele din urmă, la abandonul școlar.**

Migrația și căsătoriile timpurii sunt cei mai importanți factori ai abandonului școlar. Căsătoriile timpurii determină băieții să abandoneze studiile pentru a se implica în activități care aduc venit, iar fetele pentru a se **"proteja"** și pregăti să devină soții. În marea majoritate a cazurilor, pentru fetele ajunse la vârsta pubertății, este restricționată frecventarea instituțiilor de învățământ. Alți factori care contribuie la abandonarea școlii sunt: lipsa viziunii privind avantajele instruirii; lipsa tradițiilor de școlarizare și a suportului din partea familiei; percepția îngreunării libertății de mișcare și acțiune;

absenteismul; programul complicat; dezinteresul și plictiseala în mediul școlar; relațiile neadecvate cu cadrele didactice și semenii; infrastructura slab dezvoltată; instruirea în aceeași clasă a copiilor de diferite vârste etc.

Factorii de atragere în instituțiile preuniversitare sunt: percepția utilității studiilor în baza experienței părinților sau rudelor instruite / care au conștientizat necesitatea studiilor; relația armonioasă cu cadrele didactice și colegii de clasă; competențele și activismul profesorilor; utilizarea tehnologiilor informaționale în procesul de instruire; alimentația gratuită.

În vederea îmbunătățirii nivelului școlarizării copiilor romi și a calității studiilor, în opinia celor intervievați, este necesară dezvoltarea unor programe de instruire pentru adulți, astfel ca să fie suplinite lacunele educaționale; responsabilizarea părinților, atât prin metode stimulative, cât și punitive; crearea unui mediu prietenos copiilor; metode alternative de instruire pentru copiii care nu frecventează instituțiile preșcolare; diversificarea strategiilor didactice și simplificarea programului școlar; dotarea instituțiilor cu tehnologii moderne și utilizarea acestora în procesul de predare-învățare; organizarea programului prelungit; implicarea activă a actorilor comunitari, liderilor romi și mediatorilor în promovarea necesității continuării studiilor.

SERVICIILE DE SĂNĂTATE

Starea de sănătate a romilor este afectată de adresările tardive la medic, datorate lipsei unei culturi sanitare și a migrației; viciile - abuzul de alcool, consumul de tutun și droguri. Sănătatea reproductivă a femeilor rome implică riscuri mai mari comparativ cu a femeilor non-rome din cauza debutului sexual și al nașterilor precoce. Totuși, în rândul comunităților studiate se atestă o diminuare a nașterilor la vârste fragede și o pondere mai mare a femeilor care acceptă metodele de contracepție.

Accesul la serviciile de sănătate a populației rome este în corelație directă cu capacitatea financiară a gospodăriei de a achita pentru serviciile de sănătate. Acest fenomen este determinat atât de necesitatea achitării pentru servicii, dat fiind faptul că marea majoritate a adulților romi nu sunt încadrați în câmpul muncii și deci nu sunt asigurați medical conform Programului Unic, cât și din cauza plăților neformale achitate frecvent în instituțiile medicale.

Romii care beneficiază de servicii medicale contra plată preferă să se adreseze la instituțiile medicale din Chișinău sau în cazul orașului Otaci, la Vinița, Ucraina, apreciind raportul preț-calitate a serviciilor prestate. Romii vor să beneficieze de servicii gratuite și medicamente compensate, chiar dacă nu dispun de poliță de asigurare medicală.

În cazul persoanelor asigurate de către stat, aceștia apelează la serviciile medicale. În situațiile în care persoanele sunt prezente în comunitate, acestea se adresează frecvent la medic, dar din cauza migrației pot fi abateri, de exemplu, de la calendarul vaccinării. Romii, în mare parte au o atitudine responsabilă față de starea de sănătate a copiilor.

În prestarea serviciilor medicale pentru romi, studiul a constatat următoarele dificultăți: neînțelegerea informației transmise de lucrătorii medicali; utilizarea remediilor naturiste, inclusiv în cazul maladiilor grave; neprogramarea în prealabil a vizitelor la medic; comportamente agresive; utilizarea numelor duble care îngreunează procesul de identificare și rechemare a pacienților în caz de necesitate.

Accesul romilor la serviciile de sănătate ar putea fi îmbunătățit prin campanii de informare și sensibilizare a populației privind modul de viață sănătos, dar și a mecanismului de funcționare și prestare a serviciilor medicale. De asemenea, trebuie amplificat rolul mediatorului în informarea și asistarea romilor, inclusiv în adresarea la instituțiile medicale.

SERVICIILE SOCIALE

Implementarea reformei în domeniul protecției sociale și modificarea metodelor de susținere a păturilor social-vulnerabile prin acordarea ajutorului social, bazat pe evaluarea resurselor și bunurilor disponibile, a dezavantajat și a redus numărul romilor care anterior beneficiau de anumite indemnizații/ prestații sociale. Un exemplu relevant este cel al mamelor solitare, categorie în care se includeau anterior majoritatea femeilor rome, dat fiind faptul că romii nu obișnuiesc să-și înregistreze căsătoriile. Astfel, conform noilor prevederi, beneficiază de suport din partea instituțiilor statului familiile aflate în dificultate și nu toți romii pot fi incluși în această categorie. În aceste condiții, este dificil pentru unii să înțeleagă motivele din care nu beneficiază de suport, ajungând să aibă o relație tensionată cu asistenții sociali din comunitate.

Romii au așteptări mari privind suportul din partea instituțiilor statului, APL, a ONG-urilor și organizațiilor internaționale. Există percepția că sunt alocate resurse importante pentru soluționarea problemelor romilor, dar care nu ajung la etnicia romi. Pe de altă parte, există o frustrare în rândul non-romilor, inclusiv a actorilor comunitari, privind oferirea unor privilegii sau suport material familiilor rome, care în opinia acestora nu depun eforturi pentru a-și îmbunătăți nivelul de viață.

O barieră importantă în accesarea serviciilor sociale de către familiile vulnerabile este lipsa actelor de identitate. În ultimii ani, în toate localitățile cercetate se fac eforturi comune de documentare a populației. Alte bariere includ dificultăți în perfectarea pachetului de documente; imposibilitatea completării cererii de solicitare a prestațiilor sociale – în Soroca această barieră a fost diminuată datorită activității mediatorului; declararea incompletă sau eronată a bunurilor și a situației familiale; condiționarea oferirii ajutorului social/material prin respectarea anumitor obligații (achitarea impozitelor, școlarizarea copiilor, renunțarea la anumite vicii, etc.).

Romii sunt insistenți în accesarea serviciilor sociale, iar angajarea în localitățile Otaci și Vulcănești a mediatorului comunitar ar facilita acest proces. În cazul satului Vulcănești, este necesară o prezență mai frecventă a asistentului social în comunitate, dat fiind faptul că la moment acesta se deplasează doar o zi pe săptămână. S-a relatat necesitatea sporirii încrederii și nivelului de relaționare dintre asistenții sociali și comunitatea romă.

OCUPAȚII ȘI ANGAJAREA ÎN CÂMPUL MUNCII

Marea majoritate a romilor activează neoficial. Cei mai mulți își asigură veniturile din comerț, atât la nivel local, cât și preponderent în afara țării. Practicile de cerșit și ghicit sunt prezente, în cerșit fiind antrenați inclusiv copiii. Romii angajați oficial sunt excepții în toate localitățile studiate, fiind înregistrate doar câteva cazuri: Vulcănești - un cadru didactic și o vânzătoare; Soroca - două persoane în calitate de măturătoare și un hamal¹. În Otaci nu este nici o persoană angajată oficial în câmpul muncii.

Romii nu au o tradiție de angajare, fiind obișnuiți cu un program flexibil și activități care generează un venit mai mare, într-o perioadă mai scurtă de timp. Barierele de angajare a romilor sunt în

primul rând legate de lipsa calificărilor, a studiilor și deseori imposibilitatea de a scrie, de a citi, dar și de nedorința de a munci, eschivarea de la muncile fizice, blamarea romilor angajați în câmpul muncii de către comunitatea romă, dar și rezervele angajatorilor față de romi, dat fiind faptul că sunt foarte puține practici pozitive în acest sens.

Nivelul de calificare redus, diminuează semnificativ oportunitățile de angajare pentru romi. Se creează un cerc vicios, prin care romii nu pot avea acces la locuri de muncă mai bine plătite și mai prestigioase. Liderii romi s-au arătat îngrijorați de expulzarea romilor din alte țări și diminuarea comerțului stradal, din "ușă în ușă" și au relevat necesitatea deschiderii unor întreprinderi, activități în care să fie antrenați romii.

ALTE SERVICII

În accesarea serviciilor de documentare, romii deseori se confruntă cu dificultăți de înțelegere a formalităților și mecanismelor de prestare a acestora.

În serviciile comunitare prestate de unele instituții private, cum sunt, de exemplu, cafenelele, restaurantele, saloanele de frumusețe, accesul romilor este restricționat de către proprietari/manageri. Această atitudine se datorează, în mare parte, unor experiențe negative anterioare, dar și unor stereotipuri privind comportamentul neadecvat al romilor.

Autodiscriminarea și autoizolarea romilor reprezintă un impediment semnificativ în accesarea tuturor serviciilor comunitare. Conformarea la normele sociale și respectarea lor va spori încrederea atât a romilor, cât și a non-romilor, în potențialul populației rome de a-și valorifica capacitățile și abilitățile, de a se implica în soluționarea propriilor probleme. Unele din tradițiile romilor au ajutat comunitatea să se perpetueze, dar în societatea contemporană, în era tehnologiilor, revizuirea anumitor aspecte socio-culturale, în special privind incluziunea copiilor în instituțiile de învățământ, va ajuta comunitatea romă să se consolideze.

Pentru realizarea acestui deziderat, este necesar să existe, în primul rând, o deschidere și conștientizare de către părinții romi a necesității școlarizării copiilor, și exemple pozitive proprii. Totodată, se impune consolidarea eforturilor actorilor comunitari în adaptarea serviciilor comunitare la specificul populației rome.

¹ Toți trei sunt din aceeași familie

INTRODUCERE

CONTEXTUL STUDIULUI

Accesul la serviciile publice, în special la educație și sănătate, este un drept fundamental al oricărui cetățean. În toate societățile există dificultăți în acoperirea întregii populații cu servicii, unele categorii fiind excluse sau marginalizate. Vulnerabilitatea romilor în accesarea diferitor servicii este o problemă actuală la nivel mondial, iar Republica Moldova nu reprezintă o excepție. Același set de probleme este atestat și la nivelul altor țări europene. În acest context, una din directivele Comisiei Europene se referă la elaborarea strategiilor naționale de integrare a romilor. Directiva este în conformitate cu obiectivele Strategiei Europa 2020 cu referire la ocuparea forței de muncă, incluziunea socială și educație².

Potrivit datelor oficiale, în Republica Moldova locuiesc în jur de 12 mii de cetățeni romi, reprezentând aproximativ 0,6% din populația Moldovei³. Liderii romi consideră că numărul romilor în Republica Moldova este mult mai mare, dar din cauza discriminării, ei evită să se autodeclare romi. În vederea îmbunătățirii calității vieții romilor și diminuării excluziunii sociale au fost întreprinse și sunt în continuare desfășurate mai multe acțiuni, atât la nivelul instituțiilor guvernamentale⁴, cât și la nivelul societății civile, cu suportul organizațiilor internaționale. Soluțiile identificate pentru comunitățile rome nu întotdeauna reflectă necesitățile reale ale acestora sau rezolvă efectele, dar nu cauzele problemelor din comunitate. Unele servicii dezvoltate în comunitățile populate de romi sunt puțin valorificate sau deloc utilizate de către romi.

În Republica Moldova au fost realizate câteva studii în rândul populației rome⁵, care au abordat diferite aspecte ale vieții romilor, identificând câteva probleme specifice comunităților. Romii se confruntă cu bariere semnificative în accesarea serviciilor fundamentale, iar nivelul redus de școlarizare este una din cauzele principale. Femeile rome sunt constrânse de tradiții să abandoneze școala la vârste fragede. Migrația populației rome este un mijloc important de existență care își pune amprenta pe stilul de viață al romilor. Persistă anumite stereotipuri privind romii, care determină marginalizarea acestora, dar și autodiscriminarea lor.

În acest context s-a propus realizarea unui studiu calitativ-participativ, prin care să fie identificați factorii care limitează accesul romilor la serviciile din comunitate, prin prisma cauzelor subiective percepute de respondenți, dar și a aspectelor factuale din vizitele la domiciliu, observațiile din comunitate și din instituțiile de învățământ.

SCOPUL STUDIULUI:

Examinarea barierelor sociale și instituționale pentru copiii romi și familiile acestora în accesarea și folosirea serviciilor și identificarea soluțiilor pentru a crește adresabilitatea romilor la servicii.

Obiectivele generale ale cercetării se referă la:

- Identificarea atitudinilor și practicilor copiilor și familiilor rome de accesare a serviciilor disponibile în comunitățile cercetate;
- Determinarea barierelor în accesarea de către copiii și familiile rome a serviciilor;

² Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. An EU Framework for National Roma Integration Strategies up to 2020// http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf

³ Recensământ 2004

⁴ Planului de acțiuni privind susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2011-2015

⁵ - Romii în Republica Moldova, PNUD, 2007

- Situația copiilor romi, UNICEF/PNUD, 2009

- Romii din Republica Moldova în comunitățile locuite preponderent de romi, ONU, 2013

- Raport reprezentativ privind cartografierea localităților dens populate de romi din Republica Moldova, PNUD, 2013

- Studiu cu privire la situația femeilor și fetelor rome din Republica Moldova, UN Women, UNDP, OHCHR, 2014

- Stabilirea în mod participativ a soluțiilor de îmbunătățire a accesului copiilor și a familiilor rome la serviciile disponibile în comunitate.

ASPECTE METODOLOGICE

Cercetarea a fost realizată în trei localități: or. Sorooca, or. Otaci și satul Vulcănești (din comuna Ciorăști, raionul Nisporeni) în care se regăsesc comunități compacte rome.

Design-ul de cercetare a cuprins tehnici participative de investigare, care au permis studierea în mod holistic a comunității rome din perspectiva accesului la servicii. Opțiunea pentru cercetarea participativă este argumentată de tipul de abordare de „jos în sus”, cu un accent deosebit pe viziunile și experiențele de la nivel local. Cercetătorii din domeniul social (Seeley J. A., Kengeya-Kayondo J. F., Mulder D.W., ș.a.) indică asupra necesității integrării cunoștințelor și a experiențelor locale, asigurându-se astfel o colaborare de durată. În același timp, cercetarea participativă reușește să contribuie la fortificarea capacităților la nivel local⁶. Implicarea localnicilor în planificarea, realizarea și validarea cercetării sporește eficiența⁷ și calitatea datelor obținute prin modalități adaptate la contextul comunității.

Conceptul studiului a vizat ca în întreg procesul de realizare - de la elaborarea metodologiei și a instrumentelor de cercetare, colectarea datelor și până la analiza și interpretarea acestora - echipa de cercetare să lucreze în comun cu echipa comunitară, având ca membri atât reprezentanți ai liderilor rome, cât și alți actori comunitari (asistenți sociali, mediatorii comunitari, cadre didactice), apreciați și cunoscuți de către romii din localitățile selectate.

Metodologia studiului calitativ participativ este complexă, fapt ce reflectă respectarea principiilor metodologice (principiul triangulării, saturației teoretice, etc.).

Studiul sociologic a cuprins metode și tehnici calitative, precum:

- **discuții de grup** cu copiii rome și non-rome, părinții rome și non-rome (23 ședințe de grup);
- **interviuri aprofundate** cu copiii cerșetori, mame minore, reprezentanți ai instituțiilor de învățământ, reprezentanții instituțiilor medicale, asistenți sociali, reprezentanți ai APL, reprezentanți ai organizațiilor societății civile, lideri rome, vânzători, directori de localuri, reprezentanți ai cultelor religioase (68 de interviuri);
- **studii de caz** în baza unor istorii de succes (10 studii de caz);
- **vizite și observații** la domiciliul familiilor rome care își școlarizează copiii (7 vizite);
- **vizite și observații** la domiciliul familiilor rome care nu își școlarizează copiii (7 vizite);
- **observații** în instituțiile de învățământ preșcolar și asistarea la activitățile copiilor (4 observații);
- **observații** în școli și asistarea la ore în clasele unde învață copiii rome (2 observații);
- **alte observații** și discuții în locuri publice (6 activități).

În total au fost intervievate 221 persoane, dintre care 114 rome. Suplimentar au fost vizitate 14 gospodării în care s-a discutat cu toți membrii acestora.

Designul cercetării calitative este prezentat în Tabelul 1 din Anexa 1.

Studiul sociologic s-a desfășurat în lunile august 2014 – martie 2015, culegerea datelor având loc în perioada octombrie - decembrie 2014.

Asigurarea credibilității și validării datelor a fost posibilă prin respectarea principiului triangulării, relevant în studiile calitative. Constatările studiului au fost verificate sau/și confirmate cel puțin prin trei surse diferite de informație. Datele studiului, de asemenea, au fost validate prin organizarea în fiecare localitate cercetată a ședințelor cu participarea membrilor echipelor comunitare, liderilor rome și a actorilor comunitari, în cadrul cărora s-au prezentat și discutat rezultatele studiului, oferindu-se sugestii. Ședințele de validare la nivel local s-au desfășurat în luna martie 2015. Ulterior, pe data 19 mai 2015 a

⁶ Krishnaswamy A. *Participatory research: Strategies and Tools*. În: *Practitioner: Newsletter of the National Network of Forest Practitioners*, 2004, 22: 17-22. // http://nature.berkeley.edu/community_forestry/Workshops/powerpoints/tools%20and%20strategies%20of%20PR.pdf

⁷ Cornwall A., Jewkes R. *What is participatory research?* În: *Social Science and Medicine*, 1995, nr.41 (12), pag.1667-1676 // http://www.civitas.edu.pl/pub/nasza_uczelnia/projekty_badawcze/Taylor/what_is_participatory_research.pdf

fost realizată o ședință comună de validare, la nivel național, cu participarea liderilor romi și din alte localități, a reprezentanților instituțiilor guvernamentale și a celor internaționale. Acuratețea datelor a fost asigurată prin implicarea echipelor comunitare în toate etapele studiului de la elaborarea și pilotarea instrumentelor de cercetare, colectarea datelor, validarea constatărilor și prezentarea acestora în comunitate.

PROVOCĂRI ȘI LIMITE ALE STUDIULUI

În utilizarea și interpretarea datelor prezentului studiu este necesar de a se avea în vedere următoarele limite:

- Datele acestui studiu, dat fiind caracterul lor calitativ, nu pot fi generalizate, însă acestea pot fi transferabile⁸ în dependență de necesitățile utilizatorilor acestui raport.

- Lipsa sau insuficiența datelor statistice pentru anumiți indicatori colectați în cadrul studiului pentru profilul comunității.
- Datele colectate de la actorii comunitari în unele cazuri sunt aproximative și nu coincid cu datele din alte surse (de exemplu numărul copiilor de vârstă școlară aflați la evidență în instituțiile medicale și cei înscriși în cadrul instituțiilor de învățământ).
- Necunoașterea limbii romani de către membrii echipei de cercetare. Accesul a fost facilitat de către membrii echipelor comunitare, însă pe parcursul studiului s-a identificat că unele aspecte nu erau transparente față de membrii echipei de cercetare.
- Selectarea intervievaților din anturajul liderilor locali, dat fiind accesul la comunitatea romă prin intermediul acestora și specificul comunităților romilor.

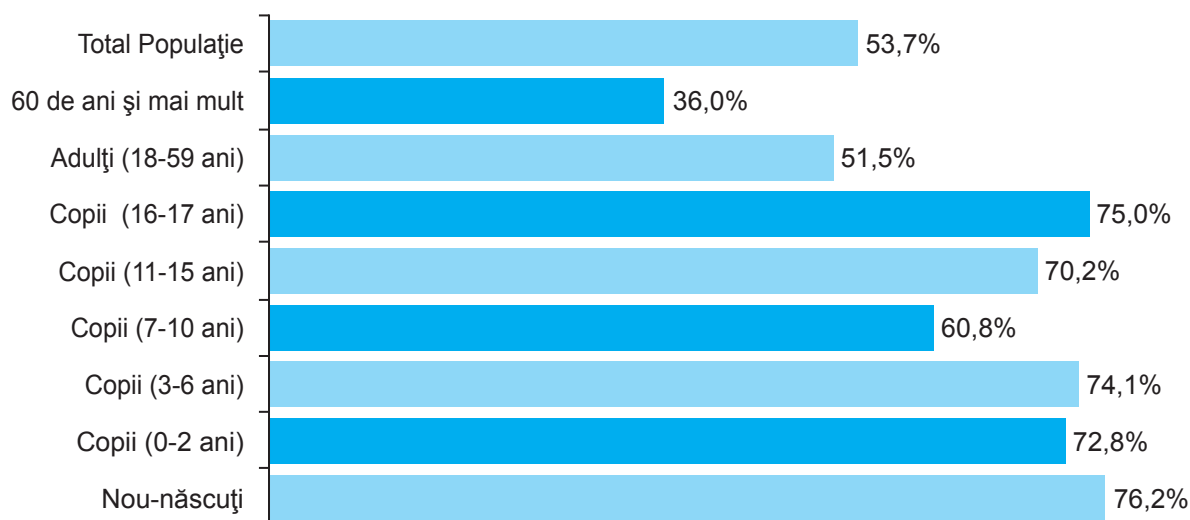
⁸ tranferabilitatea este paralelă conceptului pozitivist al generalizării, persoana interesată hotărăște dacă rezultatele pot fi aplicate la o altă situație ținând cont de condițiile și procedeele folosite în cadrul cercetării, datele reflectând concepte teoretice, tendințe.

PROFILUL COMUNITĂȚILOR

1.1. OTACI

Orașul Otaci, datează din anul 1419, fiind una din cele mai vechi localități din țară. Conform datelor (obținute din mai multe surse: Primărie, OMF și BNS), în anul 2013 populația localității constituia 7781 de persoane, dintre care 4175 erau romi, ceea ce constituie 54%. În anul 2013 s-au născut 63 copii, dintre care 48 romi, ceea ce constituie 0,8% din totalul populației. Populația de peste 60 de ani constituie 13,9% din totalul populației, 5,0% constituie populația romă. În același timp sunt 217 copii de 0-2 ani (2,8%), 436 copii de vârstă 3-6 ani (5,6%), 390 copii de vârstă 7-10 ani (5,0%) și 486 copii de vârstă 11-15 ani (6,2%). Tinerii de 16-17 ani din localitate sunt doar 204 persoane (2,6%), iar populația adultă a localității este de 4902 persoane (63%).

FIGURA 1. Pondere a populației de etnie romă din totalul populație, după vârstă (Otaci)



Sursa: date APL Otaci, anul 2013.

Populația de etnie romă a crescut în Otaci atât datorită sporului natural, unde natalitatea în rândul romilor este mai înaltă decât în rândul altor etnii, cât și a sporului migratoriu, atestându-se faptul că orașul Otaci a devenit un loc de refugiu pentru romii din alte regiuni. Astfel, datele despre populația generală a localității diferă de la o instituție la alta din cauza intensificării în ultima perioadă a acestui proces de migrație internă. O provocare este și faptul că persoanele venite în localitate nu întotdeauna se pun la evidență în cadrul instituțiilor abilitate, ceea ce crează dificultăți în monitorizarea lor.

S-a atestat că familiile rome se adaptează tendințelor contemporane a modelului de familie cu un număr relativ mic de copii. Astfel, în 2013 s-a înregistrat un număr de 24 de familii cu 4 și mai mulți copii, toate fiind de etnie romă, și 20 familii monoparentale (de obicei mame cu copii), majoritatea fiind de etnie romă.

Din totalul copiilor de 0-17 ani, 22 copii - 12 băieți și 10 fete - sunt cu diverse grade de dizabilitate. Din acestea, 9 băieți și 6 fete sunt de etnie romă. În orașul Otaci, în anul 2013 nu s-au înregistrat accidente casnice sau decese cu implicarea copiilor.

În localitate activează două grădinițe, dintre care doar una este frecventată și de copiii romi. De asemenea, funcționează un singur liceu după comasarea celor trei instituții de învățământ preuniversitar existente. În incinta liceului își desfășoară activitatea centrul de creație a copiilor și tinerilor, care este frecventat și de elevii romi.

În anii 2013-2014, numărul total al copiilor care frecventează grădinița a rămas practic neschimbat, aproximativ câte 80 de copii în fiecare instituție preșcolară (total incluși - 159 copii în cele 2 grădinițe). S-a atestat faptul că numărul copiilor romi care frecventează grădinița în anul 2014 a crescut de la 5 copii în 2013 până la 12 copii în 2014.

În învățământul preuniversitar la începutul anului școlar erau încadrați 433 de copii, dintre care 42,3% erau etnici romi. Analiza dezagregată pe clase atestă că 52,2% din elevii înscriși în școală sunt încadrați în învățământul primar, dintre care 65,5% sunt copii romi, 34,6% sunt în învățământul gimnazial, dintre care 23,3% sunt copii romi, 13,2% sunt încadrați în clasele liceale, dintre care nici un copil rom.

Rata de înrolare a tuturor copiilor din Otaci în instituția de învățământ preuniversitar este de 40%, iar rata de înrolare a copiilor romi constituie 25%. Din totalul copiilor de vîrstă școlară din localitate care frecventează instituția școlară, fetele constituie 33,6%, iar băieții 47,7%. În rândul romilor, fetele sunt școlarizate în proporție de 22,4%, iar băieții în proporție de 27,2%. În ultimii 4 ani s-au înregistrat doar 2 cazuri de absolvire a ciclului gimnazial de către elevi romi. În anul de studii 2014-2015, din septembrie până în decembrie, au abandonat instituția preuniversitară 20 elevi romi.

În instruirea elevilor sunt antrenate 45 cadre didactice. Personalul tehnic, care asigură ordinea și curățenia pe teritoriul liceului constituie 30 persoane. Nici un rom nu se regăsește în lista angajaților acestei instituții.

În localitate sunt înregistrate 2802 gospodării. Practic toate gospodăriile sunt conectate la energia electrică, 60% din gospodării - la gazele naturale, aproximativ 86% din gospodării - la rețeaua de apă și doar jumătate din acestea - la rețeaua de canalizare, iar 35% din gospodării - la telefonie fixă. Nu sunt disponibile date ale gospodăriilor dezagregate după etnie. În Otaci romii bogați locuiesc în regiunea din Centru și Dealul orașului, iar cei săraci locuiesc după podul de cale ferată. Astfel, acest pod desparte deja de câteva decenii romii din localitate în bogați și săraci. În regiunea de după pod sunt mulți romi care au venit din alte raioane ale Moldovei, cum ar fi: Briceni, Edineț, Rîșcani, Glodeni și altele.

Migrația este o problemă a localității, în jur de o pătrime (23,3%) din totalul populației este antrenată în migrație. S-a înregistrat faptul că din 29 familii care au plecat peste hotare pentru totdeauna, 16 familii erau rome. Țările de destinație, atât pentru migranții non-romi, cât și pentru cei romi, sunt în mare parte Federația Rusă, Ucraina, și Kazahstanul (caracteristic mai mult pentru romi).

În orașul Otaci, serviciile de sănătate sunt oferite în cadrul Centrului Medicilor de Familie (4 medici) și un centru medical privat.

În localitate sunt 36 magazine mixte, din ele 2 sunt în proprietatea unor persoane de etnie romă. De asemenea în Otaci își desfășoară activitatea 42 SRL-uri, 5 întreprinderi cu statut de societate pe acțiuni, 25 întreprinderi individuale, 52 deținători de patentă – niciuna din cele menționate nu se află în proprietatea romilor.

Se atestă faptul că oferta locurilor de petrecere a timpului liber este redusă, tinerii și populația din acest oraș se pot odihni doar în restaurantele și barurile din localitate.

Actorii comunitari intervievați consideră drept prioritare următoarele domenii de intervenție:

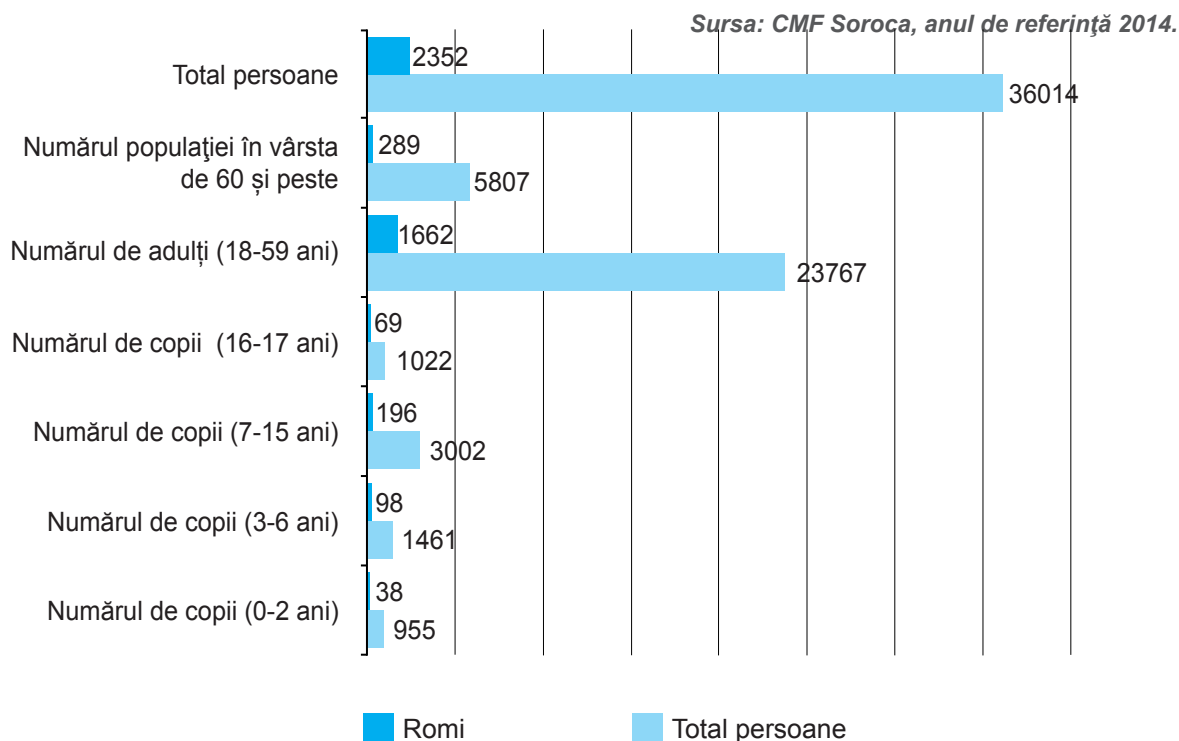
- finisarea construcției Centrului de Cultură;
- repararea drumurilor;
- îmbunătățirea accesului la servicii sociale, inaugurarea unei cantine sociale;
- îmbunătățirea accesului la servicii medicale, necesitatea unui aparat mobil de radiografie;
- crearea locurilor de muncă;
- transport pentru copiii care frecventează școala;
- gazificarea localității;
- salubritatea localității.

1.2. SOROCA

Orașul Soroca este centrul administrativ al raionului cu același nume. Localitatea Soroca a fost atestată documentar în anul 1499. Acest oraș este cunoscut la nivel național, dar și internațional, prin Cetatea Sorociei și „Dealul Țiganilor”. Populația orașului este de 37526 locuitori⁹, femeile reprezentând 50,7%. Orașul Soroca este unul multietnic: etnia majoritară o reprezintă moldovenii/românii (76,3%), urmată de ucraineni (8,6%), ruși (7,7%), romi (5,4%) și alte etnii (2%).¹⁰

Potrivit datelor oficiale, în Soroca locuiesc în jur de 1525 persoane de etnie romă, dar cifrele diferă de la o sursă la alta. Liderii romi din Soroca estimează o cifră de aproximativ 4000 de romi, iar majoritatea instituțiilor publice, inclusiv APL, declară că ei nu duc o evidență a populației după criteriul etnic, și nu pot indica o cifră exactă a acestora. Cu certitudine, numărul romilor din Soroca depășește cifra oficială, dar în opinia liderilor comunitari acesta nu este mai mare de 4000 de persoane. La Centrul Medicilor de Familie erau la evidență în 2014 în jur de 2352 etnici romi, ceea ce reprezintă 6,5% din totalul populației, cu aproximativ 1% mai mult decât datele oferite de BNS.

FIGURA 2. Distribuția populației generale și a populației rome după vârste, orașul Soroca (persoane).



Comparativ cu situația generală a romilor pe țară,

⁹ BNS, la 1 ianuarie 2014

¹⁰ BNS, Recensământ 2004

populația romă din Soroca este mai îmbătrânită, ponderea copiilor (0-17 ani) este de 17% în totalul populației rome și este aproximativ egală cu cea a populației generale din Soroca (17,9%). Fiecare a șaptea persoană de etnie romă din Soroca este din categoria de vârstă 18-59 ani.

În Soroca activează 9 instituții preșcolare, dar la momentul desfășurării studiului nici un copil rom nu frecventa grădinița. În anii precedenți 2 instituții preșcolare au fost frecventate de către romi. Instituțiile preșcolare din Soroca sunt suprasolicitate, de exemplu la Grădinița nr. 7 situată în imediata apropiere a locuințelor romilor, în momentul realizării studiului, era o listă de așteptare de 12 copii. Astfel pe lângă barierele socio-culturale de încadrare a copiilor în instituțiile preșcolare, în orașul Soroca se atestă și lipsa locurilor în grădinițe.

Potrivit recensământului școlar din anul de studii 2013-2014, organizat în Soroca de către Direcția de Învățământ cu suportul altor actori comunitari, pe teritoriul orașului erau 259 copii romi de vârstă școlară (la medicii de familie figurează 265 copii romi de această vârstă, cu 7 copii mai mult). Din ei erau încadrați în sistemul de învățământ 37,1% (96 copii), 62,9% (163 copii) erau plecați peste hotare, iar 5,8% (15 copii) aveau dosare personale în instituțiile de învățământ, dar nu frecventau din cauza refuzului părinților. Totodată 3 copii nu frecventau instituția din cauza dizabilității, iar o fată a argumentat prin faptul că deja este căsătorită.

În comunitate activează 4 școli, romii frecventând două din acestea¹¹: Liceul A. Pușkin (52 copii) și Gimnaziul Nr.1 (18 copii). Marea majoritate a copiilor romi (62,8% - 42 elevi din totalul de 70 elevi) sunt încadrați în ciclul primar. Odată cu înaintarea pe clase, descrește atât numărul elevilor romi, cât și ponderea fetelor școlarizate. Dacă în ciclul primar ponderea fetelor rome reprezintă 48% din totalul elevilor romi, fiind aproape similară cu cea a non-romilor, atunci în ciclul gimnazial fetele rome constituie 20% din elevii romi, ponderea acestora fiind cu 14 p.p. mai mică față de cea a fetelor non-rome din ciclul gimnazial. Nici un copil rom nu era încadrat în ciclul liceal. În cele 2 școli profesionale și 4 colegii și o filială universitară nu învață nici o persoană de etnie romă.

În 2014 copiii romi au început să frecventeze Centrul de Resurse pentru Tineret DACIA. Copiii din familii vulnerabile sunt atrași în special de sala de calculatoare din incinta acestei organizații neguvernamentale.

Accesarea serviciilor de evidență a populație și a celor sociale este facilitată pentru romi de cei doi mediatori comunitari, care pe lângă suportul informațional, ajută romii, în special pe cei care nu știu să scrie sau să citească, să îndeplinească diferite cereri și declarații.

Comparativ cu celelalte localități incluse în studiu, Soroca dispune de o gamă mai largă de locuri și servicii de recreere: parcuri, râul Nistru, „Lumânarea Recunoștinței”, „Cetatea Sorocii”, restaurante, baruri, saloane de frumusețe, etc.

În Soroca romii angajați oficial sunt mai degrabă excepții, doar o familie din 3 persoane lucrau la serviciile de salubritate și amenajare a teritoriului. Oportunitățile de angajare pentru romi sunt reduse, în special din cauza nivelului redus de studii.

Romii beneficiază de suport social. Astfel, în ultimele 12 luni premergătoare studiului, 64 persoane de etnie romă au beneficiat de ajutor material. În momentul desfășurării studiului, 76 de familii de etnie romă, adică fiecare al zecelea beneficiar din totalul de 743 gospodării, primeau ajutor social.

¹¹ Datele se referă la anul de studii 2014-2015

Actorii comunitari intervievați consideră drept prioritare următoarele domenii de intervenție în vederea îmbunătățirii calității vieții romilor:

- încadrarea copiilor romi în instituțiile preșcolare;
- responsabilizarea părinților în vederea asigurării dreptului la educație;
- intensificarea cooperării dintre toate instituțiile statului în vederea școlarizării copiilor;
- îmbunătățirea accesului la servicii sociale;
- crearea locurilor de muncă atractive;
- implicarea într-o pondere mai mare a romilor în soluționare propriilor probleme.

1.3. VULCĂNEȘTI

Satul Vulcănești face parte din comuna Ciorăști a raionului Nisporeni, fiind menționat documentar pentru prima dată în anul 1443. În anul 2013 populația satului constituia 1240 de persoane, 95,6% dintre care sunt de etnie romi. Populația satului Vulcănești este în proces de îmbătrânire. În anul 2013 s-au născut 17 copii ceea ce constituie 1,4% din totalul populației, iar populația de peste 60 de ani constituie 4,3%. În același timp scade numărul de copii: copii de 7-10 ani sunt 98 (11,6%), de 3-6 ani - 75 (6,3%), iar de 0-2 ani - 30 (2,5%). În anul de referință au fost înregistrate 5 căsătorii între/cu minori (băieți - 2, fete - 3). Se înregistrează un număr de 23 de familii cu 3 și mai mulți copii, iar familii monoparentale sunt 9 (de obicei mame cu copii). Se observă tendința de aliniere a familiilor rome la tendințele contemporane, urmând modelul de familie cu un număr relativ mic de copii.

Din totalul de 383 copii de 0-17 ani, 7 copii sunt cu diverse dizabilități, dintre care 4 băieți și 3 fete, cu următoarea distribuție pe vârste: 1 copil de 0-2 ani, 1 copil de 3-6 ani, 2 copii de 7-10 ani, 2 copii de 11-15 ani și 1 copil de 16-17 ani. În Vulcănești nu s-au înregistrat accidente casnice cu implicarea copiilor sau decese în rândul acestora.

Migrația este o problemă a localității. Din totalul populației peste 88% sunt antrenate în migrație, dintre care 50,8% sunt femeii și 49,2% bărbați. Țările de destinație sunt în mare parte Federația Rusă și Belarusia.

În sat sunt înregistrate 230 de gospodării, dintre care 220 ale romilor. Toate gospodăriile rome sunt conectate la energia electrică, 70% din totalul gospodăriilor - la gazele naturale, aproximativ 77% din totalul gospodăriilor rome - la rețeaua de apă, iar 75% din totalul gospodăriilor rome - la telefonie fixă. În sat, chiar dacă există apeduct lansat în luna noiembrie 2014, nu a fost dezvoltat sistemul centralizat de canalizare. Infrastructura drumurilor este slab dezvoltată, fiind accesibile două drumuri de pietriș.

Rețeaua de servicii disponibile în Vulcănești este destul de „săracă”. În sat funcționează o grădiniță cu sediul în gimnaziu, dotat cu un stadion școlar, sală sportivă și o bibliotecă școlară. Serviciile de sănătate sunt oferite în cadrul unui punct medical în care activează o soră medicală, iar săptămânal sunt oferite serviciile medicului de familie din Ciorăști. În localitate funcționează 3 magazine mixte (unul fiind în proprietatea unui rom), care oferă o gamă de produse de primă necesitate. Pentru a facilita comunicarea cu localnicii, în Vulcănești a fost deschis un oficiu al primăriei. O dată pe lună localnicii au posibilitatea de a primi consultanță în Vulcănești de la primarul comunei referitor la diverse probleme sau îi pot adresa întrebări. În același sediu, oferă consultanță localnicilor asistentul social din Ciorăști.

Instituția preșcolară are o capacitate de 50 copii. Instituția a fost renovată cu suportul FISM. La momentul desfășurării studiului, în cadrul acesteia activau 4 persoane.

În ultimii ani (2013-2014) se atestă o scădere a numărului de copii înscriși în programe de educație timpurie: de la 12 copii în anul 2013 la 7 copii în anul 2014. Astfel, rata de înrolare a fost de 12,3% în anul 2013 și de 8,5% în anul 2014.

În învățământul preuniversitar, în perioada de referință erau înscriși pe listă 182 de copii, dintre care 44,5% erau fete. Analiza dezagregată pe clase și vârsta copiilor atestă, că 39% din elevii înscriși erau copii de 7-10 ani încadrați în clasele a 1-4-a, 59,9% elevi erau de vârsta 11-15 ani în clasele a 3-9-a, și 1,1% elevi de vârsta 16 ani încadrați în clasele a 8-9-a. Rata de înrolare a copiilor de vârsta 7-10 ani a fost de 72,4% (fete - 72,1%, băieți - 72,7%), a copiilor de 11-15 ani - 88,6% (fete - 82,2%, băieți - 95,1%), a copiilor de 16-17 ani - 3,5% (băieți). Din totalul fetelor de vârsta 7-17 ani, 60,9% erau școlarizate, în schimb în rândul băieților rata celor școlarizați era de 69,6%. Analiza reușitei absolvenților, atestă faptul că finisează gimnaziul mai des fetele: în anul de studii 2011-2012 au absolvit 4 persoane, dintre care 3 fete și un băiat, cu medii de absolvire între 5,33 și 6,67, în anul de studii 2012-2013 a absolvit o singură fată cu o medie de 6,33, iar în anul de studii 2013-2014 nu a absolvit instituția de învățământ nici o persoană (nu a reușit să susțină examenele de absolvire). În anul de studii 2013-2014 au abandonat instituția preuniversitară 30 de elevi romi.

Analiza registrelor școlare scoate în evidență o frecvență slabă a elevilor romi. Spre exemplu, pe parcursul lunii septembrie a anului de studii 2014-2015, din 18 elevi pe lista unei clase, doar 4 frecventau zilnic, iar 7 elevi au absentat întreaga lună. Situația nu s-a îmbunătățit semnificativ în luna octombrie. Cei care au frecventat zilnic erau în număr de 6, iar 9 nu au frecventat întreaga lună. Însă, chiar și în aceste condiții, registrele nu prezintă tabloul real al prezenței, dat fiind neindicarea de către profesori în toate cazurile a absențelor elevilor romi.

În instruirea elevilor sunt antrenate 14 cadre didactice, dintre care un cadru didactic de etnie romă. Personalul tehnic, în număr de 10 persoane, nu cuprinde nici un rom. În cele mai multe cazuri personalul gimnaziului este din comuna Ciorăști.

Dat fiind situația descrisă, actorii comunitari intervievați consideră prioritare următoarele domenii de intervenție:

- repararea drumurilor;
- îmbunătățirea școlarizării copiilor romi la toate nivelurile;
- salubritatea localității;
- crearea locurilor de muncă;
- îmbunătățirea condițiilor din cadrul punctului medical;
- iluminarea stradală;
- îmbunătățirea activității și prezenței asistentului social.

MODUL DE VIAȚĂ ȘI NORMELE SOCIO-CULTURALE ALE ROMILOR

Viața romilor este marcată de o serie de caracteristici precum: repartizare strictă a rolurilor în familie; căsătorii la vârste timpurii; atitudini discriminatorii față de romii săraci și femei; migrația împreună cu întreaga familie, inclusiv pentru perioade scurte de timp și preponderent în țările ex-sovietice; autoizolare și autovictimizare; școlarizare în mare parte doar în ciclul primar etc.. Comportamentul romilor este ghidat de norme socio-culturale tradiționale, care au prioritate în fața celor juridice. Chiar dacă în societate persistă anumite opinii și stereotipuri privind romii, ei sunt totodată apreciați pentru insistență, modul de organizare a petrecerilor etc. Schimbările din viața romilor, din ultimii ani, provoacă îngrijorări privind perpetuarea neamului, a tradițiilor și a culturii acestei comunități.

Accesarea serviciilor comunitare este într-o corelație directă cu modul de viață și normele stabilite în comunitatea romă. Principalele constatări în acest sens sunt:

a) **Viața de familie** a etnicilor romi are unele componente specifice, diferite de cele ale altor etnii, care conviețuiesc în Republica Moldova.

- **căsătoriile timpurii** se realizează de obicei de la vârsta de 14-16 ani. Cultura măritatului la vârste fragede este transmisă din generație în generație. La vârsta de 14 ani fetele consideră că sunt deja pregătite pentru viața de familie. Atât părinții, cât și copiii manifestă dorința întemeierii familiilor la vârste timpurii. Una din constatările studiului se referă la faptul că abandonul școlar după ciclul primar este determinat într-o mare măsură de practica căsătoriilor timpurii.

„Eu singură am vrut să mă mărit. Aveam 15 ani, m-am măritat din dragoste și îmi doream să am un copil.” (IA Mamă minoră romă 2);

„Fata, în special dacă face 4 clase, ea știe să citească și să scrie, ea deja tinde spre altceva. La noi se consideră că femeia trebuie să stea la bucătărie, să facă curat și să crească copii.” (IA Lider rom 2).

Un ritual practicat în comunitățile rome este „*furatul*” fetelor. Acest ritual este văzut de adulții romi ca o normalitate, devenind în timp o trăsătură a modului de viață a romilor. Unele voci afirmă că „*furatul*” fetelor rome nu este un lucru întâmplător, totul reprezintă o înțelegere tacită între tineri sau chiar între familiile acestora.

Aranjarea căsătoriei este un alt aspect ce caracterizează etnia romă. În unele situații fetele nu sunt consultate cu referire la viitorul soț, părinții aranjând mariajul. Căsătoriile aranjate sunt mai des întâlnite în familiile cu o stare financiară bună, care procedează în modul dat cu scopul de a-și proteja și mări proprietățile (bogațiile). Această practică este considerată inofensivă pentru tineri din cauza încrederii în alegerea părinților.

„Părinții nu te întreabă vrei tu sau nu, ei te iau și gata, te căsătorești.” (FG părinți romi 3);
„Sunt și familii înstărite, care își căsătoresc copiii mai devreme, ca să nu vină altcineva, ca să rămână moștenirea lui.” (IA Lider rom 1).

În oricare familie romă se „prețuiește” virginitatea fetelor. Părinții au o grijă specială față de fete, acestea fiind mereu sunt supravegherea lor începând cu vârsta de 12 ani. De la această vârstă, majoritatea fetelor stau mai mult acasă și nu frecventează școala. Lipsa virginității fetelor este o „armă” de penalizare a familiei fetei, fiind pusă în situația de a achita prejudicii materiale familiei băiatului (s-au menționat sume de 25000-30000 dolari) sau/și fiind desconsiderată familia fetei în comunitatea romă.

„La noi este o tradiție ca fetițele să fie virgine atunci când se mărită și acestea sunt niște lucruri de cinste. Deja când ajung la 14-16 ani și se întâlnesc cu un băiat și așa mai departe, deja ea vrea să se mărite, nu mai poți să o oprești. Părinții se stăruie să dea fetele mai repede la măritat, că se tem să nu-și piardă virginitatea în altă parte.” (IA sector asociativ 1).

Un alt element caracteristic vieții de familie după căsătorie este diminuarea semnificativă a relației fetei cu familia de origine. Tânăra soție depinde exclusiv de familia soțului. De obicei, soacra este cea care decide în familia nou creată. Vârsta fragedă și nivelul scăzut de educație a fetelor determină subordonarea totală și izolarea acestora odată cu căsătoria.

„Stăteam doar acasă, spălam, găteam. Mai mult stăteam cu soacra, cu care nu prea mă împăcam.” (IA Mamă romă minoră 2);

„Am fost cu mama soacră la medic la Chișinău, ea știe unde să ne ducem, ea vorbește cu medicii, ea a asistat la naștere.” (IA Mamă romă minoră 3);

„Pe ea o hrănea soacra, mama ei nu venea la ea. Dacă ea s-a dus să trăiască cu soțul, mama deodată se deplasează pe planul 2, și ea lămură că soțul trebuie să știe bine să numere, pentru că soțul face bani, dar ea trebuie să știe să spele, să gătească.” (FG părinți romi 2).

Marea majoritate a căsătoriilor sunt neînregistrate ceea ce determină dificultatea monitorizării acestora. În același timp, intervenția autorităților este îngrădită din cauza persistenței acestei tradiții și, în plus, romii nu consideră că prin căsătoriile la vârste precoce are loc o încălcare a normelor legale. De obicei familia fetei nu depune plângere la organele abilitate, astfel nu poate fi realizată urmărirea penală. Neînregistrarea oficială a căsătoriei contribuie la eliminarea formalităților în traversarea frontierei cu copii.

„Căsătoriile timpurii sunt o problemă, dar noi nu putem să facem nimic. Aici părinții trebuie să fie mai atenți, deoarece până la 18 ani fetele deja sunt toate căsătorite. Așa este tradiția lor și nimeni nu le poate interzice.” (IA CMF 4).

Totodată, căsătoriile timpurii și apariția copiilor avantajează bărbații romi prin neînrolarea în armată. Romii cunosc că legislația Republicii Moldova prevede pentru persoanele care au în întreținere 2 copii, scutirea de serviciul militar¹².

„Părinții le spun: căsătorește-te și n-ai să fii înrolat în armată. Din 1989-1991 nici un rom nu a fost în armată. Nici nu îi caută biroul de recrutare.” (IA Lider rom 1)

Practica căsătoriilor timpurii este privită cu rezerve de medici, profesori și alți actori comunitari. Lucrătorii medicali intervievați consideră că fenomenul căsătoriilor timpurii influențează dezvoltarea fiziologică și psihologică a fetelor, acestea nefiind pregătite din punct de vedere fiziologic pentru viața sexuală, sarcină sau nașterea unui copil.

„Ar trebui să se schimbe această viziune a căsătoriilor timpurii, fiindcă la început fetele percep căsătoria ca o obligațiune, iar apoi aceasta duce la stări depresive, comportament deviant, la agresivitate, violență și în cele mai multe cazuri ajung și la suicid. Sunt prea fragile, practic la

¹² Lege Nr. 1245, din 18.07.2002, cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei, articolul 31, Publicat: 10.10.2002 în Monitorul Oficial Nr. 137-138, art Nr : 1054.

vârsta când ele nasc, la unele fete apare ciclul menstrual, altele poate nici nu au ciclul menstrual, dar ele se căsătoresc.” (IA Psiholog)

Femeile rome, din propria experiență, conștientizează că practicile de căsătorie la vârste fragede afectează viața fetelor, sugerând căsătorirea acestora la o vârstă mai mare (peste 20 de ani), care ar permite formarea unei viziuni despre viață. Dar în același timp continuă să-și mărite fiicele timpuriu.

„Cum m-am căsătorit, așa și am pierdut tot sensul.” (FG părinți romi 3);

„Nu mai vreau să mă mărit, mai bine nu mă măritam, deja îmi pare rău că a fost așa devreme totul, ... așa vrea să fie ca la moldoveni, după 20 de ani.” (IA Mamă minoră romă 2);

„Eu sunt mică pentru asta, dar eu vreau ca fata mea să se mărite pe la 18 ani, la 18 de acum poate să nască.” (IA Mamă minoră romă 3);

„Nu vreau ca ea să se mărite la 13 ani, cum am făcut și eu, vreau ca ea să învețe, eu nu vreau ca ea să-mi urmeze soarta, așa fi putut să învăț, să mai stau lângă mama, așa dori ca fata mea să se căsătorească la 18 ani.” (FG părinți romi 4);

„Nu, las să mai crească încă. Pentru ca să știe de toate mai târziu, și lacrimi, și necaz, și chin.” (IA Mamă romă cu copil cerșetor 5);

„Iaca eu m-am căsătorit la 14 ani și am făcut copii aceștia pe drumuri și eu toată viața umblu de la casă la casă, eu nu vreau să le mărit așa devreme, am să le țin până pe la 20-25 ani, întâi să-și facă o casă, ca să aibă unde trăi.” (IA Mamă romă cu copil cerșetor 6).

Liderii romi declară că nu sunt de acord cu căsătoriile timpurii, dar totodată ei nu se implică în contracararea acestora, motivând că decizia aparține fiecărei familii rome în parte. Prin propriile exemple, deseori ei încurajează aceste practici. Unii reprezentanți ai cultelor religioase susțin că ei nu pot influența tradițiile romilor și consideră căsătoriile timpurii dintre romi o normalitate: cununia timpurie nu contravine regulilor bisericești.

„Fetele deja la 14-15 ani se mărită. Lucrurile acestea nu pot fi schimbate de nimeni. Eu sunt contra la aceste lucruri, dar nu pot să mă amestec în familia cuiva. Deja asta este o tradiție, niște lucruri care nu sunt de azi, sunt de sute de ani.” (IA sector asociativ 2);

„Ea o ajută pe mama, a pregătit mâncarea și pe urmă, gata, a terminat și se îmbracă și se duce cu fete, cu băieți. Dintr-o parte e bine la 16-17 ani te-ai căsătorit, la 18 ani ai copii, copilul crește odată cu tine, până la 20 de ani, tu poți să ai 4 copii și gata, pe urmă copiii cresc și tu ai alte griji.” (IA sector asociativ 1);

„Nu cred că este atât de rău, deoarece este o înțelegere între ei, este o dragoste și au careva idealuri în față, pe care le-au găsit. Personal eu nu am văzut caz ca după o căsătorie timpurie să apară probleme, să divorțeze.” (IA Preot 1).

- **Rolurile în familie**, între soți, sunt clar definite, bărbații fiind responsabili de asigurarea socio-economică a familiei, iar femeile de gospodărie, de îngrijirea și educarea copiilor. Totuși, unele fete admit că ar putea învăța să facă anumite munci care le-ar asigura venituri, dar aceasta în situația în care soțul nu va putea asigura financiar familia și dacă acesta le va permite să muncească.

„Noi țigani, suntem foarte geloși, la noi bărbatul decide totul în casă, el este stăpânul casei, ea trebuie să declare orice mișcare a ei, însă dacă vei fi la școală, numai la ce nu te poți gândi, oare ce face ea acolo?”; „Bărbatul este stăpânul casei și el trebuie să decidă pentru fiecare, să aibă grijă de casă și de bani.”; „Nu vreau ca soția mea să meargă la școală, ca să nu se rădă nimeni, ea nu are nevoie de aceasta, eu nu am nevoie. De ce ea să învețe? La noi este lege ca ea să stea acasă, aceasta este de la strămoșii noștri. La noi, nu este nici o țigancă care să nu fie de acord.”; „O țigancă care nu este căsătorită, poate să meargă la școală, iar dacă este căsătorită, nu poate merge. Eu i-am zis socrului, că ea acuma este a mea și din momentul acesta eu am să o cresc, ceea ce zic eu este lege.” (FG tineri romi 1);

„Fără soț, doar cu copii, eu nu am să pot lor să le dau tot ce au nevoie, eu nu am lângă mine stăpân.” (FG părinți romi 3);

„La noi (pentru băieți) asta e principal: să facă bani, să întrețină familia.” (FG părinți romi 1);

„Mă voi căsători și voi avea grijă de copii și curat în casă... Fetele se căsătoresc la 13 ani, nasc copii și toată ziua stau acasă și fac curat, iar bărbații se plimbă.”; „Sunt două variante. Am un soț, peste hotare câștigăm bani și trăim liniștit. Altă variantă, eu învăț să fac manichiură și lucrez într-un salon.” (FG Tineri romi 3).

În comunitățile rome se atestă discriminarea după criteriul de gen, femeile rome fiind limitate în drepturi. Bărbatul comunică, de obicei, cu persoanele din afara familiei, inclusiv cu femei de alte etnii, în timp ce femeia romă este responsabilă doar de crearea confortului oaspeților (pregătirea bucatelor, servirea oaspeților). În mare parte femeile rome nu se implică în discuții, chiar dacă este un subiect care le privește direct. În cazul unor activități în afara familiei, se atestă aceeași segregare: la sărbători, nunți, cumătrii, bărbații stau la o masă, femeile la alta. Femeia solicită acordul bărbatului pentru orice ieșire în afara gospodăriei. Adulterul în rândul bărbaților este tolerat, iar dacă femeile înșeală sunt sancționate.

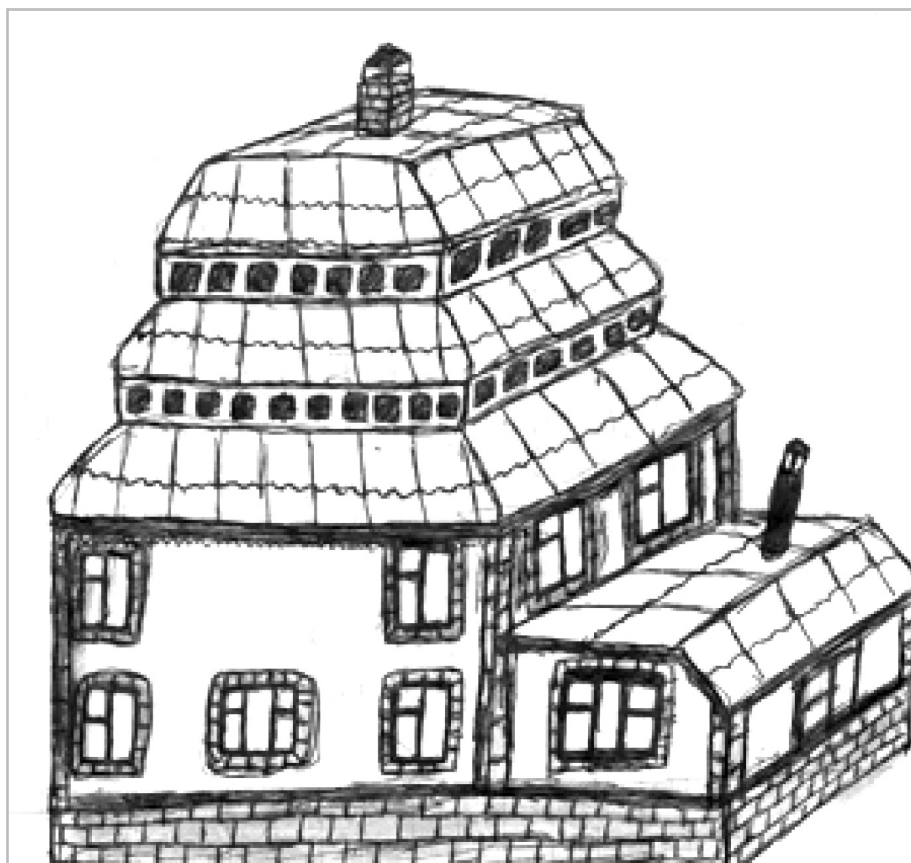
„Cînd te duci la ei acasă, bărbatul te așează la masă și te servește cu ciocolate, dar soția stă undeva într-o parte, asta nu e corect. Ele sunt rușinoase, îmi pare că experiența istorică le-a făcut așa un pic mai rușinoase, mai atente” (IA Sect. Asociativ 3)

● Procurarea sau construcția de case mari.

O trăsătură a culturii și a modului de viață al romilor reprezintă construirea și valorizarea caselor, mărimea casei fiind un indicator al bunăstării și autorității familiei în comunitate.

„Au început construcțiile, lor le plac zgârie-nori, le plac casele mari.” (IA Grădiniță 2)

„Uitați-vă ce castele au construit. În biserică nu este ceea ce au ei.” (IA Școală 12)



Desen, băiat rom, nu este elev, 15 ani, Otaci.

Unii lideri romi au menționat că aceste case au fost construite la sfârșitul secolului al XX-lea, perioadă în care romii aveau dezvoltate afaceri în domeniul industriei ușoare, iar la moment multe din acestea sunt nefinisate.

„Casele acestea au fost făcute când oamenii au avut bani și asta a fost în anii 88-90, când au fost cooperativele. Dar dacă să vă duceți acum și să vedeți, 80% din aceste case stau pustii, case nefinisate, pur și simplu stau cărămidă pe cărămidă. Azi mai vedeți ca cineva să construiască? Ei nu pot găti ceea ce au construit, dar nu să construiască din nou altceva?” (IA sector asociativ 2);
„S-au stopat puțin construcțiile, veneau din Rusia cu bani, ei investeau în case, mașini, iar acum se vede că nu mai sunt acele venituri, nu mai construiesc așa de mult.” (IA Secretar primărie 2).

Studiul atestă faptul că în majoritatea cazurilor romii (cu precădere din Soroca) nu posedă acte de proprietate pentru imobile, fapt ce le provoacă anumite dificultăți, în special la perfectarea actelor de moștenire.

„E o problemă cu casele, că au construit majoritatea caselor neautorizat. Iar acum când trebuie să dea casa la copii, trebuie să aibă testament și a apărut problema că casa aceea trebuie să aibă o legalitate.” (IA Secretar primărie 2)

Autoritățile locale, dar și non-romii, au remarcat că romii ocupă abuziv spații, construindu-și case, iar ulterior fac demersuri pentru a le legitima. În aceste cazuri, unii respondenți acuză de complicitate pe reprezentanții APL. Astfel, în Otaci, parcul din centrul orașului a fost acaparat de mai mulți romi. În Soroca, Grădinița Nr.7 practic nu mai are teritoriu adiacent, iar autoritățile analizează posibilitatea de a evacua instituția.

„Decizia noastră, a autorităților, este de a evacua grădinița aceea în altă parte, deoarece acolo de acum nu este posibil să ia înapoi acele terenuri care sunt luate ilegal, dar acolo sunt și case, care ar trebui demolate și aceasta sigur că duce la o problemă mare socială și juridică.” (IA Direcție Învățământ 1)

Pe de altă parte, există familii rome care trăiesc în sărăcie extremă. Vizitele la domiciliul acestor familii relevă o situație precară, cu impact asupra stării de sănătate a copiilor.

„Noi avem familii care locuiesc pe pământ. Cumpără așa case fără ferestre, în funcție de câți bani au.” (IA APL);

„Noi toți dormim pe jos, la podele, și mămica și toți frații. La noi e sărăcie mare, că nu avem nimic.” (IA Copil rom cerșetor 2);

„Doi frați mai mici dorm cu mama și cu tata dorm pe divan, dar eu cu ceilalți dormim la podea, mama așterne pe jos.” (IA Copil rom cerșetor 4);

„O familie monoparentală cu 3 copii locuiește într-o casă oferită din mila unor localnici. Casa nu are gard, poartă. Ferestrele și ușile nu se închid, sunt fără sticlă în geam și capitonate cu peliculă. Toți membrii familiei se înghesuie într-o singură odaie încălzită de o sobă, în care se află 3 paturi (unul pliant) și o masă. În aceeași odaie familia doarme, gătește, mănâncă și face baie. Atât pereții, cât și podeaua sunt din lut.” (observație la domiciliu).

b) Interacțiunea între comunitățile de romi din aceeași localitate

- **segregarea în dependență de situația socio-economică a gospodăriilor rome**, dar și de originea familială este o caracteristică de bază pentru comunitatea romă. În localitățile cercetate (excepție Vulcănești) sunt cartiere și mahalale/regiuni bogate și sărace și se atestă o interacțiune scăzută între acestea. În cele mai multe cazuri, cei săraci nu sunt ajutați de către cei bogați. Relația dintre unele caste este tensionată, cauzată de anumite incidente, care se transmit din generație în generație. Însuși membrii acestor caste în unele situații întâmpină dificultăți în explicarea acestor conflicte.

„Istoric așa s-a format - ei împart orașul în două sectoare: foarte bogați - centrul orașului și regiunea din deal a orașului - și săraci - regiunea de după pod. Ei între ei se discriminează, cei săraci și cei bogați. Iată, de exemplu, cu o fetiță care provine dintr-o familie săracă nu toți romii vor să stea în bancă, dar sunt ruși care stau.” (IA Sect. Asociativ 3);

„Noi țiganii suntem foarte mândri. Eu dacă nu am să merg cu prietenii care sunt la același nivel cu mine, tatăl poate să-mi facă observație.” (FG tineri romi 1);

„Nici cu prietenii vechi nu vreau să mă văd, ele s-au făcut rele și alintate, eu sunt săracă și ele nu doresc să se vadă cu mine.” (IA Mamă romă minoră 2);

„Ei se urăsc între ei, fiindcă unul este mai bogat ca altul. Sunt oameni simpli și săraci, dar sunt mai buni ca acei bogați.” (IA Lider rom 2);

„Copii mei pot fi prinși și bătuți de copiii romilor bogați.” (FG părinți romi 3);

„La noi, sunt de la 6 la 8 caste, care nu doresc să se amestece cu ceilalți.” (IA APL).

Statutul socio-economic al romilor este un criteriu în selectarea partenerilor, astfel că sunt atestate rar căsătorii între parteneri cu statut socio-economic diferit. Cei bogați își protejează și încercă să-și sporească averea prin aceste căsătorii. Posibilitatea ca un copil născut într-o familie săracă să-și depășească nivelul este redusă. Un rom sărac, chiar dacă își îmbunătățește statutul economic, cu greu va fi recunoscut și acceptat de către castele mai bogate. Însăși romii au menționat că este mai bine să părăsească localitatea, pentru a nu fi etichetați și marginalizați. Totodată, romii, ai căror situație financiară se înrăutățește, riscă să-și piardă influența în comunitate.

„Ei unde s-au născut, acolo și rămân. Dacă s-au născut săraci, se căsătoresc tot între ei, tot așa săraci rămân. Bogații la fel. Cei care totuși pot câștiga ceva, cresc mai departe, se dezvoltă, de regulă pleacă de aici, ca mai puțină lume să știe că ei cândva au fost săraci.” (IA Asistent Social 2)

● transmiterea informației în termeni restrânși: „poșta țigănească”

O particularitate a comunității rome este transmiterea informației de interes comun în rândul romilor. Un exemplu elocvent în acest caz este transmiterea unor acte necesare dintr-o țară în alta, într-un timp foarte rapid, dat fiind legăturile strânse între romi. Totodată ei se informează reciproc cu referire la diferite ajutoare sau evenimente din localitate.

„Facem legătura cu ceilalți din cutare raion, dacă nu este în raionul respectiv, îl rog eu și se ducă la 300-400 km de acolo la oficiul de stare civilă, să facă rost de certificatul care trebuie, și se duce, bate în toate ușile, până reușește să facă rost de acel certificat. Apoi prin alții, care mai sunt prin zonă, află care se deplasează acasă și transmite acel act, iaca asta se numește poșta țigănească.” (IA Sect. Asociativ 1);

„Foarte organizați, transmit unul altuia, dacă se anunță că se dă ceva ajutor la primărie, în 15-20 de minute, toți romii sunt prezenți.” (IA Asistent Social 2).

c) Organizarea vieții în limitele legilor nescrise

Comunitatea romă este organizată și reglementată conform „legii” rome, care se transmite din generație în generație. Chiar dacă romii susțin că nu sunt contra legilor Republicii Moldova, ei dau prioritate legilor nescrise ale comunității lor. Caracteristic acesteia este instituirea „sfatului bătrânilor”, numit judecata romilor (vezi studiul de caz 11). La aceste judecăți se întrunesc, de obicei, persoane cu statut superior din comunitate sau sunt invitați romi de același rang dintr-o altă comunitate, în cadrul cărora se analizează diverse probleme. Romii dau prioritate acestei modalități de soluționare a problemelor, pentru că este mai rapid, au o încredere mai mare decât în instituțiile abilitate (poliție, procuratură, judecătorie).

„Când este o problemă, se adună sfatul bătrânilor sau judecata romilor, noi avem legile noastre, care nu sunt scrise, noi nu suntem contra legii Republicii Moldova. Dar practic noi mai mult lucrăm cu ale noastre legi - 10% dacă ne adresăm în instanța de judecată sau poliție, sau altceva. Noi ne-am strâns, am discutat, am clarificat întrebarea timp de 10-20 minute, până la o oră, și nu un an de zile cum mergem prin judecăți, putem umbla ani întregi.” (IA sector asociativ 2);

„Este o națiune întreagă fără stat, cu regulile lor aparte. Unde nu s-ar duce, ei respectă doar regulile lor.” (FG părinți non-romi 2).

Unii reprezentanți ai cultelor religioase sunt de părere că judecata romilor este o încălcare a drepturilor omului și susțin că o parte din romi nu se mai adresează la astfel de „judecăți” colective.

„Acest om care judecă singur încalcă, iar eu nu mă supun acestor legi inventate. Romii credincioși nu se supun lor.” (IA Preot 2)

d) Atitudinile non-romilor față de romi

În cadrul comunităților se atestă o slabă relaționare între romi și non-romi. Atitudinile și percepțiile non-romilor față de romi sunt rezervate, de cele mai dese ori cu tentă negativă. Cu toate acestea, studiul a identificat atât atitudini pozitive, cât și negative ale non-romilor față de romi. Atitudinile pozitive se referă la:

- în anumite situații **romii, mai degrabă decât non-romii, pot oferi sprijin**, relatându-se situații în care romii au fost unicii ce au oferit primul ajutor, chiar dacă în preajmă erau și persoane non-rome;
- **copiii romi sunt percepuți ca fiind mai energici și mai curioși** decât non-romii;
- **romii reprezintă un popor vesel**, ce iubesc petrecerile;
- **persoane insistente** pentru a obține ceea ce doresc;
- **modul specific de organizare a sărbătorilor**. Romii în perioada sărbătorilor preferă o diversitate de bucate, invitând uneori și vecinii non-romi. Aceștia rămân surprinși de mesele bogate și atmosfera de sărbătoare.

„Romii sunt mai omenoși decât rușii și moldovenii.” (FG părinți non-romi 2);

„Ei stau, dansează, toate emoțiile pe fața lor, ai noștri stăteau așa îngândurați, se gândeau, așa le este firea. Romii sunt un popor vesel...Dar ei, o zi nu trece fără ca să se prezinte la primărie” (IA Grădiniță 3).

Atitudinile negative ale non-romilor față de romi se referă la următoarele aspecte:

- romii sunt percepuți adesea ca **persoane care nu spun adevărul**. Ei pot inventa diferite motive și scuze, doar ca să amelioreze situația creată și să-și justifice acțiunile/comportamentele. Recurgerea la minciuni ar putea fi explicată prin slaba încredere a romilor în persoane de altă etnie. Aceste comportamente ale romilor afectează activitatea medicilor, profesorilor, asistenților sociali etc.

„Ei sunt oameni un pic diferiți, nu mereu vor zice adevărul așa cum este.” (IA Școală 2);

„Este școala lor - să amăgească.” (FG părinți non-romi 2);

„Ei sunt mincinoși, pot dvs. să vă spună într-un fel, altcuiva în alt fel și se jură că tot îi drept, dar în felul său, nu-i chiar așa.” (IA CMF 7);

„Populația din Soroca nu are încredere în romi, deoarece ei mint și au pierdut încrederea în romi, ca personalitate. Angajatorii se feresc de romi.” (IA Asistent Social 1);

„Pentru ca ei să fie deschiși, eu trebuie să trec un drum lung, ei trebuie întâi să aibă încredere în mine, și totuna câteodată pot și să mă amăgească. Cei care primesc de mai mulți ani ajutor, vin mai des, sunt mai deschiși, îmi povestesc despre situația lor și a altor familii.” (IA Asistent Social 2).

- non-romii îi consideră pe romi ca **persoane neatașate de stat**, din considerentul neachitării impozitelor/amenziilor de către marea majoritate a romilor, neonorându-și obligațiile cetățenești. „Majoritatea neîncasărilor la impozite și taxe sunt de la romi, la ei casele sunt mari, suma e foarte bună și ei nu achită nimic, nu ai ce le face, contribuția lor la societate e zero... Nu-și achită amenzile” (IA Secretar primărie 1).
- **mod de viață dezorganizat și antisocial;**
„Ei s-au conectat ilegal la gaz, ei stau acolo numai cu tâlhării, la ei contorul stă sus pe stâlp, mulți care sunt mai tineri pun contoarele sus, numai ca să amăgească.” (IA Secretar primărie 1);
„El deja noaptea se pierde pe la aceste jocuri de noroc și se întorcea la orele 3-4.” (IA Școală 2).
- **persoane care așteaptă ajutor și intervenția altora pentru a le îmbunătăți viața;**
„În tot acest timp, nu pot spune că ei au avut tendința să facă ceva numai a lor, ei așteaptă ca cineva să facă pentru ei. Ei nu au nici un fel de inițiativă, absolut.” (IA Școală 11)
- **romii sunt percepuți ca persoane superstițioase și cu o emotivitate sporită;**
„Ei sunt foarte superstițioși și într-un fel și foarte credincioși.” (IA Școală 5);
„Copiii romi sunt foarte impulsivi, sensibili, emoționali, se obișduiesc repede, mai repede decât orice alt copil. Poate că asta vine din familie, că acolo ei se simt cei mai buni și cred că și la școală, toți trebuie să-i iubească la fel ca părinții,” (IA Școală 9);
„La ei dacă l-ai jignit, lucrul acesta e din generație în generație. Adică buneii s-au certat și din cauza asta se păstrează și se transmite prin generații.” (IA Preot 3).

Studiul atestă că în tratarea unui rom de către non-romi nu se pune accentul pe caracteristicile individuale, dar pe cele de grup. În cele mai dese cazuri sunt prezente stereotipurile negative.

„Dacă a făcut un țigan ceva, la noi spun: „Uite ce fac țiganii ăștia!” ei se referă la toți, nu consideră, că e un singur țigan care a greșit. Nu se vorbește despre aceste lucruri așa, dar lucrurile încep a le generaliza.” (IA Sect. Asociativ 2).

Aceste date sunt confirmate și de alte studii¹³, respondenții atribuind romilor atât calități negative, cât și pozitive (vezi Anexa 2, Figura 4). În mare parte romii sunt caracterizați de către non-romi ca fiind: mincinoși (37,5%), hoți (37,1%), cerșetori (29,7%), murdari (21%) etc. Ponderea respondenților care au evidențiat calitățile pozitive asociate romilor este semnificativ mai mică: uniți (18,5%), petrecăreți (11,7%), întreprinzători (4,9%), religioși (4,4%), primitivi (3,8%) etc.

e) Petrecerea timpului liber

Romii apreciază cel mai mult spațiile verzi și localurile (cafenele, baruri, sălile de internet) unde își pot petrece timpul liber. În toate localitățile respondenții s-au arătat nemulțumiți de infrastructura destinată petrecerii timpului liber, în special pentru copii și tineri. Studiul atestă că populația din satul Vulcănești are cele mai puține oportunități de relaxare, trebuind să se deplaseze în centrul raional sau Chișinău.

În Otaci populația se plimbă prin centrul orașului, există o sală de calculatoare și o sală de sport disponibilă doar în perioada caldă a anului. Pentru copii și tineri funcționează centrul de creație din incinta liceului. Unii respondenți au propus amenajarea acestui centru în afara școlii, dat fiind percepția negativă față de școală.

„Există un centru cultural, care este în școală. Dar cine va merge la școală? Pentru romi, ea nu are nicio valoare, școala este percepută ca fiind un loc neinteresant. Dar dacă va fi un centru cultural-sportiv aparte, va fi altfel.” (IA Lider rom 2).

¹³ Fenomenul discriminării în Republica Moldova: percepția cetățeanului, 2014, IPP; Disponibil pe: http://www.ipp.md/public/files/Evenimente/Sondaj_nediscriminare_pentru_prezentare.pdf

Participanții la studiu au insistat asupra necesității finalizării construcției Centrului de Tineret din or. Otaci, care ar cuprinde o serie de servicii de agrement.

„De-ar fi un complex ceva, pentru ca și copiii să meargă, să se dezvolte, o bibliotecă, o sală de sport, pentru ca și copiii să se ocupe. Din cauza asta copiii nu fac nimic, din cauza asta fumează, asta provoacă tineretul.” (IA Mamă romă cu copil cerșetor);

„Tineretul nu are cu ce să se ocupe, nicio discotecă nu este, nicio sală de sport normală. Nu este nicio saună. Era înainte un parc bun pe aici. Copiii nu au ocupație, nu ai unde sta cu ei afară.” (IA Lider rom 2);

„Majoritatea stau prin localuri, se strâng la „pitaciok”, fumează și beau, iar oamenii spirituali vin la biserică. Nu avem o Casă de cultură, care să organizeze dansuri pentru tineri și acei după 30 de ani.” (IA Preot 2);

„Centrul cultural practic e gata, au rămas doar lucrările de interior. Ca să putem concentra într-un loc casa de creație, școala muzicală, sala de calculatoare, secție de șah.” (IA Secretar primărie 2);

„Toți o să vină la centrul cultural, vrem ca până la anul să-l finisăm și să-i atragem cumva după criterii etnice prin dansuri, diferite jocuri, deoarece sunt și printre ei copii talentați.” (IA APL).

Orașul Soroca prezintă o diversitate mai mare de locuri de agrement, menționându-se Cetatea Sorociei, râul Nistru, monumentul „Lumânarea Recunoștinței”, „Dealul Țiganilor”. Unii non-romi consideră că Soroca este cunoscută în țară și chiar în străinătate anume datorită „Dealului Țiganilor”.

Un loc special al romilor din or. Soroca și or. Otaci este „pitaciok”, predestinat în special bărbaților, unde aceștia socializează, discută noutățile, iau anumite decizii etc.

„Romii noștri se adună chiar în mijlocul drumului, să vă spun cinstit, pentru că nu au unde. La noi acolo în deal este așa-zisul „pitaciok”, acolo e așa o bucată de pământ.” (IA Sector asociativ 2).

Romii preferă, în general, să se întrunească în grup pentru a se distra. La vârste mai mici aceste grupuri sunt separate pe criterii de gen. Fetele, de obicei, se întrunesc la cineva acasă, discută, privesc seriale, practică diferite activități de înfrumusețare, accesează rețelele de socializare etc. Băieții, în schimb, se întrunesc pentru a discuta, a glumi, dar și a planifica anumite activități.

Internetul și TV reprezintă una din principalele activități de timp liber a tinerilor din comunitățile studiate. Tinerii romi preferă să privească posturile rusești de TV, în special cu referire la filme, seriale, dat fiind faptul că au dificultăți sau nu pot citi subtitrele. În ceea ce privește Internetul, cele mai solicitate sunt site-urile de socializare, cu precădere „Odnoklassniki”, site-ul care se bucură de o popularitate foarte mare în rândul tinerilor romi, dar și pentru muzică, filme și jocuri.

Romii adulți preferă să-și petreacă timpul liber în localuri (cafenele, restaurante). În unele romii nu sunt primiți și/sau deserviți, ei fiind discriminați. Unii romi au recunoscut că acest fenomen a survenit în urma unor conflicte ale romilor cu angajații localurilor. Cu toate acestea, romii consideră că nu ar trebui să fie etichetați după comportamentul altor membri ai comunității romi.



Desen, elevă romă, 10 ani, Soroca.

„Chiar și la cafeneaua „Nistru” este un fapt real, o dovadă reală, nu ne servesc și nu ne primesc, deoarece suntem romi.” (FG Tineri romi 3);

„Lângă școala muzicală este o baie, acolo ei spun că nu primesc romi. Deloc, nici pe cei bogați, nici pe cei săraci. M-am dus la restaurant, tot nu primesc romi, parcă suntem câini, ca negrii în America, alții se duc, dar noi nu.” (IA Lider rom 1);

„Copiii noștri de 16 ani, care se duc la un bar undeva, sunt câteva locuri la noi în Soroca în care nu-s primiți, pentru că sunt țigani. De asemenea, nu primesc lumea la baie, la magazin nu primesc. Stați oleacă, oameni buni, ce trăim în anii care...” (IA Sector asociativ 2).

Prestatorii de servicii intervievați au recunoscut că **evită să primească romii** din cauza unor experiențe negative: comportamentul romilor este inadecvat și pot aduce mai multe pagube decât beneficii proprietarului. Deja există un precedent în Republica Moldova, dintr-o altă localitate decât cele cercetate, prin care Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității (CPEDAE) a invocat discriminarea în accesul la serviciile disponibile publicului pe criteriul de origine etnică. Petiționarul susține că a fost tratat mai puțin favorabil (diferit), fără o justificare rezonabilă și obiectivă în acordarea unor servicii de organizare a ceremoniilor.¹⁴

În cazul saloanelor de frumusețe, depinde de fiecare maestru în parte, unii aleg să nu presteze servicii romilor din cauză că aceștia sunt capricioși, se pot eschiva de la plata pentru serviciul prestat și a igienei precare.

În cadrul studiului s-a constatat o nesegregare a romilor prin activitățile cultural-artistice desfășurate în localități. Implicarea romilor în aceste activități este redusă.

„E imposibil să-i implici în viața socială a orașului, ei nu se implică. Ei mereu sunt în căutarea surselor de venit, ca să-și poată întreține familiile.” (IA Secretar primărie 2);

„Anume pentru romi, nimic nu se organizează, noi nu facem diferență între ruși, romi, moldoveni. Dacă organizăm ceva, organizăm pentru toți, indiferent de etnie.” (IA Asistent social2);

„Anume pentru ei până când nu, dar așa ei vin la bradul de Anul Nou, la Ziua orașului, Ziua Independenței. Și vin la toate evenimentele pe care le organizăm în oraș pentru toată lumea.” (IA Secretar primărie 2).

O sărbătoare apreciată de romi este Ziua Comunității Rome, marcată pe data de 8 aprilie. Festivitățile sunt organizate în comun cu APL.

„Se face sărbătoare de 8 aprilie, de Ziua Națională a romilor.” (IA Sect. asociativ 1);

„Practic tot noi organizăm cu APL, facem unele activități, mese rotunde, vin APL și APC, felicitări și așa mai departe, sunt tot niște lucruri binevenite. Sunt niște lucruri pe care oamenii vin și le văd, care sunt și obiceiurile, tradițiile, cântece, jocuri și bucătăria romă.” (IA Sect. asociativ 2);

„E sărbătoarea romilor, dar dansează moldovencele dansuri țigănești, de ce nu vin ei ca să învețe pe alții, că totuși e sărbătoarea lor, nu vine niciunul, ei zic că o să danseze de la școala de arte.” (IA Secretar primărie 2).

Lipsa infrastructurii de timp liber afectează toată populația, inclusiv comunitatea romă. În cazul acesteia este importantă asigurarea accesului la serviciile de agrement pentru sporirea coeziunii sociale.

Per ansamblu, studiul atestă faptul că modul de viață al romilor comportă anumite trăsături distinctive ce-i particularizează, care, pe de o parte, îi îndepărtează de restul societății, iar, pe de altă parte, îi face „atractivi” din punct de vedere cultural.

¹⁴ <http://www.civic.md/stiri-ong/27352-i-a-fost-refuzat-accesul-la-serviciile-unui-local-pe-motiv-ca-este-de-etnie-roma-cpedae-a-constatat-discriminarea.html>

SERVICIILE EDUCAȚIONALE

Școlarizarea este percepută de către romi ca un instrument prin care copiii pot învăța să citească și să scrie, iar traseul școlar al acestora se finalizează, de obicei, la ciclul primar. Cazurile de continuare a studiilor la ciclul gimnazial sau chiar universitar sunt o excepție. Se atestă o incluziune inegală a fetelor și băieților la învățământ, mai des fiind școlarizați băieții. Educația nu reprezintă o valoare pentru romi, chiar dacă unii romi conștientizează avantajele instruirii. Persoanele care reușesc să depășească „limita de studii” a romilor sunt în mare parte respinse de comunitatea romă. Părintele în familia romă este un actor pasiv al procesului educațional. Frecventarea instituțiilor preșcolare de către copiii romi nu este acceptată și promovată în mediul acestora. Neșcolarizarea romilor este cauzată de o multitudine de motive, atât de ordin obiectiv, cât și subiectiv. Principalele cauze de abandon școlar la vârste fragede fiind migrația și căsătoriile timpurii.

3.1. ÎNCADRAREA COPIILOR ROMI ÎN INSTITUȚIILE EDUCAȚIONALE

Procesul de încadrare a copiilor romi în instituțiile educaționale comportă unele caracteristici comune pentru comunitățile investigate. Studiul realizat scoate în prim plan faptul că familia și banii reprezintă valori fundamentale pentru comunitatea romă, astfel orice acțiune este orientată spre realizarea acestor obiective. Marea majoritate a romilor intervievați au relevat că educația ar putea contribui la întemeierea unei familii și la întreținerea acesteia, dar nu este determinantă. În același timp tinerii romi care nu au frecventat școala, în special fetele, și-au manifestat interesul pentru școlarizarea viitorilor copii, conștientizând lacunele cu care se confruntă ei înșiși ca și consecință a nefrecventării școlii.

„Eu nu știu să citesc normal, și eu vreau să pot să citesc normal în limba latină, să scriu” (IA Mamă Minoră 3);

„Eu voiam ca ei să știe carte, ca ei să aibă educație, ca ei să poată să se angajeze la lucru odată oficial, nu vreau ca ei să aibă așa o viață ca și la mine.” (FG Părinți romi 3);

„Eu îmi duc copilul ca să învețe, să știe. Nu ca mine, că nu știu nimic.” (FG Părinți romi 4);

„O mămică mi-a zis: eu vreau ca și copilul meu să fie învățat, pentru că eu când merg cu romii și nimeresc în metro, toți se țin de mine ca de nu știu ce. Citește-mi, unde trebuie să mă duc? Unde... Dar pe mine așa de tare mă satură, adică pentru că eu știu să citesc, dar ceilalți nu știu. De aceea, vreau ca și copilul meu să fie învățat. Din această cauză ei, eu așa cred, vor ca toți să fie învățați.” (IA Școală 3).

În același timp, educația este privită de unii părinți și tineri ca o necesitate impusă de schimbările din societate. Aceștia conștientizează că modernizarea îi impune să depășească starea de analfabetism pentru a se putea ulterior integra în societate. Cel mai invocat motiv al școlarizării copilului a fost **obținerea cunoștințelor de bază de a scrie și citi**. Tinerii optează pentru școlarizare, fiind conștienți că, cunoștințele obținute le vor permite perfectarea unor acte, susținerea examenelor pentru permisul auto etc.

„Să învețe, să știe să meargă prin țară, să știe limba, să știe carte.” (IA Mamă minoră romă 1);
„Pentru a fi om învățat, pentru a fi deștept, pentru ca să fie un adevărat om.” (FG Părinți romi 4);
„Ca să știe a citi și a scrie. Timpurile s-au schimbat, mergem spre Europa.” (FG Părinți romi 5);
„Dacă nu merge la școală și nu știe nimic, atunci cum o să scrie când se va duce să-și facă pașaport?! Va trebui să chemi un om la care să-i dai bani, care îți va scrie în locul tău. Dar dacă ai învățat, nu ar trebui să plătești, deoarece tu știi singur.” (FG Tineri romi 3);
„Le spun că acum fără de carte nu poți să te pornești din loc, trebuie carte, trebuie copiii să învețe, trebuie calculatorul. De-acum nu-i cum era 2-3 sute de ani în urmă.” (IA Sector asociativ 1);
„Dintâi am să-i dau la grădiniță și după grădiniță am să-i dau la școală, ei trebuie să meargă să învețe să citească, să scrie, să socotească.” (IA Copil rom cerșetor 2);

Totodată, aceștia consideră că școlarizarea contribuie la **creșterea nivelului de cultură și comunicare**.

„S-au învățat a vorbi cu mult mai bine” (FG Părinți romi 5);
„Deoarece ei arată, acolo este disciplină.” (FG Părinți romi 3);
„Să fim mai deștepți, ca să nu spunem prostii la școală, să nu ne batem. Copiii care învață cresc oameni buni, iar copiii care nu merg la școală nu o să poată să citească, să scrie, să numere banii.” (FG Tineri romi 2);
„Da, desigur că copiii mei vor merge la școală, eu nu vreau ca și copiii mei să crească proști. Ei trebuie să fie deștepți, să cunoască, să meargă la școală, să învețe, dar nu să umble pe drumuri și să cerșească.” (IA Copil rom cerșetor 4).

Participanții la studiu au menționat că studiile pot ajuta copilul să-și **organizeze viața mai ușor prin angajarea în câmpul muncii**.

„Să știe pentru dânsul, ca să-i fie mai ușor.” (FG Părinți romi 8);
„Eu nu vreau ca al meu copil să umble cu cerșitul și să plângă pe drumuri.” (FG Părinți romi 7).

Interesul față de școală se reflectă asupra comportamentului și acțiunilor tinerilor, aspect identificat și în prezenta cercetare. O parte din tinerii romi și părinții non-romi consideră că **studiile pot proteja copiii de comportamente deviante și antisociale**: persoanele care nu învață riscă într-o pondere mai mare să consume droguri, să facă abuz de alcool, să fure etc., dat fiind lipsa de activități și control pe parcursul zilei din partea adulților.

„Copiii care merg la școală învață, iar ceilalți care nu fac nimic, cresc niște narcomani.” (FG Tineri romi 2).

În același timp în puține cazuri s-a evidențiat un interes sporit al copiilor romi față de școală, manifestat prin trezirea la ore matinale. Acest comportament miră însăși părinții, prin faptul că copiii lor ar putea „să jertfească” din timpul de odihnă pentru instruire.

„Fata mea se trezește la 6 dimineața și spune că deja e gata să meargă, pe când lecțiile se încep la 8. Lor le place să învețe, ei cu dorință merg la școală.” (FG Părinți romi 5).

În marea majoritate a cazurilor, familiile rome vulnerabile se confruntă cu dificultăți în asigurarea copiilor cu rechizite școlare. Plata arendei pentru cărți sau procurarea caietelor și rechizitelor reprezintă un obstacol în calea școlarizării copilului.

„Pe cărți cer bani, iar la cărți mai adaugă caiete, și pe acestea cer bani, dar de unde să-i luăm? La mine copiii deja de 2-3 săptămâni nu frecventează școala, și să mă întreb de ce?... Ei nu au nici caiete, nici pixuri, nici creioane, nici ai mei, nici ai ei. Acolo 1-2 lei, poate, și își vor cumpăra copiii lor un pix și un caiet, și atât.” (FG Părinți romi 3)

„La noi în localitate sunt romi săraci, care nu pot să-și permită să cumpere copiilor materiale didactice, cum sunt acum diferite caiete pentru toate disciplinele.” (IA Școală 8).

În vederea depășirii situației respective, se atestă implicarea unor organizații obștești, cadre didactice și părinți non-romi. Un caz elocvent a fost procurarea la Otaci, în anul precedent de studii, a setului de caiete și manuale suplimentare pentru copiii din familiile rome vulnerabile. În cadrul studiului s-a evidențiat o implicare a profesorilor în colectarea de haine și cele necesare școlarizării copiilor romi, însă eficiența acestor intervenții este apreciată ca fiind minimă.

„Iată în septembrie el a frecventat, eu l-am înscris la școală, eu i-am găsit costum pentru că ea m-a sunat și mi-a zis că nu are cu ce-l îmbrăca la 1 septembrie. Bine, o să-ți gădesc. Deja copiii aceștia, care au absolvit 4 clase, eu m-am adresat la părinți, poate copiii lor deja au crescut și le-au rămas cămăși, pantaloni, tot am găsit, tot am organizat. Au venit, l-am îmbrăcat, l-am încălțat, i-am găsit ghiozdan. A frecventat septembrie și apoi gata, s-a terminat școala pentru el.”

(IA Școală 2);

„Noi singuri, profesorii, aducem haine de la copilașii noștri și le dăm lor, ca să aibă cu ce se îmbrăca și încălța și ei până la prima spălare, pentru că ele nu au grijă de lucrurile acestea.”

(IA Școală 5).

Părinții non-romi consideră că lipsa resurselor financiare pentru achiziționarea rechizitelor și a manualelor este un paravan pentru romi. De asemenea ei consideră că romii se concentrează pe îmbrăcăminte și aspectul fizic, în detrimentul procurării de rechizite școlare copiilor.

„Ea umblă în diamante, dar dacă să te uiți în caiet... un singur caiet pentru toate disciplinele.”

(FG Părinți non-romi 2).

Famiiliile rome înstărite își asigură, de obicei, copiii cu cele necesare. Și în cazul copiilor instruiți la domiciliu, părinții procură cele necesare pentru studii. Profesorul le indică tipul de rechizite și manuale cu care vor lucra și aceștia le procură individual sau solicită acest lucru profesorilor, returnându-le cheltuielile suportate.

„Ea mi-a zis să-i cumpăr tot de ce are nevoie de la librărie, acolo pixuri, caiete, creioane, toate cărțuțiile, și ea mi-a zis să cumpăr tot de ce are nevoie, pentru că „ce, eu să mă duc, voi alege acolo nu știu ce”. M-am dus, am cumpărat, noi am calculat, eu i-am arătat bonul și banii mi i-a returnat.” (IA Școală 7).

Astfel, romii responsabili și care pun accent pe educație asigură copiii cu cele necesare instruirii, în schimb ceilalți pot fi neglijenți nu doar cu cele achiziționate de ei, dar chiar și cu ceea ce le este oferit de către instituția de învățământ.

Încadrarea copiilor în instituțiile educaționale depinde de pregătirea acestora pentru a putea face față cerințelor. Studiul a evidențiat faptul că nivelul de pregătire al copiilor romi pentru școală este scăzut. Comparativ cu semenii lor, romii **nu au cunoștințele specifice vârstei**, o parte din elevii din clasele primare nu cunosc culorile, au dificultăți de exprimare etc. Lipsa pregătirii preșcolare își pune amprenta asupra accederii în instituțiile de învățământ. În cazul în care elevii romi au frecventat grupa pregătitoare, aceștia corespund cerințelor față de înscrierea în clasele primare.

„Nu îl dau, fiindcă nu știe limba rusă și nimeni nu înțelege țigăneasca. Nici copilul nu înțelege moldoveneasca și de aceasta eu nu-l dau la grădiniță.” (FG Părinți romi 6).

„Nivelul este slab, ei nu au pregătire preșcolară, nu frecventează grădinița.” (IA Școală 9);

„Dar la început când vin, unii nu înțeleg ce vrem noi.” (IA Grădiniță 3);

„În clasele primare este problema, că ei acasă vorbesc în limba lor, dar limba de instruire la noi e rusa. Copiilor le vine greu.” (IA Școală 8).

Nefrecventarea instituției preșcolare se reflectă asupra încadrării ulterior în activitățile școlare. Unele cadre didactice au menționat slaba dezvoltare a abilităților motrice, slaba antrenare a memoriei unor copii, necunoașterea regulilor de comportament în colectiv etc., aspecte ce se răsfrâng asupra realizării programului școlar. Doar unii părinți conștientizează necesitatea încadrării copiilor în programe educaționale preșcolare, pentru a facilita integrarea ulterioară în mediul școlar.

„Desenează, le explică, îi pregătesc pentru școală, ca lor să le fie mai ușor la școală.”
(FG Părinți romi 3);

„Nivelul zero de pregătire. Copiii care au venit la mine în clasa I-a, niciunul dintre ei nu a frecventat grădinița. Începem cu ei de la zero. Chiar și acum unii din ei nu pot decupa bine. La ei nu sunt bine dezvoltate abilitățile motrice fine ale mâinilor.” (IA Școală 10).

Suplinirea lacunelor educaționale rareori se face de către părinți. În cazul familiilor înstărite studiul a scos în evidență angajarea în preajma anului școlar a unor profesori pentru pregătirea copiilor. Aceștia, pe parcursul unei perioade scurte de timp, reușesc să acopere unele lacune educaționale pentru ca copilul să nu întâmpine dificultăți în primele zile de școală.

„Cu pregătirea pentru școală (mă ocup), dar nu numai... și pentru clasa 1-a, a 2-a, a 3-a, a 4-a.”, „Nu, ea (profesoara din școală) nu se supără. Ea a spus, ca eu să mă ocup cu copiii aceștia” (IA Școală 7).

Această practică este mai des întâlnită în orașele Soroca și Otaci. Astfel, serviciile educaționale la domiciliu sunt o alternativă pentru pregătirea copilului de școală.

Ținând cont de faptul că nu toți părinții romi își pot permite angajarea unui profesor la domiciliu, în unele instituții (de exemplu, or. Otaci) a fost creată clasa pregătitoare, „clasa zero”. Această experiență este considerată ca una pozitivă și necesară pentru copiii romi, care nu au frecventat instituția preșcolară.

„Am făcut clasa pregătitoare și ei cu plăcere frecventează, le explicăm că e mai bine să pregătim copilul pentru clasa I-a.” (IA Școală 8).

În școlarizarea copiilor romi sunt preponderent implicați actorii comunitari, în vederea sensibilizării și responsabilizării părinților/îngrijitorilor. Procesul de școlarizare în comunitățile rome implică o altă abordare decât în comunitățile non-rome, unde părinții manifestă un interes sporit față de înscrierea copiilor în instituțiile de învățământ.

Cadrele didactice la începutul fiecărui an școlar și pe parcursul acestuia sunt implicați în identificarea și școlarizarea copiilor romi de vârstă școlară. Părinții recunosc că profesorii merg din casă în casă pentru a aduce copiii romi la școală, însă acest efort este pe termen scurt, ulterior copiii romi absentează frecvent. Se atestă, de asemenea, situații când părinții sunt de acord ca copilul să frecventeze instituția de învățământ, iar acesta refuză școlarizarea.

„Iaca de când am venit acasă de acum de două ori a fost: lasă să vină copiii la școală, lasă-i să vină, dar nu vor să se ducă copiii și gata.” (FG Părinți romi 8)

În orașul Soroca, la începutul fiecărui an școlar, din 2007 și până în prezent, este efectuat recensământul copiilor de vârstă școlară, care are scopul de a identifica numărul copiilor prezenți la momentul respectiv în localitate și de a convinge părinții să-și școlarizeze copiii. La realizarea recensământului participă membrii instituțiilor de învățământ și ai Direcțiilor de Învățământ și de Asistență Socială, polițistul de sector, mediatorul și alți reprezentanți ai APL. Deși sunt formate echipe multidisciplinare, reprezentanții acestora recunosc că se confruntă cu probleme în relaționarea cu unele familii rome: de obicei romii nu doresc să răspundă la întrebările adresate sau chiar dacă răspund, informația furnizată nu este de cele mai deseori corectă. În unele situații pot să nu permită accesul specialiștilor în locuință.

„Recensământul când îl facem, nu putem vorbi cu toți cetățenii romi, deoarece nu doresc să comunice, au porți înalte, câini răi după poartă, oamenii nu răspund la apeluri, plus la asta și mint. Dacă este polițistul în uniforma de serviciu, mai răspund ei cum răspund, dar dacă nu este polițistul, poți să obții și declarații urâte că îi deranjezi.” (IA Direcția Învățământ 1);

„Când știi că nu frecventează școala și simt pe seama lor o vină și văd că vine profesorul sau altcineva, ei pot să nu deschidă.” (IA Școală 2);

„Toamna trecută ne-am dus la fiecare părinte acasă cu mediatorul, el vorbea cu fiecare în limba lor, le lămură și ei au început să aducă copiii la grădiniță, am avut 17 copii, dar acum nu avem așa om, dar ar trebui, ca să ne ajute.” (IA Grădiniță 4).

Unii părinți au menționat că autoritățile sau administrația instituțiilor de învățământ nu manifestă interes față de frecventarea instituției de către copii romi. De exemplu, în cazul orașului Soroca s-a atestat lipsa locurilor disponibile în grădiniță, aspect ce îngreuează și mai mult accesul copiilor la educație.

„Mi-au spus că nu au locuri.” (FG Părinți romi 3);

„Nu vor să-l primească, ba spun că nu sunt locuri, ba spun că nu este directoarea grădiniței. De când vreau să-l dau la grădiniță și nu vor să-l primească.” (FG Părinți romi 2);

„Dar de la școală nimeni nu a venit și nu s-a interesat de ce copiii nu frecventează școala” (FG Părinți romi 3).

Un aspect identificat s-a referit la **pasarea responsabilității și sarcinii școlarizării copiilor romi** de la o autoritate la alta. În opinia unor respondenți, APL se implică mai puțin în școlarizarea copiilor, considerând că aceasta este responsabilitatea Direcției de Învățământ și a instituțiilor de învățământ.

„Chiar mi-i în grijă, să știți, într-un fel dacă noi am trecut la Direcția de Învățământ, de acum nu e treaba lor, a primăriei. Poliția nu poate (influența), că nu se poate cu răul.”; „Era bine și primăria să nu se ferească așa de tare, dar se observă, de exemplu, că, dacă grădinița încă e la primărie, se observă că intră pe la grădiniță, dar prin școală nu intră... Nu trebuie să rupem așa de repede, că nu se știe pe viitor ce o să fie.” (IA Școală 13);

„Mai urmărim cine merge la grădiniță, însă școala nouă ne-au luat-o, după Anul Nou îi trece în raion, la liceul raional, de când se trece la autofinanțare, noi 10 ani am investit în școală chiar și în romi.” (IA APL);

„Când raportăm școlarizarea și nu sunt doi sau trei copii școlarizați, în plan național este o tragedie, dar aici este vorba de sute de copii, care nu sunt pe teritoriu, sunt plecați etc., dar posibil că se află în teritoriu.” (IA Direcția Învățământ 1).

Direcțiile raionale de învățământ sunt interesate de reușita procesului educațional. În același timp, însă, se atestă o tolerare a situației deplorabile prin acceptarea înscrierii în clasele primare a unui număr insuficient de elevi în conformitate cu ordinul ME nr. 680, din 4.07.2013 cu privire la numărul de copii/elevi în grupe/clase¹⁵. De asemenea se atestă și frecventarea ocazională a orelor de către elevii romi.

Lipsa de interes a factorilor de decizie sus-numiți este precizată și de unii reprezentanți ai cultelor religioase, aceștia menționând că autoritățile nu doresc să angajeze persoane calificate în lucrul cu romii.

„A venit o persoană din România, tot de etnie romă, care în România lucrează cu romii și ea este calificată ca educatoare. Ea, văzând situația de aici cum este, a zis că ar vrea să vină să lucreze, am încercat să caut, m-am dus și la Direcția Învățământ, am vorbit și cu primarul și a spus foarte bine, dar cu foarte bine am și rămas.” (IA Preot 3).

¹⁵ <http://www.edu.md/file/Admiterea%202013/Ordin%20numarul%20clase.pdf>

Totodată, actorii comunitari au evidențiat faptul că înșiși liderii romi, inclusiv mediatorul comunitar, nu oferă un exemplu pentru romi în privința școlarizării copiilor proprii. Fetele care s-au educat în aceste familii, de asemenea au respectat tradițiile și au abandonat școala după vârsta de 12-14 ani. În același context, s-a remarcat faptul că implicarea și efortul liderilor romi în școlarizarea copiilor romi sunt mai reduse comparativ cu ceilalți actori comunitari.

„Noi când avem aceste întâlniri cu școlarizarea la care participă primăria, poliția, medicii de familie, asistență socială, profesorii, dar mai puțin, din păcate, participă reprezentanții etniilor rome... Activitatea grupului etnic rom în privința școlarizării este sub nivelul așteptărilor noastre. Reiese că noi avem nevoie mai mult să-i școlarizăm decât ei.” (IA Direcția Învățământ 1).

Cu toate că liderii romi se declară susținători ai școlarizării romilor, ei s-au arătat îngrijorați de aprobarea noului Cod al Educației, prin care studiile sunt obligatorii până la vârsta de 18 ani. Ei se arată deranjați de această prevedere, fiindcă romii vor fi obligați să-și dea copiii la școală o perioadă mai îndelungată de timp, ceea ce vine în contradicție cu legile și obiceiurile romilor. În acest context perioada îndelungată de studii reprezintă o barieră în realizarea scopurilor tinerilor romi.

„Ei nu știu ce înseamnă asta să termini școala, să-ți faci lecțiile, romii îs foarte talentați, dar nu la toți le trebuie treaba asta. Ei nu vor să-și umple capul cu lucruri în plus, asta-i pierdere de timp. Ele la 20 de ani au cel puțin doi copii și ea are casă, construiesc casă, soțul îi harnic, se duc încolo vând, cumpără, fac, agonisesc pentru copii, dar uită-te trebuie: 5 ani la grădiniță, 12 ani la școală/liceu, 4 la universitate, îs 22 de ani, poți să mă înțelegi, se pierde viața.” (IA Sector asociativ 1);

„(peste 3 ani) Am mașină, o să-mi cumpere tata mașină, o să mă duc cu prietenii peste hotare să facem bani și o să vin acasă și o să cumpăr altă mașină mai bună. O să învăț nouă clase și atât, după care o să mă duc să fac bani eu. Casă am, o să-mi fac familie, să mă însor peste cinci ani, la 18 ani o să mă însor.”; „Să mă duc peste hotare, în Rusia sau Minsk, să lucrez, să-mi cumpăr o mașină, eu finisez doar 6 clase și gata, fiindcă nu-mi place.” (FG Tineri romi 2).

Un factor pozitiv care a influențat școlarizarea copiilor romi la toate treptele este **inclusiunea problemelor romilor pe agenda diferitelor organizații naționale și internaționale**, care organizează activități cu părinții și cadrele didactice în vederea incluziunii copiilor romi în instituțiile de învățământ.

„Poate e legat încă cu aceea că în ultimul timp problema romilor s-a ridicat, au atras atenție organizațiile internaționale, ONU, UNICEF, se desfășoară diferite seminare, eu tot am participat la așa seminar, unde se invită părinții romi și se discută problemele lor. Poate anume asta tot a jucat un rol important în conștientizarea problemei.” (IA Școală 8).

Studiul desfășurat atestă o slabă încadrare a copiilor romi în instituțiile educaționale, chiar dacă părinții și tinerii romi sunt conștienți de eventualele implicații pozitive.

3.2. FACTORI DETERMINANȚI ÎN ÎNCADRAREA COPIILOR ROMI ÎN INSTITUȚIILE EDUCAȚIONALE

FACTORI DE ATRAGERE

Participarea copiilor romi la procesul educațional comportă trăsături distincte comparativ cu copiii non-romi, fiind determinată de o serie de factori obiectivi și subiectivi. Unii factori pot fi analizați din dublă perspectivă: atât de atragere, cât și de respingere în vederea participării active la procesul educațional (vezi Tabelul 1).

TABEL 1. Accesarea serviciilor educaționale: factori de atragere versus bariere

Factori de atragere	Bariere în accesarea serviciilor educaționale
Starea infrastructurii și dotarea instituției	Starea infrastructurii și dotarea instituției
Interesul părinților față de educație	Lipsa de interes a părinților față de educație
Calitatea instruirii	Calitatea instruirii
Atitudinea unor cadre didactice	Atitudinea unor cadre didactice
Interacțiunea cu semenii	Interacțiunea cu semenii
Părinți și rude instruite	Tradițiile și modul de viață
Alimentația gratuită	Migrația
Activități practice	Nefrecventarea instituțiilor preșcolare
Activități extracurriculare	Bariere lingvistice
	Condițiile precare de trai
	Condițiile meteo nefavorabile
	Documentarea deficitară a romilor
	Programul de studii complicat
	Programul orelor
	Lipsa transportului școlar
	Clase mixte
	Culpabilizare neîntemeiată

În cadrul acestui studiu, au fost stabiliți următorii factori motivaționali în frecventarea școlii de către copiii romi:

- **părinți și rude instruite și interesate de studii** – de obicei sunt școlarizați copiii ai căror părinți prezintă interes față de școală, conștientizând necesitatea studiilor pentru copii. Prezența în familia extinsă a persoanelor instruite determină școlarizarea copiilor (vezi studiile de caz 7 și 9).

„Copiii care vin la școală - în mare parte vin cei care vor să învețe și părinții de cele mai dese ori sunt cointeresați.”, „Și toți aceștia deja au și părinți învățați, care au mers la școală, care știu să scrie, să citească și înțeleg că asta într-adevăr e important în timpul nostru.” (IA Școală 2)

„Păi da, părinții nu au studii și mai ales acei care nu au studii nu dau copiii la școală, n-au interes, n-o învățat ei, nici copiii nu învață.” (IA Consilier rom).

- **alimentația gratuită** este un factor caracteristic în motivarea, în special, a copiilor romi din familiile vulnerabile.

Conform prevederilor regulamentare alimentația în școală este oferită gratuit pentru toți elevii din clasele primare. În unele instituții, copiii din familii vulnerabile, inclusiv romi, sunt alimentați gratuit în ciclul gimnazial. Unii tineri romi recunosc faptul că au fost sau merg la școală anume pentru a se alimenta, aspect confirmat și de cadrele didactice. Practica care s-a atestat se referă la faptul că o mare parte din copii vin de obicei cu puțin timp înainte de a fi alimentați și pleacă imediat după ce au mâncat. Această practică crează dificultăți în desfășurarea programului instituției educaționale.

„Unii stau și mănâncă și nu-i poți ține. Îi ții până la ora 11-12 și ca să mai faci vreo lecție, nu stau.” (IA Școală 13);

„După prima pauză, la noi este mîncarea de dimineață și ei se duc și mănâncă și mai departe evadează.” (IA Școală 5).

Unii părinți romi nu acordă importanță studiilor, dar doresc ca copilul să fie alimentat pe parcursul zilei. Astfel aceștia insistă ca copilul să nu fie promovat în clasa a V-a, doar pentru a beneficia în continuare de alimentație gratuită. Chiar dacă este contrar actelor normative, se invocă motivul neîndeplinirii programului de studiu, ceea ce nu permite promovarea la următoarea treaptă.

„Au venit și au spus, se poate să mai rămână încă un an în clasa a 4-a, ca să poată să mănânce, nu ca să învețe, dar pentru mîncare.” (FG Părinți non-romi 1).

„Iată la mine fata cînd era în clasa a patra nu cunoștea să citească, ea trebuia să treacă în clasa a cincea, dar ea nu cunoștea practic nimic, atunci eu m-am dus la director și am făcut gălăgie am spus că fata mea nu cunoaște să citească și nici nu știe a scrie și eu am lăsat-o în clasa a patra.” (FG Părinți romi 7).

În același timp, copiii romi din familii mai înstărite refuză de obicei să se alimenteze la școală. Ei au menționat că nu le place mîncarea oferită la cantina școlii preferînd să procure cu precădere fast-food-uri.

„Mă duc la magazin și îmi cumpăr un „Snickers”, o chiflă, „Coca-Cola”; „Nu mănânc la școală (cantina școlii), dar mă duc și îmi cumpăr hot-dog.” (FG Tineri romi 2);

„Îs din familii vulnerabile, într-adevăr, că aceștia care îs mai bogați, ei nici nu mănâncă la ospătărie, chiar din clasele primare, el își ia de acasă, dacă trăiesc bine, nu mai bea el ceaiul tău și terciul, cu toate că tare-i bună mîncarea.” (IA Școală 13);

„Ei în fiecare zi mănâncă dis-de-dimineață hot-dog, pesmeți, tot ce vrei. Când îi întrebi dacă mănâncă acasă, ei spun că nu, că mama le-a dat bani și ei, venind la școală, trec pe la magazin și cumpără fast-food.” (IA Școală 10).

- **activitățile practice**, precum lecțiile de educație fizică, activitățile sportive, desenul, sculptatul în lemn etc., sunt atractive pentru romi din motivul că ei se simt degajați și liberi în acțiuni la aceste ore.

„Vreau să învăț informatica.”, „Aș vrea toată ziua să joc fotbal.”, „Aș vrea să se facă bazin (înot)”, „Aș vrea ca la toate lecțiile să ne jucăm cu plastilină.”, „Aș vrea la școală ca un fotbalist să ne învețe să jucăm fotbal.” (FG Tineri romi 2);

„Să ne învețe să împletim la școală ciupici.” (FG Tineri romi 6);

„Să fie o învățătoare să ne învețe să facem colțunași, alte mîncăruri.” (FG Tineri romi 6).

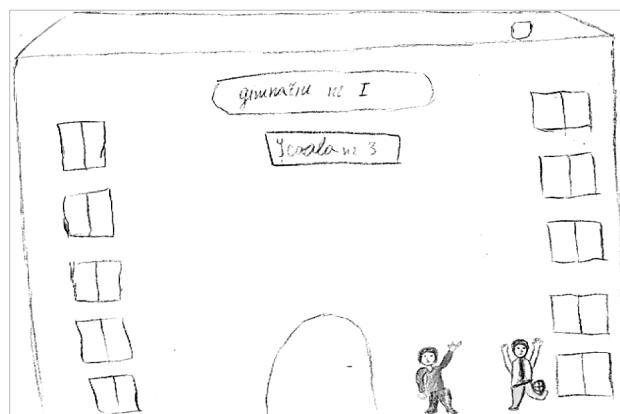
În același timp, tinerii sunt „atrași” de matematică doar din considerentul că ei pun un accent deosebit pe obținerea competențelor de calcul. De asemenea, romii sunt interesați într-o măsură mai mare de învățarea limbii ruse, dat fiind migrarea spre țările ex-sovietice. Spre exemplu, la Soroca și Otaci copii romi sunt concentrați în școlile ruse.

„Îmi place la școală mai mult matematica, îmi place să desenez, să ascult învățătoarea cum grăiește la tablă. Nu știu să citesc, de atîta m-o lăsat clasa.” (IA Copil rom cerșetor 2);

„Ei principalul să știe a socoti” (IA Școală 14);

„Totuși, ei au acest scop, că le trebuie acolo anume limba rusă. Din cauză că vor pleca în Rusia pe o perioadă de timp.” (IA Școală 3).

- **activitățile extracurriculare** organizate prin cercurile sportive, de dans, muzică, arta plastică, funcționează doar în cadrul unor școli, din motiv că o bună parte din ele au fost închise odată cu trecerea instituțiilor de învățământ la autogestionare. La gimnaziul Vul-cănești, spre exemplu, renunțarea la organizarea cercurilor a fost determinată de neparticiparea copiilor la aceste activități. Însă aceste idei sunt combătute de unele cadre didactice, care afirmă că neparticiparea este din cauza accesului îngrădit la resursele instituției educaționale în afara orelor de studii.



Desen, elev rom, clasa a 8-a, Soroca.

„Restul, pe care le-am mai avut, dar s-a socotit de cuviință că nu participă la aceste cercuri, de ce adică le mai facem și cercurile acestea?”; „Am făcut sală de sport, atâta ne-am chinuit și Primăria, și Direcția pentru Învățământ și ne-am stăruit să fie tot și am completat, toate rechizitele le-am procurat, ca după masă să vină să joace tenis, baschet... Nu vin, n-au interes.” (IA Școală 13).

„Dar cine le dă voie? Elevii după masă vin, se duc pe teren, dar se duc și le spun: ieșiți, că aici nu trebuie să stați voi, împrejurul școlii după masă nu trebuie să fie nimeni.” (IA Școală 14).

În unele instituții de învățământ se organizează cercuri pe interese cu plată. Din motive financiare, romii practic nu participă la acestea. Copiii romi sunt încadrați într-o pondere mai mare în activitățile extracurriculare organizate de organizațiile neguvernamentale. La Soroca, un rol important în organizarea acestor activități îl are Centrul de Resurse pentru Tineri DACIA, ale cărui activități sunt apreciate și de profesori. La Otaci, un ONG local implică tinerii romi și non-romi în diverse acțiuni comunitare. În unele localități s-a atestat o implicare a reprezentanților cultelor religioase în organizarea de activități extracurriculare.

„Aceste cercuri de la școală toate sunt cu plată, de aceea nu se duc... Dar eu știu că ei au mers la DACIA, acolo erau cursuri, ceva legat cu computerul și ei au frecventat.” (IA Școală 3);

„Am găsit o echipă de femei din Olanda, care și-au arătat interesul de a lucra cu adolescentele și au făcut tabără de două săptămâni de zile doar cu fetele, care au fost foarte entuziasmte.” (IA Preot 3).

Organizarea activităților extracurriculare este o sarcină realizată la moment în mare parte de către **centrele de creație** pentru copii și tineri, din localitățile urbane. Un exemplu pozitiv de susținere a activității centrelor de creație de către liderii romi este oferirea de suport în achiziționarea de materiale necesare (spre exemplu, procurarea de costume naționale rome).

„Noi ne-am adresat la această persoană, nu mai este în viață, din păcate, tot la romi și i-am zis care este situația și el ne-a cumpărat 5 costume de acestea.” (IA Școală 11).

În organizarea activităților extracurriculare se atestă următoarele dificultăți: lipsa cadrelor didactice specializate, insuficiența resurselor necesare (lipsa instrumentelor muzicale, costumelor specifice etnicilor romi), nefrecventarea sistematică, apartenența religioasă etc.

„N-ai așa cum să ieși să faci un cor sau un ansamblu mare, trebuie și specialist și nu suntem pregătiți... Nu avem instrumente necesare... vrem cumva să cumpărăm niște haine țigănești pentru activitățile pe care le facem.” (IA Școală 13).

„Sunt așa copii care pleacă și vin peste un an, adică noi depunem efort în lucrul din cerc, da pleacă și se duce totul de rîpă. Avem copiii romi, care aparțin diferitor credințe și nu permanent părinții le permit să iasă pe scenă.” (IA Școală 11).

BARIERE ÎN ACCESAREA INSTITUȚIILOR EDUCAȚIONALE

Studiul relevă un spectru larg de factori care cauzează o pondere redusă a copiilor romi încadrați în instituțiile de învățământ. **Barierile** trebuie abordate în complexitate, cele mai des invocate bariere se referă la:

- **Tradițiile și modul de viață** al comunității rome își lasă amprenta asupra frecvenței și reușitei școlare a copiilor romi. Implicarea, în special a fetelor, în lucrări de menaj în gospodărie după finalizarea lecțiilor sau îngrijirea altor copii mai mici, iar a băieților în activități aducătoare de venit, limitează posibilitățile acestora de a se pregăti către ore sau chiar de a merge a doua zi la școală. În același timp căsătoriile timpurii afectează încadrarea fetelor în procesul educațional, în special la treapta gimnazială. Chiar dacă unele fete învață, au visuri să devină medic sau profesor, ele nu sunt sigure că vor reuși căci toate deciziile referitor la soarta lor sunt luate de către părinți.

„Eu am o verișoară care s-a căsătorit la 14 ani, nu știu dacă părinții erau de acord, băiatul avea 20 de ani, alte fete se căsătoresc la 12-14 ani, iar eu nu vreau așa să trăiesc... Cum o să zică părinții așa va fi.”; „Am învățat până în clasa a 4-a, după care am plecat la lucru. Toți țiganii fac așa.”; „Țiganii la 17-18 ani se jenează ca să meargă la școală, pentru că la noi nu se merge la școală... Nu e frumos să ai nevastă și să mai mergi și la școală, la noi este așa tradiție... La vârsta de 14-15 ani deja ești considerat om mare. Eu am 17 ani și deja am serviciul meu, banii mei, eu am să-mi construiesc casa mea în Moscova, am avut soție doar că acum sunt divorțat.” (FG Tineri romi 1);

„Am fost doar în clasa I-a și atât, țiganii trebuie să știe să se întrețină”;; „Cine o să învețe atâta? Niciodată așa nu a fost (să învețe).” (FG Părinți romi 1);

„Din păcate, de înțeles ei înțeleg că trebuie să învețe, dar își păstrează tradițiile, că la ei e devreme, atât băieții, cât și fetele, devreme se căsătoresc.” (IA Școală 2);

„Așa e legea, tradiția noastră, că fetele se mărită la 12-14 ani. Sunt părinți diferiți. Mai ales cei care au mulți copii le căsătoresc mai devreme.” (IA Lider rom 1);

„La romi, se socoate, într-un fel, că femeia trebuie să fie gospodină în casă, să se ocupe de lucruri femeiești, iar bărbații trebuie să aducă bani în casă și fetele de mici sunt puse la lucru prin gospodărie.” (IA Asistent social1);

„Ei singuri spun, „așa este legea noastră, noi nu trebuie să mergem la școală”, merg acolo învață doar a scrie și a citi și gata, unii romi spun că și lor le este ciudă pe acele legi ale lor, dar nu au încotro, trebuie să le respecte.” (IA CMF 4);

„Ei cred că primesc necesarul în clasele primare și socotesc că pot citi, cunoaște câte ceva, nu le trebuie să știe mai mult.” (IA Preot 1);

„Pentru romi este destul să citești și să numeri banii. Nu am studii mari, dar am învățat singur, comunic cu oameni mari, merg la teatru, la balet.” (IA Preot 2);

„Dacă au 13-14 ani, fetele nu se mai duc la școală, lor li-i rușine să umble la școală, ele de acum se încep a mărita.” (IA CMF 6).

Chiar dacă unii părinți ar dori ca copiii lor, în special fetele, să finalizeze instituția de învățământ și să-și continue studiile la o instituție de învățământ superior, ei sunt conștienți de faptul că există riscul ca ele să fie „furate”. În acest caz este dificil de realizat acest deziderat al instruirii.

„Ieri nu am fost la școală, deoarece au venit la noi niște rude, eu nu sunt lăsată ca să merg singură la școală.” (FG Tineri romi 1);

„Până în ultimul an, vreau ca să finalizeze studiile. La Chișinău, la universitate, la calculatoare sau de contabil va învăța. Dacă n-o s-o fure cineva.” (FG Părinți romi 5).

Conform tradiției române, copilul trebuie educat în familie de către mamă. Practica de a duce copilul la grădiniță este o rușine pentru familia română, perceputându-se că familia dată nu este în stare să-și întrețină copilul, nu poate să-i asigure cele necesare și să-l educe în sânul familiei. Femeia care își duce copilul la grădiniță este, de obicei, etichetată ca fiind o „mamă rea”.

„De ce ar trebui să-și chinuie copiii dându-i la grădiniță?” (FG Părinți romi 6);

„Copilul trebuie să crească în familie, atât timp cât familia are cu ce să-l întrețină.” (IA Sector asociativ 1);

„Dacă e o familie normală, bogată, nu își dă copilul la grădiniță, fiindcă le este rușine că nu își pot crește copilul singuri. Acei care duc copiii la grădiniță sunt mai săraci.” (IA Lider rom 2);

„Nu duc copiii la grădiniță, fiindcă le este rușine. Pentru ei faptul că să dea copilul la grădiniță înseamnă că nu sunt capabili să educe copilul și îl dau la oameni străini să îl crească.” (IA Preot 2).



Desen, elevă romă, 8 ani, Soroca.

Părinții romi sunt îngrijorați că copiii lor în cadrul instituțiilor de învățământ, nu vor fi îngrijiți adecvat și educați, potrivit tradițiilor române. Respondenții sunt siguri că în cadrul familiei copiilor li se oferă o îngrijire mai bună.

„Noi și așa stăm toată ziua acasă și nu facem nimic, măcar copiii să fie lângă noi ca să avem grijă de ei. Mamele noastre mai bine îngrijesc copiii decât la grădiniță.” (FG Părinți romi 6);

„Un copil mic nu poți să-l dai la grădiniță, pentru că în fiecare zi trebuie să fii cu el, stai toată ziua cu el, îl hrănești, te joci cu el. Nu am să-l dau la grădiniță, mai bine să stea mama, la grădiniță nu este sânge de-al copilului, iar mama e sângele copilului. La grădiniță numai Dumnezeu știe ce face el acolo, acolo mâncarea nu-i bună.” (FG Tineri romi 7);

„Nu acordă atenția necesară pe care trebuie să i-o acorde fiecărui copil și apoi copilul nici nu mai dorește să meargă.” (IA Școală 7);

„Ei nu o să meargă la grădiniță, deoarece acolo sunt diferite diete la mâncăruri, în unele cazuri carne nu se poate și multe altele, romii sunt obișnuiți să mănânce o găină proaspătă de casă.” (IA APL).

Pe de altă parte, unii respondenți au remarcat că frecventarea instituțiilor educaționale comportă avantaje pentru mamă, care pentru o perioadă de timp se poate dedica altor activități.

„Și mama e liberă. Poate găti, face curat, merge la lucru.” (FG Părinți romi 5).

Tinerii intervievați, în mare parte, au declarat că vor continua această tradiție de a-și educa copiii de vârstă preșcolară în familie, remarcând că aceasta este menirea femeii. Toate aspectele invocate mai sus îi fac pe tineri să fie fermi în decizia lor de a nu-și înscrie în perspectivă copiii la grădiniță.

„Pentru ce mai este femeia? Ca să stea cu copilul... Un copil mic nu poți să-l dai la grădiniță, pentru că în fiecare zi trebuie să fii cu el, stai toată ziua cu el, îl hrănești, te joci cu el. Nu am să-l dau la grădiniță, mai bine să stea mama, la grădiniță nu este sânge de-al copilului, iar mama e sângele copilului. La grădiniță numai Dumnezeu știe ce face el acolo, acolo mâncarea nu-i bună.” (FG Tineri romi 7).

În concepția unor romi, frecventarea instituțiilor educaționale comportă riscuri asupra păstrării specificului național, considerându-se că există riscul de a se pierde cultura romă, limba în momentul relaționării copiilor la vârste fragede cu alte etnii.

„Ei nu vor să se dizolve în acest colectiv, iată au ei așa ceva că se deosebesc de alte națiuni.” (IA Școală 7);

„Singuri nu veneau. Explicau prin faptul că copiii uită limba lor.” (IA Grădiniță 3);

„Ei se tem că acest copil va avea un caracter moldovenesc.” (IA Preot 2).

O caracteristică a modului de viață a romilor cu implicații asupra școlarizării copiilor este implicarea lor în **cerșit**, chiar dacă romii foarte greu recunosc acest lucru (vezi studiul de caz 2). Aceste practici se atestă în special în zilele când se marchează sărbători religioase.

„Mă mai duc cu cerșitul cu fetița la Chișinău, ne duceam sâmbăta sau duminica.” (FG Părinți romi 7);

„Ne ducem, facem câte 100 de lei și avem pe câteva zile, mai des ne ducem când lucrează biserica, sâmbăta, duminica, la sărbători.” (IA Copil rom cerșetor 7);

„De obicei, în Chișinău stau prin parcuri, pe la biserică, dar acum dacă e frig, am fost la „stanția” centrală.” (IA Copil rom cerșetor 6);

„Umblă cu cerutul și băieții, și fetele.” (IA Îlpreuniversitar 6);

„Când sunt sărbători îndeobște ei sunt la biserică, dar practic ei sunt în tot orașul.” (IA Școală 5).

Pentru a argumenta slaba frecvență a instituției de învățământ din diferite motive, inclusiv implicarea în activitățile de cerșit, părinții invocă motivul îmbolnăvirilor dese a copiilor. Unii profesori consideră că părinții „se ascund” în spatele acestui motiv.

„În ultimul timp nu frecventează, spun că sunt bolnavi.” (IA Școală 3);

„Tata nu a spus adevărul, el a zis că fetița acum este bolnavă, ea este răcită.” (IA Școală 2).

Un alt element caracteristic modului de viață al romilor cu impact asupra frecventării instituțiilor educaționale este **perceperea, ca un fapt suprem, a dorințelor copiilor romi**: dacă copilul nu dorește să meargă la școală/grădiniță, părintele nu insistă ca acesta să frecventeze instituțiile de învățământ și nu conștientizează responsabilitatea pe care o are față de copiii săi. În acest caz se consideră a fi necesare acțiuni de responsabilizare a părinților (vezi studiul de caz 9).

„Nu mai este școala de vină, dar îs copiii. Vede că altul nu învață, vede pe altul că nu merge la școală și nu merge nici el.” (FG Părinți romi 8);

„Copilul alege ce să facă, ei nu sunt impuși, inclusiv decizia de a frecventa sau nu școala.”, (vezi studiul de caz 4);

„Copilul alege ce să facă, ei nu sunt impuși, inclusiv decizia de a frecventa sau nu școala le aparține”; „Dacă copiii au zis că nu vor la școală, că nu vor să se trezească dimineața, atunci mama nici nu-i trezește... Înțelegeți, aici părinții sunt ghidați de copii, copiii le dictează părinților.” (IA Școală 2);

„Este responsabilitatea lor. În primul rând, este responsabilitatea părinților, pentru că ei răspund de acești copii...Îmi pare că, dacă ar avea dorința de a învăța, atunci și școala ar termina-o.” (IA Școală 3);

„Să respecte legea este obligatoriu, este hotărârea de Guvern cu privire la școlarizare, părintele este obligat să poarte responsabilitatea de școlarizarea copilului, părintele este responsabil de viața și securitatea copilului.” (IA Direcție Învățământ 3).

Oferirea libertății copilului în familia romă reprezintă un impediment în activitatea didactică, copiii având un comportament nonconformist la ore. Unii copii nu cunosc regulile de comportament într-un loc public, nu cunosc regulile elementare de igienă. Aceste norme sunt mai puțin promovate de către părinți, sarcina fiind preluată de către profesori.

„Acasă le este permis totul, de aceea și aici ei se comportau cum voiau, dacă voiau să se urce pe masă - se urcau. Acum deja ei știu ce se poate și ce nu se poate de făcut în școală, la ore.” (IA Școală 10);

„Ei nu au nicio etică a comportării absolut. Absolut nu au. Noi cu asta am început - cu igiena, că e mirosul acesta. Am vorbit despre etica comportării și despre igienă și ei la început se mai spălau, acum iarăși îi trimitem, ei nu vor să păstreze ce este în jur.” (IA Școală 6).

Studiul a scos în evidență că nerespectarea tradiției în cazul romilor instruiți conduce la marginalizarea acestora. În astfel de situații sunt posibile două căi de evoluție: fie persoana instruită va pleca în altă localitate, pentru a-și desfășura activitatea în baza profesiei, fie va ceda și va trăi în continuare, ca un rom obișnuit. Tradițiile romilor determină prezența și formarea unei gândiri stereotipă, cu referire la nivelul educațional necesar.

„Un băiat de al nostru s-a dus și a învățat de preot și când l-a luat la huiduit, se râdeau de dânsul, iaca s-a făcut preot, și sărmanul nu a avut încotro și a lepădat. Trebuie să te duci în altă parte, trebuie să te duci cu moldoveni sau cu ruși, să nu te întorci înapoi la romii tăi.” (IA Sect. Asociativ 1);
„Clar lucru, nu faci din țigan doctor.” (FG Părinți romi 4).

În contextul celor menționate, considerăm oportun apelul la teoria incompatibilității culturale sau a „handicapului” cultural¹⁶, conform căreia abandonul școlar ar fi o consecință a îndepărtării culturii familiale de cultura promovată în cadrul instituțiilor de învățământ.

- **Migrația** – plecarea la muncă peste hotare a romilor împreună cu familia determină deseori copiii să abandoneze instituția de învățământ, în unele situații temporar, dar cel mai des definitiv. În cadrul studiului s-a atestat o practică prin care unii părinți evită înscrierea copiilor la grădiniță/școală din frica unor posibile probleme din cauza nefrecventării instituției de învățământ. Pe parcursul anului de studii majoritatea părinților romi pleacă împreună cu copiii peste hotare fără a lua dosarele acestora de la instituția de învățământ, în timp ce unii solicită dosarele pentru a-și înscrie copiii la o instituție din altă țară, însă fără a prezenta confirmarea de la școala din țara-gazdă, așa cum prevede legislația. În acest context, fenomenul migrațional afectează evidența statistică a copiilor romi, lucru afirmat de către reprezentanții direcțiilor de învățământ și directorii instituțiilor educaționale.

„Aveam șapte ani când învățam la școală și tatăl meu a venit după mine cu mașina și mi-a zis că noi plecăm în Rusia, de atunci eu nu am mai învățat la școală.” (FG Tineri romi 2);

„Dacă pur și simplu a luat copilul și a plecat, rămân dosarele abandonate în școală și copiii practic dispar și nu se știe nimic despre ei. Aceasta este o problemă birocratică, dar și una serioasă în evidența documentației școlare și a dosarelor personale ale elevilor ... Populația romă migrează, ceea ce duce la imposibilitatea de a avea o statistică clară și niște cifre clare despre numărul elevilor de pe teritoriu, câți dintre ei sunt școlarizați, câți sunt în abandon școlar și câți sunt neșcolarizați.” (IA Direcția Învățământ 1).

¹⁶ VAN HAECHT A. *L'école a l'épreuve de la sociologie. La sociologie de l'éducation et ses évolutions*. 3 édition. 2006.



Desen, elev rom, 12 ani, Vulcănești.

Totuși, în opinia unor experți, dar și a părinților, migrația copiilor împreună cu părinți comportă și aspecte pozitive: îi protejează pe copii de anumite riscuri generate de lipsa de supraveghere a părinților și implică costuri mai mici pentru întreținere.

Unii părinți se tem pentru sănătatea și viața copiilor, menționând îndeosebi riscul consumului de droguri, la care ar putea fi expuși aceștia, dacă rămân în țară fără supraveghere părintească.

„Aici aduc narcotice, care fumează, nu știu cum se numește, cânepă. Pentru asta și nu am lăsat copiii acasă.”; „M-am dus în Rusia și m-am temut să-l las pe băiețel singur aici cu bunica, ori în Chișinău acolo, fără mine, fără tată, așa m-am temut și de atâta nu l-am dat (la școală).” (FG Părinți romi 8);

„Să lași un copil singur acasă e foarte periculos, fără supraveghere... Acuma e periculos, drogurile și tot ce vrei, și acolo să stai numai cu gândul acasă, ce fac copiii, mai bine îi iei și pe copii și dacă mai ai mașină proprie, e mai ușor să te deplasezi. Dar așa trebuie să plătești vreo 150 de euro, ca să vii să-l vezi, dacă nu mai mult.” (IA Sect. asociativ 1);

„Nu mai trebuie copilul meu să fie școlarizat, copilul trebuie să fie alături de mine, sub supravegherea mea și să fie sănătos și viu.” (IA Sector asociativ 2).

În cazul migrării familiei rome se atestă două practici cu referire la instruirea copilului, fie prin școlarizarea acestuia, fie educarea în familie în afara școlii. Cea mai mare parte a romilor nu își înscriu copiii la instituțiile de învățământ, optînd pentru îngrijirea copiilor la domiciliu. Acest lucru de obicei se realizează de către un membru al familiei, care poate avea în grijă sa copii din familia lărgită sau mai multe familii. Unii părinți argumentează neînscriserea copilului la o instituție de învățământ într-o altă țară prin lipsa documentelor necesare înscrierii și a cunoștințelor cu referire la acestea.

„Am încercat să-i dăm la școală, dar este nevoie de multe documente, niște documente de la profesori, de la directorul de școală.” (FG Părinți romi 6);

„Nu îi dau, că nu au documente, nu-i primesc la școală, că trebuie adeverințele de naștere.”; „Nici nu-i scot afară, stau în casă închiși, se tem de poliție.” (FG Părinți romi 2).

Unii copii au menționat faptul că și-ar fi dorit să frecventeze școala în țările-gazdă avînd posibilitatea să interacționeze cu alți copii. S-au atestat situații în care copiii și-au rugat părinții să-i dea la școală, însă aceștia nu au avut niciun interes, motivînd că perioada de aflare în țara-gazdă este prea scurtă. Acest fapt atestă o lipsă de interes a părinților față de soarta copilului.

„Nu are rost, că noi stăm câte 3-4 luni și revenim acasă.” (FG Părinți romi 6);

„Și-au schimbat locuința, s-au mutat în Bielorusia, apoi au plecat. Iată, în doi ani, ei au schimbat trei țări și ea mă întreabă unde și când s-o dea la școală?” (IA Școală 7);

„În Rusia am fost, însă acolo nu am umblat la școală - stăteam în apartament. Voiam la școală, în fiecare dimineață mă duceam pur și simplu pe terenul sportiv și alergam cu ceilalți copii. Pentru că sunt țigan, mama cu tata au vrut acolo să mă dea la școală, dar eu nu știam rusa...” (FG Tineri romi 6).

Unii părinți reușesc să înscrie copiii la studii în țările respective, însă acest fapt nu este caracteristic tuturor romilor, situație confirmată și de liderii acestora. Astfel, cei care deja sunt stabiliți pe un termen mai îndelungat în acea regiune, cu siguranță își înscriu copiii la o instituție de învățământ. De obicei, aceștia sunt responsabili și conștientizează necesitatea educației.

„Care nu-s acasă, învață acolo în Rusia, al meu acolo învață, i-au dat diplomă. Și nepotul meu tot așa, acolo învață.” (FG Părinți romi 8);

„Ei dacă s-au stabilit cu locul de trai, deci ei nu migrează de colo încoace, copiii i-au dus la școală și au învățat limba de comunicare, limba rusă, dar au învățat și limba națională, cecena, și vorbesc liber și uzbeka, tadjika, astfel ei își dau interesul, Sunt care stau o săptămână într-o parte, două săptămâni în altă parte, asta-i mai grea și mai drastică situația.” (IA Sector asociativ 1);

„Dacă stau 1-2 ani, toți romii dau copiii la școală. Eu, personal, le iau documentele de la școală, le trimit în Rusia și ei acolo dau copiii la școală.” (IA Lider rom 1).

Încadrarea copiilor în diverse instituții de învățământ în țările în care migrează familiile rome și a celor care nu au fost școlarizați peste hotare determină adaptarea deficitară a acestora la sistemul de învățământ național în momentul reîntoarcerii. Cadrele didactice depun efort suplimentar pentru reîncadrarea cu succes a acestor copii în activitățile școlare.

„Astăzi ei învață în Moldova, mâine ei sunt în Bielorrusia, poimâine în Kazahstan, apoi încă... În primul rând, e programul de studii diferit, acolo într-o limbă, acolo în alta, acolo în a 3-a. Oricum ar fi, cât n-ar spune că copiii repede prind, pentru ei la fel e dificil.” (IA Școală 11);

„Unii pe care noi îi prindem că nu au fost 2-3 luni la școală, ei de acum au uitat de regulile de la școală, de „soveste” și acela chiar îți răspunde murdar. Ce putem face?! Clar că îi aducem și mai lămurim.” (IA Școală 13);

„Dar acum și în clasa a 9-a el nu poate citi, unii ca el vin 2-3 zile și iar nu vin o lună, vin vreo câteva zile, l-o prins pe acasă și iar se duce pe 2-3 luni și se rupe firul acesta.” (IA Școală 13).

Migrația romilor este un factor determinant în școlarizarea deficitară a copiilor, care poate determina anumite dificultăți în sistemul educațional.

- În contextul tradiției de a educa copiii de vârstă preșcolară în familie, **nefrecventarea instituțiilor preșcolare** reprezintă o barieră în școlarizarea ulterioară a copiilor. În acest caz nu există o continuitate în instruire, profesorii întâmpinând dificultăți în activitatea didactică: având în aceeași clasă copii cu trasee educaționale diferite sunt nevoiți de a lucra diferențiat, pentru a reuși realizarea programului școlar (a se vedea Figura 4).

„Ne este foarte greu să lucrăm cu ei, pentru că dacă ceilalți copii știu literele de tipar, pot să citească și deja pe acestea de mână le învățăm aici, păi cu aceia trebuie de început totul de la 0. Ei nu știu, lucrăm cu ei foarte mult individual.” (IA Școală 2).

În același timp, cerințele înaintate față de nivelul de pregătire a copilului pentru a putea fi înscris în clasa I-a reprezintă un obstacol în școlarizarea deplină a romilor.

„Acum în clasa întâia când te duci, trebuie să știi să citești, să poți scrie măcar cu litere de tipar” (IA Școală 7).

- **Barierile lingvistice** reprezintă un impediment în incluziunea școlară a copiilor. Marea majoritate a tinerilor au menționat că, atunci când au mers la școală, au avut dificultăți de înțelegere a cadrului didactic din cauza necunoașterii limbii de predare, în special cei care frecventează instituțiile de învățământ cu predare în limba română. Inclusiv cadrele didactice și alți intervievați au confirmat faptul că elevii romi se confruntă cu bariere lingvistice, dat fiind **comunicarea în familie în limba romani** (vezi studiul de caz 4).

„De pregătire nici vorbă, că ei nici nu știu a vorbi niciun cuvânt pe moldovenește.” (IA Școală 14).

Copiii (în special, cazurile Soroca și Otaci) care merg cu părinții în Rusia, întorcându-se în localitate, le vine mai ușor să se integreze în școală, să comunice în limba rusă. În schimb, ceilalți copii întâmpină dificultăți în acest sens, dat fiind izolarea de ceilalți. Acest fapt se reflectă asupra dezvoltării capacităților de comunicare în limba rusă sau română.

„Acei care pleacă în Rusia comunică cu copiii, vara, în rusă, lor le este mai ușor. Iată ei când se întorc, lor le este mai ușor să învețe. Dar acești copii care sunt aici sunt închiși, romii doar nu comunică nici cu rușii, nici cu moldovenii, este o lume închisă, bunica l-a luat de mână și l-a dus, în familie numai în țigănească vorbesc, cu copiii numai în țigănește.” (IA Școală 7).

- **Condițiile precare de trai**, manifestate prin lipsa de îmbrăcăminte și încălțăminte caracteristice anotimpului, lipsa mijloacelor financiare necesare pentru procurarea rechizitelor și achitarea diferitelor taxe, (reparație, alimentație, plăți pentru fondul clasei), reprezintă un alt motiv pentru care copiii romi nu frecventează instituțiile școlare (vezi studiul de caz 3).

„Eu nu am bani să achit grădinița. Nu ajută primăria, e indiferentă.” (FG Părinți romi 5);

„Să mergeți pe la grădinițe și o să vedeți că plătesc pentru mâncare și în fiecare lună pentru întreținere.” (FG Părinți romi 6);

„N-are cu ce să se îmbrace, n-are cu ce să se încălțe.” (FG Părinți romi 8);

„Nu poți din sărăcie să trimiți copiii la școală, mai întâi trebuie să muncești, ca să te ridici puțin, să faci o casă, să ai o mașină și după aceasta să trimiți copiii la școală.” (FG Tineri romi 1);

„Aș vrea să mă duc, dar nu mă pot duce că nu am haine de dus la școală, nu avem mașină de spălat, și frații mei tot nu merg că noi toți avem câte un maiou, o pereche de pantaloni și o haină, un pulover cu care umblăm în toată ziua. Că am un frate micuț, care mănâncă „Malîș”, și mămica îmi spune: „Du-te și fă bani și adă acasă ceva de mâncare.” (IA Copil rom cerșetor 2);

„Nu dau copiii la școală, pentru că nu au bani, nimeni nu-i ajută, n-au cu ce plăti pentru mâncarea în cantină, pentru manuale, n-au pe ce procura rechizite școlare, trebuie de îmbrăcat și de încălțat.” (IA Lider rom 1);

„Nu-l dau, că azi iacă îi frig, n-are cu ce se încălța.” (IA Școală 13);

„Aceștia care nu frecventează spun că nu au surse de venit, nu au cu ce-i îmbrăca, încălța, nu au cu ce trimite copilul la școală.” (IA Asistent social 1).

Lipsa resurselor financiare este deseori înaintată atât de familiile rome, cât și de liderii romi. Cu toate acestea, în unele situații acest motiv este neîntemeiat: deseori copiii romi sunt bine îmbrăcați, dețin telefoane mobile performante, dar nu sunt școlarizați. Atât comunitatea romilor, cât și în cea a actorilor comunitari, au atenționat faptul că slaba școlarizare a romilor este caracteristică nu doar familiilor sărace, dar și celor bogate.

În același timp, studiul atestă că în rare cazuri copiii romi au un loc special amenajat pentru pregătirea temelor, fapt caracteristic atât familiilor înstărite, cât și celor vulnerabile. De obicei, copiii își pregătesc temele la masa unde familia se alimentează.

„Nu, ei nu au acasă un loc special unde să-și facă temele, dar am încercat să vorbim cu ei chiar la adunare, le-am spus să le ajute la pregătirea temelor, să le pună o masă, ei au de unde cumpăra, dar nu au darul acesta de a se implica, ca să-i ajute pe copiii lor cu învățătura.” (IA Școală 15).

- **Condițiile meteo nefavorabile (ploaie, ninsoare, ger)** determină o frecvență neuniformă a instituțiilor educaționale. În astfel de zile cadrele didactice sunt nevoite să meargă prin localitate pentru a aduce copiii la instituția de învățământ. Însă, ele se confruntă cu o rezistență din partea părinților care nu permit copiilor de a ieși din casă în astfel de condiții meteo, punându-se accent pe siguranța copiilor.

„Mie mi-a spus ca să nu mă duc la școală că plouă, dar eu oricum am venit, că nu mai ploua așa tare.” (FG Tineri romi 6);

„Numai acum nu vin, că îi gheața asta.” (FG Părinți romi 8).

„Iaca s-a stricat timpul, o să vedeți cât de puțini o să fie, doar numai să umble cineva prin sat să îi aducă.” (IA Școală 13);

Observațiile efectuate în astfel de zile atestă faptul că în unele școli numărul elevilor prezenți la ore este mai mic decât numărul celor care absentează. Însă nu putem conchide că condițiile meteo sunt un factor determinant al absenteismului școlar.

- **Documentarea deficitară a romilor** împiedică înscrierea copilului la instituția educațională în termeni. S-a determinat faptul că unii copii romi nu sunt documentați, mai ales cei născuți peste hotare sau a căror mame nu au acte. Pentru obținerea acestor acte este necesară o perioadă de timp mai îndelungată și eforturi mai mari, care demotivează familia romă în obținerea actelor pentru copil. În cadrul studiului s-a evidențiat la fel faptul că romii pot deține mai multe acte de identitate, îngreunând astfel procesul de evidență a copiilor.

„Directorul îmi spune, copilul acesta îi pe numele acesta, actul de naștere atestă că așa a fost, s-au dus și au adus alt certificat de naștere, dar e același copil, doar cu alt act de naștere.” (IA Direcție Învățământ 3);

„Este o persoană care a crescut într-o familie străină, a absolvit gimnaziul, dar nu are acte, aici e o problemă pentru că mama fetei este decedată, rude nu sunt, familia în care a crescut nu poate declara nașterea ei, mai mult de atât în certificatul eliberat de gimnaziu este o discordanță în ceea ce privește numele fetei și datele ei de naștere.” (IA OSC 1).

- **Programul de studii complicat** face dificilă încadrarea copiilor romi în activitățile școlare. Cadrele didactice au relatat că unii copii romi nu reușesc însușirea programului școlar, în contextul în care și copii non-romi întâmpină dificultăți în acest sens.

„Ca atare și moldovenii, când am lua așa după text, nici moldovenii nu înțeleg, dar ei (romii) cu atât mai mult.” (IA Școală 14).

Dat fiind programul școlar încărcat și prea obositor pentru copiii romi, unii părinți (de obicei din familii înstărite) apelează la serviciile profesorilor pentru suport la domiciliu. Aceștia îi ajută la pregătirea temelor.

„Erau care rămâneau și după ore, și apoi încă cu mine, dar pe urmă s-a adevărit că copiilor le este foarte greu... Lor le este greu, vă zic, că pentru ei e greu, că nu toți merg cu aceeași pregătire la școală.” (IA Școală 7).

În cadrul studiului s-a evidențiat faptul că în școli nu există **program prelungit gratuit** pentru a se putea reuși pregătirea temelor, părinții solicitând instituirea acestuia, întrucât ei sunt în imposibilitatea de a-și ajuta copiii.

„Iată noi nu avem în școală program prelungit ca și copilul să mai poată învăța câteva ore, să-și facă tema pentru acasă. Eu aș dori pentru că nu știu carte și nu îl pot ajuta acasă cu nimic.” (FG Părinți romi 5).

Programul orelor de funcționare a instituției educaționale crează dificultăți pentru copiii și părinții romi, atât în cazul instituțiilor preșcolare, cât și preuniversitare. Studiul relevă faptul că pentru copiii romi este dificil de a se trezi dimineața pentru a se prezenta fără întârziere la instituție. Acest fapt este cauzat de ora târzie la care se culcă copiii romi. În același timp, comportamentul unor părinți romi este iresponsabil: nu au grijă ca copilul să respecte regimul zilei. Părinții de obicei sunt preocupați de activitățile de timp liber (vizionarea programelor televizate, accesarea internetului, discuții cu prietenii

pînă la ore tîrzii). Atît tinerii romi, cît și unii părinți romi au menționat faptul că ar fi bine ca programul instituțiilor educaționale să se înceapă la orele 10:00-11:00. Totuși, acest program nu ar contribui la o frecvență sporită a instituțiilor educaționale, în opinia unor cadre didactice care au menționat că în unele gospodării rome și la aceste ore membrii familiei dorm.

„La ora 10:00, după ce se trezește, o speli, o îmbraci și o duci.” (FG Părinți romi 1);

„Anul trecut nu am fost, deoarece trebuia să mă trezesc la ora 6, eu voiam să mai dorm, la școală trebuie să stai pînă la ora 2-3, câteodată vreau la școală, câteodată nu vreau... obosesc.” (FG Tineri romi 1);

„Eu voi continua să merg la școală, eu nu vreau să las școala. Mama îmi dă voie să merg la școală, doar că uneori se întâmplă că mă scol prea tîrziu și nu reușesc să merg la școală. Mă trezesc pe la ora 13-14.” (IA Copil rom cerșetor 4);

„Mi-i somn și nu mă pot scula, că ne culcăm tîrziu.” (IA Copil rom cerșetor 7);

„Sunt copii romi din familii înstărite, care nu frecventează școala, grădinița, mamele spun: nu vreau să-mi scol copilul de dimineață.” (IA Asistent social1);

„Eu de zis le zic, dar ei vor să doarmă pînă la 11-12. Iată să trezească copilul și să-l aducă tot este o problemă pentru ei.” (IA Grădiniță 2);

„El când dorește, el atunci se trezește, dar aceasta este disciplină?” (IA APL);

„Noi ne ducem câteodată de dimineață la dînșii acasă, în loc să stăm să primim copiii aici, noi ne ducem și îi sculăm din somn și îi aducem la grădiniță. Dar asta nu-i normal. Dacă nu-i aducem, ei nu vin. Principala problemă este că mamele noaptea se uită la televizor, pe Internet împreună cu copiii și dimineața dorm pînă la 12.” (IA Grădiniță 4);

„La 11 lumina îi aprinsă afară și el nu se scoală, iaca te duci și sunt luminile aprinse afară și doarme și tată-său, și doarme și mamă-sa și copilul.” (IA Școală 13).

În același timp, durata programului zilnic poate cauza impedimente în realizarea activităților educaționale. În opinia unor romi, acesta este prea mare și obositor, nepermițând copiilor de a desfășura activități de recreere și li se limitează libertatea de acțiune și mișcare în timpul orelor. În consecință, instituția educațională nu este atractivă.

„Mie nu-mi place la școală, căci avem multe lecții și venim acasă la ora trei, patru și întîrziem și amu iarna la cinci se face întuneric și nu avem unde să ne plimbăm, o oră și se face seara.” (FG Tineri romi 2);

„Trebuie să stai o oră în bancă”, „Nu vreau să stau pe un singur loc, vreau să mergem încolo, încoace, toți țiganii avem aceasta în sânge.” (FG Tineri romi 1);

„E greu să îi controlezi. Să îi ții sub control este foarte greu pentru ei nu respectă orarul, nu respectă nimic. Dar străduința aceasta este de scurtă durată, el 5 minute se concentrează, apoi spune că nu i se primește și aruncă, gata, mîzgălește, rupe pixul, când te uiți stă doar” (IA Școală 6).

Cercetătorii Bouchard P., Coulombe L., St-Amant J.-C. au înaintat ideea că copiii din familii vulnerabile întîmpină de cele mai multe ori dificultăți în adaptarea la regulile și programul școlar, mai ales în situația în care școala este „gândită” și „construită” pentru clasa de mijloc¹⁷. În același timp, copiii din astfel de medii nu sunt suficient motivați pentru a reuși, confruntându-se și cu disparități lingvistice: limba vorbită acasă este diferită de cea din instituție. În acest context, teoria deficitului vine să susțină constatările făcute în comunitățile de romi cercetate.

- **Lipsa transportului școlar** crează bariere în accesarea și frecvențarea instituțiilor educaționale, în special în localitățile urbane. Experiența utilizării transportului școlar este una pozitivă, înalt apreciată de părinți, ale căror gospodării, mai ales la Soroca și Otaci, se află la o distanță mare față de școală. Această problemă a fost enunțată nu doar de părinții romi, dar și de cei non-romi. În momentul apariției unui astfel de mijloc de transport, părinții au afirmat că ar crește numărul copiilor ce vor frecventa școala/grădinița.

¹⁷ http://www.tableducationoutaouais.com/files/8913/2041/8698/abandon_scolaire_1999.pdf

„Probleme avem cu autobuzul, eu locuiesc cel mai în deal, înainte a fost autobuz pentru școlari, era calm, eu știam că copilul este la școală, iar acum el deloc nu merge.” (FG Părinți romi 3).

- **Clasele mixte (cu copiii de vârste diferite, cu copii de etnii diferite).** Clasele mixte ca vârstă a copiilor se datorează școlarizării romilor la vârste tardive, care se poate răsfrânge asupra integrării în grup și abandonării instituției educaționale.

„Pentru că nu au dat copiii la timp la școală. N-au avut posibilitatea să-i ducă la școală. Îi țin acasă până când cresc și singuri să poată să se ducă la școală.” (Lider rom 1);

„Ei nu vin de șapte ani la școală, ei pot veni la 8-9 ani. Părinților le este jale de ei, nu îi dau, consideră că sunt încă mici, este prea devreme pentru a merge la școală, înțelegeți... Ei au ale lor, ei au alte viziuni. Va reuși.” (IA Școală 2);

„Sunt așa clase, unde copiii într-adevăr au vârste diferite. Dacă în clasa a 3-a poate fi un copil de opt ani, altul de 10 ani, iar altul de 12 ani și e clar că deja interesele sunt diferite, de aceea, probabil, lor le este rușine să meargă la școală.” (IA Școală 11);

Unii părinți romi și majoritatea celor non-romi dezaprobă instruirea în aceeași clasă a copiilor de vârste diferite, considerând că aceștia nu au interese comune.

„Nu-i de acum de anii lor, nu merge, că nu-s de vârsta lui.” (FG Părinți romi 8);

„Unica ce aș vrea ca, totuși, să fie luată în considerare vârsta. Când copilul meu a mers în clasa I-a, cu dânsul în clasă era un băiat rom de 12 ani. Sau fetele, ale noastre în clasa I-a sunt de 7 ani, dar ele sunt de 14 și cred că nu e normal, cumva trebuie separat. Ei toți în clasa I-a aveau peste 9 ani și până la urmă au abandonat școala. Au rămas mai mici, cu care ei au o diferență de 1-1,5 ani, și ei toți sunt cam la același nivel de dezvoltare, au interese comune.” (FG Părinți non-romi 3).

Dacă instruirea în clase mixte ca vârstă a copiilor este dezaprobată, atunci instruirea în clase etnic mixte este aprobată de către majoritatea părinților, considerându-se că aceasta comportă beneficii asupra dezvoltării copilului și adaptării lui la mediul social.

„Eu în genere cred că cu cât mai diferiți sunt copiii, cu atât mai ușor le va fi în viitor să se adapteze la mediul înconjurător.” (FG Părinți non-romi 2).

Cu toate acestea, unii părinții romi și non-romi au remarcat necesitatea separării copiilor romi, invocând diverse motive. Părinții romi au menționat faptul că copiii lor au nevoie de un program școlar simplificat și o atitudine deosebită, întrucât aceștia pot avea bariere lingvistice și un nivel mai scăzut de pregătire pentru școală, comparativ cu non-romii. Părinții non-romi au relevat comportamentul antisocial al copiilor romi, care periclitează procesul educațional. Chiar dacă unele voci afirmă necesitatea deschiderii unor clase/școli exclusiv pentru romi, crearea acestora ar fi o greșeală și o continuă segregare a romilor.

„Vor fi izolați total, dacă vor fi aparte.” (IA Școală 7);

„Care doresc, de ce să nu-l ducă, că aceștia care vin, aceștia și doresc carte să facă, de ce să nu se ducă. Acolo ei sunt primiți, îi văd eu pe cei care sunt, îs foarte primiți. Chiar acum au jucat niște scenete că au rămas toți surprinși.” (IA Școală 14).

- **Culpabilizare neîntemeiată a copiilor romi** în cazurile de furt sau alte acțiuni neplăcute ce se întâmplă în școală. În consecință, copiii romi nu mai doresc să frecventeze școala.

„Eu am întors banii, cu toate că nu sunt sigură că el i-a luat. Pe urmă nu s-a dus, că îi este rușine. Profesoara a strigat pe toată clasa și el nu mai vrea să meargă la școală.” (FG Părinți romi 6)

FACTORI CARE SUNT DE ATRAGERE SAU RESPINGERE A COPIILOR ROMI PRIVIND PROCESUL EDUCAȚIONAL

Unii factori incluși în Tabelul 1 sunt cu acțiune dublă: în același timp pot motiva și crea impedimente romilor să frecventeze instituția educațională.

● Starea infrastructurii și dotarea instituției

Starea edificiului de studii a fost discutată preponderent în satul Vulcănești. Condițiile din gimnaziul Vulcănești rămân a fi precare, chiar dacă prin implementarea unui proiect FISM au fost făcute unele reabilitări ale infrastructurii. Însă, crearea unor condiții de studii mai bune nu a îmbunătățit semnificativ rata de frecvență a instituției. Aceeași situație se atestă și în cazul instituției preșcolare: grădinița este dotată cu toate cele necesare, însă puțini copii o frecventează. Putem conchide că starea infrastructurii este un factor important în respingerea frecventării instituției și unul secundar în atragerea copiilor.

Dotarea instituției școlare cu cele necesare (echipament tehnic, manuale, mobilier) este relevantă în analiza practicilor de frecvență a instituției de către copiii romi. Un exemplu în acest sens este **accesul la computer**, în special pentru copiii din familii vulnerabile. Copiii romi, în general, manifestă atracție față de computer și tehnologii, grație interesului față de internet, unii au învățat a citi. Așteptările romilor sunt mari față de echipamentul tehnic al instituțiilor, care ar trebui să fie permanent reînnoit.

„Acasă au computere, au tehnică de asta contemporană, îl pui la acesta să lucreze și el spune că nu vrea la acesta (vechi).” (IA Școală 13).

Instituțiile de învățământ sunt dotate cu manuale pe care le dau în arendă tuturor copiilor. În cazul unor elevi, care nu au achitat taxa pentru arenda manualelor și/sau care sunt neglijenți, manualele sunt oferite de către profesori pentru utilizare pe parcursul lecției (vezi studiul de caz 3). De asemenea, există practica oferirii de către unii profesori a manualelor de ediție veche. Profesorii consideră că acestea ar fi mai eficiente pentru elevii cu o reușită școlară modestă, situație caracteristică mării majorității a elevilor romi. Un alt fenomen întâlnit este oferirea elevilor romi, care nu fac față programului de studii corespunzător, a manualelor din clasele mai mici: de exemplu, elevul este în clasa a III-a, dar utilizează manualul de clasa I-a.

„Ei lasă cărțile în clasă, că înapoi nu le aduc.” (IA Școală 13);

„Numai acei care nu și-au luat manualele... Dacă nu le plătesc, eu le am în cabinet și le dau la lecție și după lecție ei știu că trebuie să le lase aici.” (IA Școală 14);

„În clasele primare unul dintre ei nu a întors, iată de ce, la începutul lui septembrie au fost dificultăți, ca el să întoarcă și să primească manualele.” (IA Școală 3);

„Referitor la îngrijirea manualelor, se mai întâmplă să mai rupă câte o carte.” (IA Școală 15).

Dotarea instituțiilor de învățământ este importantă în asigurarea accesului copiilor la educație, dar și în reușita școlară a acestora, fapt care nu ar trebui neglijat de către autorități.

- **Interesul părinților față de educație** ca factor al școlarizării copiilor romi a fost discutat atât de romi, cât și de non-romi. Studiul atestă că atitudinea părinților romi față de studii influențează frecvențarea de către copii a instituției de învățământ și se reflectă asupra reușitei școlare a acestora.

„Numai la care părinții îs conștienți și îi pun să învețe.” (IA Școală 13);

„Depinde de părinți, acolo unde sunt părinți cât de cât cărturari și au înțeles că fără carte este greu să avansezi în societate, aceia dau copiii la școală.” (IA Preot 1);

În puține cazuri părinții romi își susțin copiii în plan școlar, iar ulterior profesional. În cadrul studiului s-a evidențiat că adulții nu apreciază capacitățile intelectuale ale copiilor, stabilindu-le „standardele” educaționale: să învețe să citească și să scrie.

„Poate că profesor nu o să iasă din el, dar să citească, să scrie, asta-i obligatoriu.” (IA Sector asociativ 1);

„Aceștia mai mari chiar părinții le spun că sunt deja mari, citesc și scriu bine - e de ajuns, poți să nu te duci la școală. Copiii mai mici vin pentru că le este interesant, vor să învețe, cei mai mari, cred eu, vin doar ca să-și diversifice cumva viața.” (IA Școală 10).

Astfel, **traseul școlar** al elevilor romi se încheie în mare parte după clasa a 4-a, lucru încurajat și acceptat de părinți.

„4 clase le este de ajuns. Slavă Domnului că învață 4-5 clase!” (FG Părinți romi 6).

„În mare parte, ei învață clasele primare și sunt câțiva oameni care merg până la urmă. Majoritatea rămân la nivelul claselor primare.” (IA Școală 3);

Există, totuși, ca excepție copii romi care frecventează până în clasa a 9-a, însă cei mai mulți nu absolvesc gimnaziul. Foarte rar se întâmplă ca traseul școlar să continue și la alte instituții de învățământ (școală profesională, liceu, colegiu sau universitate). De obicei, în aceste situații copilul provine dintr-o familie care nu se conformează regulilor și tradițiilor rome sau/și dintr-o familie mixtă (vezi studiul de caz 6).

„Acum există o fetiță înfiată de către o familie romă care învață la școala profesională. Și mai este o fetiță romă dintr-o familie mixtă, care este doctor din Soroca.” (IA CMF 2).

Părinții romi cunosc că școlarizarea copiilor este obligatorie. În același timp, ei aduc propriul exemplu privind frecventarea școlii doar în clasele primare și reușitele ulterioare în viața personală. Astfel, unii copii le preiau ca bune practici.

„Dacă tata are mașină bună, casă mare, copilul se gândește că tatăl său nu a învățat nimic, mama sa tot nu a învățat, de ce el ar trebui să învețe. Prin aceasta ei văd ca un nivel de trai care-i aranjează foarte mult.” (IA Secretar primărie 2).

Studiul evidențiază următoarea situație: dacă romii vorbesc despre educație în contextul necesității de a-și ușura viața, atunci non-romii relevă încălcarea dreptului copilului de a fi educat. Ei consideră că orice copil are dreptul la educație, indiferent de etnie, iar acest drept trebuie respectat și în cazul romilor.

„Eu cred că fiecare om are dreptul la studii.” (FG Părinți non-romi 2).

Pe de altă parte, unii părinți non-romi sunt indiferenți față de problema școlarizării copiilor romi, remarcând că acest lucru nu îi afectează personal. Uneori, prezența romilor în instituțiile de învățământ este percepută ca o problemă pentru siguranța și instruirea celorlalți copii.

„Sincer, îmi este indiferent dacă ei merg sau nu la școală. Să-i ademenesc, să-i conving să meargă la școală n-am de gând.” (FG Părinți non-romi 3).

Rezultatele cercetării relevă o dependență dintre interesul părinților față de școală și cazurile de succes ale romilor instruiți. Or, în rândul romilor se atestă rare cazuri de succes, astfel că există o demotivare a romilor adulți de a-și înscrie copilul la un program educațional (vezi studiul de caz 5). Nivelul de salarizare a persoanelor angajate, inclusiv a celor cu studii superioare, nu este atractiv pentru populația romă.

„Cred că ei pur și simplu nu văd sens în învățământ.” (IA Școală 3);

„Spre regret, nu putem pe toți să-i motivăm așa, totuși, mulți părinți nu vor să-și aducă copiii la școală, pentru că nu văd niciun sens în obținerea studiilor, în frecventarea școlii. Ei cred că pentru copiii lor nu sunt necesare studiile.” (IA Școală 10);

„Chiar îmi spun că, iaca, eu n-am învățat și uite ce casă am, dar tu ai studii superioare și ce salariu ai?” (IA Școală 9);

„Părerea mea este că niciun rom nu ar lucra cu un salariu cu care începe, de exemplu, un doctor. Azi un doctor începător are 1400, nu cred eu că vreo persoană romă ar vrea să învețe 12 clase și 9 ani să facă studii medicale și să lucreze cu 1400 de lei.” (IA CMF 2);

„Fiindcă el are câștig mai ușor din altă parte, lui nu-i trebuie să vină să învețe de un medic, de un profesor, să se chinuie toată viața, el se duce și își câștigă banul mult mai ușor.” (IA Școală 13).

Interesul părinților față de studii poate fi evaluat și prin atitudinea față de pregătirea temelor de către copii. Or, în familiile române în mare parte s-a identificat o indiferență și o imposibilitate a părinților de a-și ajuta copiii în procesul educațional. În același timp în familia romă nu se citește / povestește povești copiilor înainte de somn, situație explicată prin lipsa abilităților de citire și a cărților de povești.

„Cine e învățat, se ocupă cu copilul, dar cine nu are ce să-l învețe, îl dă la școală.” (FG Părinți romi 5);

„Părinții acasă nu se ocupă cu copiii, măcar să angajeze profesori să-i ajute pe copii acasă, aceasta tot nu se face. De aceea e așa. Dacă părinții aveau să se ocupe cu copiii, era să fie altfel.” (IA Lider rom 1);

„Copilul non-rom când vine acasă de la școală, părinții știu carte și se ocupă cu dânsul, îl ajută la lecții, citesc împreună, copilul este promovat, copilul este ridicat la școală. Cu părere de rău, 80% din copiii de etnie romă nu au aceste posibilități, pentru că copiii romi nu au cu cine se ocupa acasă.” (IA Sector asociativ 2);

„Dacă ei sunt crescuți în familii de necărturari, ei chiar dacă vor să învețe, nici condiții nu prea au acasă și nici nu are cine să-i ajute. Eu cred că sunt cumva marginalizați oamenii ăștia. Studiile în familiile române nu au nicio importanță, pe dânșii îi interesează să citească, să socotească, adică nu vor ei studii avansate.” (IA CMF 2);

„Vin părinții și se plâng că nu are cine îi ajuta cu temele pentru acasă, pentru că le este foarte greu, nu toate mamele sunt cărturare.” (IA Școală 12);

Faptul că unii copii romi nu au beneficiat de suport în instruire, poate fi lesne demonstrat prin activitățile care au fost realizate de către echipa de cercetare cu copiii cerșetori. Astfel, s-a evidențiat faptul că copiii care au câte 9-10 ani și nu au frecventat școala, cunosc să numere în limba rusă și romani. Însă, în urma unor activități, s-a scos în evidență faptul că copiii romi doresc și depun efort pentru a învăța, sunt capabili să o facă. Abilitățile de numărare sunt dezvoltate de sine stătător, prin activitățile cu alți copii, dar și activitățile zilnice ale acestora.

„Puțin știu să citesc, dar să scriu nu cunosc. Singur am învățat să număr din auzite de la alți copii, acasă cu părinții, ei îmi spuneau o cifră, dar eu așa încetisor încercam mai departe să număr. A socoti am învățat așa singur, cu un prieten de-al meu, el îmi spunea 5+5, dar eu îi ziceam 10 și tot așa mai departe.” (IA Copil rom cerșetor 4);

„Nu pot să-mi scriu numele, dar dacă o să-mi arăți eu voi putea.” (IA Copil rom cerșetor 1, 10 ani);

„(Intervievatorul) am scris cu litere mari de tipar numele ei, COΦA, iar după asta ea a scris exact ceea ce am scris eu, doar că ea nu le asocia cu litere, deoarece nu le cunoaște, ci le asocia: C - semicerc, O – cerculeț, φ – liniuță cu cerculeț la mijloc, iar A – deja știa litera. După asta i-am explicat că acestea sunt literele din care este compus numele ei și împreună pe litere am citit numele ei, pe care ea l-a scris pe hârtie. Fetita aproape că nu cunoștea culorile, recunoștea doar culoarea roșie, îi arătam un creion de o anumită culoare și îi spuneam că este culoarea verde, de exemplu, când îi arătam peste câteva secunde, iar un creion de acea culoare, ea îl recunoștea și spunea deja că este verde. Iar la sfârșitul activității, fără niciun ajutor ea și-a pus semnătura pe un desen realizat.” (Observație Copil rom cerșetor 1);

În momentul în care părintele conștientizează dificultățile cu care se confruntă în educarea copiilor, apelează la angajarea unor profesori pentru instruirea copiilor la domiciliu și oferirea suportului în pregătirea temelor pentru acasă.

„Mama mi-a zis că fetița nu va rămâne la școală după ore, dar să vin eu și să fac cu copila temele pentru acasă.” (IA Școală 7);

„Nu am avut posibilitatea s-o dau la școală, fiindcă mereu eram plecată peste hotare, dar eu angajam o femeie, o învăța să scrie și să citească.” (IA Mamă romă cu copil cerșetor)

O caracteristică a populației rome din toate localitățile cercetate se referă la amânarea frecventării școlii pentru alte generații, conștientizând dezavantajele neposedării cunoștințelor minime (vezi studiul de caz 3). Atât părinții, cât și tinerii intervievați au declarat că ei nu mai pot face studii, din cauza altor preocupări și responsabilități, dar își doresc ca copiii lor să învețe. Putem conchide că aceste afirmații sunt mai mult declarative, existând riscul perpetuării acestor comportamente pentru următoarele generații.

„Când părintele nu știe nimic, își dă copiii la școală, măcar ei să fie învățați.” (FG Părinți romi 5);

„Dacă voi avea soție, trebuie cumva să o întrețin, să fac o casă, să-mi cumpăr o mașină, dacă o să merg la școală și copilul o să fie mare, deja atunci o să fie târziu ca să mai faci ceva. Prima dată pe copiii mei îi voi trimite la școală. Eu vreau ca ei să cunoască carte, să fie deștepti, businessul acesta al nostru o să mai reziste 4-5 ani, după care o să se stopeze totul.” (FG Tineri romi 1).

Educația nu reprezintă o condiție a existenței comunității rome, ceea ce a și determinat schimbări minore a situației la capitolul școlarizării de-a lungul timpului. Chiar dacă se consideră că romii sunt persoane inteligente, au un talent și o capacitate de a reține informația, această capacitate trebuie dezvoltată atât acasă, cât și în cadrul instituțiilor de învățământ.

● Calitatea educației

Calitatea educației în instituțiile de învățământ din Republica Moldova este percepută ca fiind într-o continuă degradare.¹⁸ Studiile pe care le fac majoritatea copiilor romi sunt la un nivel scăzut, un indicator cert fiind numărul redus de absolvenți ai ciclului preuniversitar. Copiii romi care figurează drept absolvenți ai diferitor clase, de fapt nu au cunoștințe minime corespunzătoare anului de studii. În Vulcănești se atestă lipsa procesului educațional, fapt confirmat de toți actorii implicați. În celelalte două localități copiii romi învață în clase mixte, având un nivel diferit de asimilare a programului de studiu.

Însă, în mare parte copii romi, nu fac față cerințelor educaționale. Faptul că în unele localități reușește activitatea didactică, iar în altele nu, este explicat de unii respondenți ca fiind condiționat de lipsa unor cerințe unice sau realizarea parțială a sarcinilor de serviciu.

Se relevă totuși situații în care copii romi prezintă succese în plan academic. Ca stimul, aceștia sunt menționați cu diplome, părinții romi sunt mândri și manifestă o încredere mai sporită în sistemul educațional.

„Pentru mine e fericire că fata deja al 5-lea an la rând primește diplomă de excelență.” (FG Părinți romi 5).

Unii părinți romi și cadre didactice au indicat asupra nivelului scăzut al educației în școlile frecventate de către copiii romi. Cunoștințele elevilor sunt în cele mai dese cazuri sub nivelul așteptat și specific vârstei. Studiul scoate în evidență faptul că unii părinți sunt nemulțumiți de calitatea predării, reproșându-le în mare parte profesorilor această stare de lucruri.

¹⁸ http://www.unicef.org/moldova/educatia_de_baza_Rom.pdf

„La ce să-i dau, că ei nimic nu învață la școală.” (FG Părinți romi 5);

„De asta că el nu știe să citească îs vinovați profesorii că ei nu l-au învățat, el a ajuns în clasa a 7-a, dar nu știe nimic.” (IA Mamă romă cu copil cerșetor);

„Ei nu știu culorile și îi învăț moldovenește culorile în clasele a 5-a, a 7-a, în clasa a 1-4-a se poate de învățat culorile.” (IA Școală 14);

„Au stat copiii până în clasa a 4-a și nu știau nimic. Ce știau în clasa 1-a, asta știau și în a 4-a, într-adevăr, abia știau a citi și a socoti acolo, ... dar acum e al doilea an, ei stau foarte bine acolo (în altă instituție de învățământ).” (IA Școală 14);

„Băiat, clasa a 7-a, nu știe a citi și nici a scrie. Deși a spus că îi place matematica, s-a descurcat greu la tabla înmulțirii, el știe doar înmulțirea cu 2. A fost pus în situația că el are 150 de lei, la magazin a cheltuit 80, răspunsul a fost corect 70, fără ca să stea mult pe gânduri. A doua situație: el are 25 de lei, eu îi dau încă 15 lei și mama îi dă încă 20 lei, iarăși răspunsul a venit repede – 60 de lei. Sora sa, în clasa a 4-a, de asemenea s-a descurcat bine la compartimentul adunarea numerelor, însă nu a putut să citească și să scrie.” (Observație domiciliu).

Conștientizarea unui nivel scăzut de instruire determină unii părinți să se orienteze către alte instituții de învățământ. Această practică a fost mai des întâlnită în satul Vulcănești, unde câțiva copii își fac studiile la gimnaziul din Ciorăști.

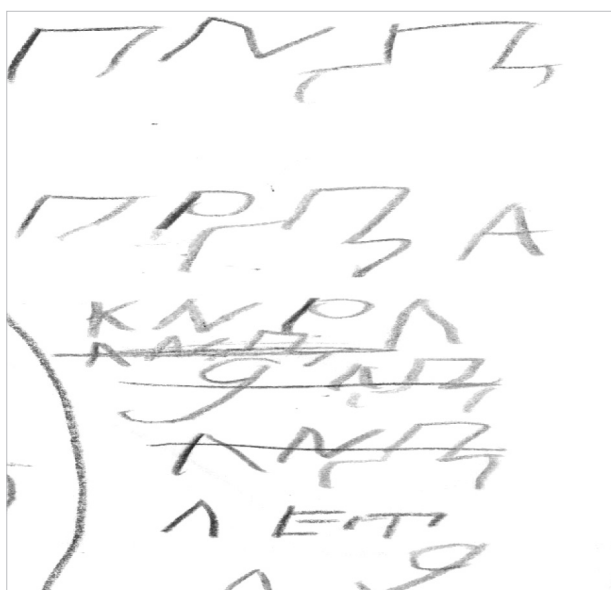
„Tare bine înțelegem că un copil ca să-l convingi să se ducă (este greu - n.a.), el aici și nu poți să-l aduci că e de aproape și te duci și îl aduci de mână, dar la Cioarești?” (IA Școală 13);

„Sunt copii, cunosc două familii care nu merg la Vulcănești, dar merg la Cioarești la școală, fiindcă acolo se face carte.” (IA Preot 3).

Frecventarea școlii din altă localitate este mai degrabă o caracteristică a familiilor mixte, în care tata este non-rom. Se atestă în astfel de cazuri că doar băieții frecventează o instituție din altă localitate.

„Sunt aici niște femei, care îs măritate cu moldoveni și ele îi dau acolo la școală. Ei merg după legea ceea, după tată, nu după mamă.” (FG Părinți romi 8).

În opinia unor lideri romi și alți actori comuni-tari, o problemă în asigurarea calității studiilor se referă la nivelul de pregătire a cadrelor didactice și interesul acestora față de procesul educațional. De asemenea, vârsta înaintată a unor cadre didactice afectează organizarea și desfășurarea procesului de instruire. În acest context se solicită antrenarea cadrelor didactice tinere în procesul de predare, fapt enunțat și de cadrele didactice cu experiență în domeniu.



Desen, elev rom, 9 ani, Soroca.

„Mai sunt unii profesorii care nu prea cunosc, poate că îs bătrâni, îs bolnavi și nu prea veneau la școală.” (FG Părinți romi 7);

„Problema poate e și în cadrele didactice, poate ei făceau față în secolul XX, numai nu acum, suntem în secolul XXI. Am foarte mare stimă față de aceștia, că unii din ei m-au sfătuit cândva, iar acum au undeva la 60-70 de ani, copiii poate și de aceasta nu sunt interesați.” (IA Sector asociativ 4);

„Dacă eu sunt la pensie, ce are să-mi facă mie, lasă să mă dea afară, dacă nu le place. Vedeți câtă indiferență?” (IA Școală 14);

„Fetele astea tinere, care acum s-au angajat, sunt cu inimă și, într-un fel, eu poate nu văd multe lucruri, că vârsta-i vârstă, dar ele au venit cu ceva nou.” (IA Școală 13).

Reușita școlară a copiilor romi nu reflectă obiectiv cunoștințele obținute. Înseși cadrele didactice recunosc faptul că preponderent aceștia sunt notați cu 5-6, mai rar cu note de 9-10. Însă chiar și în aceste cazuri notele sunt majorate de profesori, pentru a susține și încuraja copiii. Pe de altă parte, atestăm situația în care copilul este notat cu 10, dar el nici nu știe să citească sau să scrie. Spre exemplu, în agenda unui copil de 11 ani școlarizat, care cu greu citește în limba rusă, sunt trecute la această disciplină două note de 9 și 10. Profesorii recunosc că evaluarea romilor este subiectivă, notele acestea neavând același echivalent ca în cazul non-romilor.

„Și așa-s umflate, ca să fim reali... Ei sunt la nivelul copierii câtorva litere, ei nici măcar nu pot scrie normal” (IA Școală 13);

„Pur și simplu îi motivăm ca să le trezim interesul...își fac temele acasă, dacă îs motivați, vin cu caietelelul acela și au copiat olecuță din carte, le pun în caiet notă - 9, 10, și el e bucuros. Eu 10 am primit azi, mâine o să fac mai mult și fără greșeli o să fac.” (IA Școală 14).

Studiul relevă că unii elevi romi sunt promovați de la un an la altul fără a avea cunoștințe minime, inclusiv fără a fi prezenți în cadrul instituțiilor. Părinții conștientizează că promovarea neîntemeiată este în detrimentul copilului, punând accent pe cunoștințe. Cadrele didactice argumentează că copii trebuie să fie promovați dintr-un an în altul pentru a nu pierde anulul școlar.

„Sunt și profesori care nu își dau interesul față de copii și îi trec clasa așa.” (FG Părinți romi 7);

„Dacă tu nu-l lași, el deloc nu vine, dar intenția noastră, a cadrelor didactice, a școlii, în general, este să-i formăm niște competențe cât de cât, să vedem evoluția lui ca elev și să-l trecem în continuare, ca el să nu ajungă la 16 ani și să fie în clasa întâia.” (IA Direcție Învățământ 3).

Calitatea însușirii materiei de către copiii romi este **influențată de metodele și strategiile didactice utilizate**. Un exemplu elocvent în acest caz este reușita copiilor care au profesori la domiciliu, metodele de predare cărora sunt mai interactive. Unele cadre didactice consideră că metodele de lucru prin joacă sunt eficiente pentru romi, însă este necesar un timp mai îndelungat pentru a se putea observa rezultatele.

„Metode – încercăm și prin joc, cu ce se aseamănă o literă, ca să se memoreze și facem povestea literei. Noi le trezim interesul în unele feluri, dar avem prea puțin timp de lucrat cu ei.” (IA Școală 6);

„Chiar și aceasta de 5 ani, nici nu m-am așteptat. Noi odată ne-am uitat la litere, ea prima dată le-a văzut. La mine totul acolo este în formă de joacă, pătrate, trebuie să acopere acea literă. Eu numai 30 de minute cu ea m-am ocupat, eu în genere nu mă ocup cu copii de 5 ani câte 60 de minute, ei nu rezistă. 30 de minute este limita lor de timp, în care pot să-mi acorde atenție. La noi așa s-a primit că la fiecare 30 de minute învățăm câte o poezie nouă. Până ce nu a învățat toată cartea și ea mi-a zis: haideți deja altceva.” (IA Școală 7);

„Acasă el cele 45 de minute le stă lângă profesoară și lucrează permanent. Eu când fac lecții cu un copil, este mai ușor decât cu o clasă întreagă.” (IA Preot 2).

Eforturile profesorilor la domiciliu sunt apreciate și de profesorii din instituțiile de învățământ, dat fiind faptul că copiii reușesc să se încadreze ulterior în activitățile didactice. Totuși, instruirea la domiciliu este o activitate suplimentară, dar nicidecum o alternativă la educația formală.

În majoritatea cazurilor, romilor nu le este interesant la școală, pe de o parte, se plictisesc, iar pe de alta, se confruntă cu dificultăți în însușirea materialului studiat. Copiii/tinerii romi și-ar dori ca școala să le ofere mai multe oportunități ca să petreacă timpul cu activități care le sunt pe plac. Ocupațiile propuse de tinerii romi intervievați sunt într-o corelație directă cu înclinațiile și abilitățile lor pentru anumite activități, dar și vârsta elevilor. De exemplu tinerele rome au precizat faptul că își doresc ca școala să le învețe anumite lucruri care, ulterior, să le fie utile în gospodărie.

- **Atitudinea unor cadre didactice** – stabilirea relațiilor de prietenie, de respect și înțelegere față de elevii romi îi motivează să frecventeze programul școlar (vezi studiul de caz 6). În același timp, activismul cadrelor didactice și atenția acordată copiilor reprezintă un element important pentru atragerea lor în sistemul educațional. Pe de altă parte, în momentul în care unii profesori încearcă să organizeze unele activități, aceștia sunt blamați de către alți colegi: *„Toți se uită chiorâș.”* (IA Școală 14). Astfel își manifestă atitudinea cadrele didactice care nu doresc să depună efort suplimentar.

Se atestă practici prin care foștii elevi recomandă altor părinți romi să opteze pentru un anumit profesor, dat fiind abilitățile acestuia de a lucra cu copiii romi.

„Se primește că ei au îndreptat la mine trei romi, în baza recomandărilor lor. Deja părinții m-au sunat și mi-au zis că vor veni, dar eu singură nu m-am dus, nu i-am căutat.” (IA Școală 2).

Studiul relevă că în rândul unor cadre didactice lipsește interesul față de procesul educațional în general, acest lucru demotivând copiii.

„Dacă tu închizi clasa și te duci pe unde te mai duci, apoi ei se împrăștie.” (IA Școală 14);

Pe parcursul orelor, copiii romi sunt mai puțin implicați în activitățile clasei. Dat fiind faptul că aceștia nu pot uneori citi, lor pur și simplu li se dă să transcrie, dar fără a înțelege ce au transcris. Acest fapt determină interesul copiilor față de școală. Profesorii, în mare parte, au afirmat că romilor li se atrage aceeași atenție ca și copiilor non-romi. Rezultatele studiului, însă, au relevat că există o atitudine rezervată față de romi. În urma realizării observațiilor la ore, putem conchide că elevii romi, atât timp cât nu periclitează desfășurarea orelor, sunt lăsați să se ocupe cu ce doresc fără a fi direcționați spre atingerea obiectivului lecției. Ei se concentrează mai greu și sunt mai pasivi la ore. Explicarea gândurilor la fel pentru majoritatea din ei este slab dezvoltată. De asemenea, putem constata că, din cauza unei slabe înțelegeri a materialului ce se predă, copiii romi se plictisesc destul de repede la ore: ei pot desena, răsfoi cartea, agenda sau caietul și pot părăsi ora.

„Iese de la lecții când dorește, chiar dacă profesoara insistă să nu iasă din clasă, el oricum va ieși de la lecții, motivând că pleacă să-și procure un pix, dar cel mai probabil că el s-a plictisit, nu-i era interesant la acea lecție, de asta el a hotărât să se plimbe mai bine pe coridor.” (Observație).

În opinia unor respondenți din satul Vulcănești, cadrele didactice nu sunt motivate să lucreze, fiind mereu sub presiunea închiderii instituției. În același timp, la gimnaziul Vulcănești se atestă o prezență slabă a unor profesori la ore, ceea ce periclitează procesul educațional.

„Când n-a fost învățătorul acesta, când n-a fost celălalt, când a făcut două lecții... aici, dacă să recunosc cinstit, în 10-15 ani chiar nimic nu se face. Dacă eu azi nu vreau să vin la școală, apoi nu vin.” (IA Școală 14);

„Când am intrat în școală la 8:45, profesorii trebuiau deja de 15 minute să se aplece la lecții, dar dumele erau într-o clasă și discutau, iar copiii, în loc să stea în clasă după sunet, să aștepte profesorul care întârzie, ei toți erau pe coridoare, se jucau, alergau.” (Observație).
„Știi, stă de asupra problema asta că se va închide școala, că omul nici nu are curaj să lucreze cu inima întreagă.” (IA Școală 13).

În acest caz a fost determinată o situație duplicitară: pe de o parte, profesorilor le este convenabil ca elevii să nu se prezinte la ore, facilitându-le activitatea; pe de altă parte, aceștia sunt preocupați de închiderea școlii, care va atrage după sine pierderea locului de muncă.

„Aici la noi nu au dorința de a învăța nici copiii, nici învățătorii, pentru că nu sunt copii, sunt foarte puțini.” (FG Părinți romi 7)

„Eu știu că în școală la Vulcănești nu se face carte... E și vina profesorilor.” (IA Preot 3).

În opinia unor cadre didactice eforturile profesorilor sunt zadarnice, dat fiind frecventarea ocazională a instituțiilor de învățământ de către majoritatea copiilor romi. Astfel, unii profesori consideră neimportante studiile pentru romi, manifestând o atitudine discriminatorie: ei nu le acordă prea multă atenție romilor, motivând prin migrarea acestor elevi romi după câteva luni.

„Noi avem o categorie de profesori în clasele primare care consideră că nu trebuie foarte multă atenție acordată romilor, l-au așezat în ultima bancă, pentru că acuși 2-3 luni și vor pleca. Profesorii care lucrează de mai mulți ani cred că în ei nu trebuie mult de investit, pentru că oricum peste două luni vor pleca. Iată așa, un pic neglijent se comportă față de ei.” (IA Școală 7).

- **Interacțiunea cu semenii** – relațiile de prietenie cu copiii sunt un factor care îi determină pe copiii romi să frecventeze instituția de învățământ.

„Tare îmi place la școală cu prietenii mei.” (FG Tineri romi 2).

Pe de altă parte, în situațiile în care apar conflicte între copii, romii se îndepărtează de instituția de învățământ. În mare parte, copiii romi declară că nu le place nimic la școală nu se simt confortabil în colectivul de clasă. În acest context, copilul poate abandona instituția.

„Aș vrea să pun o bombă în școală, să zboare în aer. Când am mers în clasa I-a, eu mereu plângeam, mi-a plăcut în clasa a III-a, când aveam mulți prieteni, acum nu prea am prieteni, și nici la școală nu-mi place.” (FG Tineri romi 2);

„Nu aveam dorință să merg la școală. Eu scriam și desenam bine. Doream să mă plimb cu prietenele, care nu mergeau la școală tot.” (IA Mamă minoră romă 2).

3.3. COOPERAREA INSTITUȚIE-PĂRINTE-COPIL ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL

Un deziderat al educației este asigurarea participării nu doar a cadrelor didactice și copiilor, dar și a părinților în procesul educațional. În cadrul studiului s-a cercetat modalitatea de interacțiune dintre părinții romi și cadrele didactice, relația dintre elevii romi și cadrele didactice, și relația dintre elevii romi și cei non-romi, în vederea determinării aspectelor care favorizează și care inhibă cooperarea la nivel de instituție.

Rolul părinților în procesul educațional este unul incontestabil, fiind necesară stabilirea unui parteneriat dintre aceștia și instituție. Aspectul dat a fost accentuat de către cadrele didactice care au indicat asupra rolului părinților în școlarizarea și reușita copiilor. Doar printr-un efort comun și conștientizat populația romă va reuși să fie școlarizată.

„Dacă părinții nu o să conștientizeze, nu facem noi, profesorii, nimic.” (IA Școală 13);

„Copiii sunt tare dezordonați, nu ascultă din cauza părinților. Dacă părinții ar atrage atenție puțin la copii, ar fi altfel, dar așa vin la grădiniță, nu prea ascultă, nu vor să doarmă, noi ne chinuim cu dâșșii, te numesc în tot felul, te scuipă, vorbesc diferite prostii.” (IA Grădiniță 4).

Cadrele didactice mizează pe suportul părinților, însă interesul acestora se referă mai mult la siguranța copilului în instituția de învățământ. Faptul dat este justificat prin situația în care în unele localități sănătatea copiilor este pusă în pericol de infrastructura precară a drumurilor, lipsa trotuarelor și a fluxului mare de automobile. În aceste condiții părinții sunt nevoiți să-și însoțească copiii la instituție.

„Drumurile la noi, în Otaci, sunt foarte periculoase și ne este frică pentru copii, de aceea noi în fiecare zi mergem cu ei până la școală și seara îi luăm.” (FG Părinți romi 5).

Un alt motiv al acestui comportament al părinților este frica de a nu fi „furate” fetele.

În mare parte relația dintre părinții romi și școală este una îndepărtată, vizitele unor părinți au loc de obicei la începutul și la sfârșitul anului de studii: *„Eu am fost 2-3 luni în urmă - de 1 septembrie.”* (FG Părinți romi 3), sau chiar deloc pe parcursul unui an de studii *„Eu deja de 2-3 ani nu am mai fost la școală.”* (FG Părinți romi 3). Această practică nu este caracteristică doar părinților romi, dar în contextul în care se atestă un interes scăzut a populației romă față de școală este impetuos fortificarea relației dintre părinte și școală.

În concepția părinților non-romi, unii adulți romi pot să manifeste unele comportamente antisociale în incinta instituției de învățământ, precum prezența în stare de ebrietate sau chiar sub influența drogurilor. Acest comportament nemulțumește părinții și profesorii, care au relatat astfel de cazuri în discuțiile private cu echipa de cercetare.

„Vine mama sau tata beat pe coridoare și profesorii se tem de ei, că fac probleme.”, „Într-adevăr și drogați vin.” (FG Părinți non-romi 1).

În cadrul studiului a fost identificată și o altă practică caracteristică în special părinților romi ce manifestă interes față de școală. Aceștia, comparativ cu părinții non-romi, vin deseori la școală pe parcursul zilei pentru a transmite copilului anumite bunuri. De obicei ei își permit să intre în clasă în timpul orelor, profesorii acceptând acest fapt. Practica dată a fost semnalată mai des la Soroca și la Otaci, mai puțin în cazul romilor din Vulcănești.

„Pentru ei nu e o problemă să treacă pe la școală, iată, ea poate să se ducă la piață, să cumpere ceva gustos și să treacă pe la școală, să intre, chiar în timpul lecției și să-mi spună, să-i transmit.” (IA Școală 2).

În opinia unor intervievați tipul dat de comportament ar putea fi explicat prin **puternica valorizare a copilului** în familia romă, comparativ cu familiile non-rome. Însă supratutelarea copiilor poate fi în unele cazuri în detrimentul acestora, mai ales atunci când părintele nu insistă asupra instruirii.

„Noi ne iubim copiii, dar știți cum, ne străduim să menținem ordinea, dar pentru ei copilul este totul, iată ei tot ce-i mai bun trebuie să-i dea copilului... Ei au o iubire oarbă, iubesc copilul și nu-l învață nimic, iar apoi de cele mai dese ori suferă din această cauză... li se permite totul.” (IA Școală 2).

În multe cazuri cooperarea dintre părintele rom și instituția de învățământ se realizează prin ședințe. Însă participarea părinților romi este neuniformă, în mare parte fiind prezenți acei care participă la toate întrunirile și cei care se află în localitate.

„Când e vorba de adunări, s-a observat că sunt cei care întotdeauna vin, după față îi cunoaștem de acum, după nume.” (IA Școală 13);

„La adunările de părinți ei vin. Vin, eu pe toți părinții i-am văzut.” (IA Școală 3).

Neprezentarea la ședințe poate fi explicată prin nedorința părinților de a fi criticați pentru comportamentul și reușita copiilor, în unele cazuri optînd pentru întrevederi individuale cu cadrul didactic. La aceste întâlniri părinții romi sunt interesați de situația copilului, cadrele didactice apreciind această formă de colaborare.

În același timp se atestă o situație diferită de participare în cazul activităților extracurriculare. La manifestările culturale organizate în instituția de învățămînt părinții romi participă într-un număr mai mare, dat fiind implicarea copiilor lor în aceste activități. Participarea copiilor reprezintă o mîndrie pentru părinți, aceștia de obicei invitîndu-și rudele.

„La adunări pot să nu vină, dar la sărbători, să vadă cum copiii lor cântă, dansează, aici vin toți.” (IA Școală 2);

„Atunci când organizăm, desigur, lor le place, dar în mare parte ei se rușinează și spun să nu-i impunem, ei vor cumpăra ceva, doar să nu-i impunem. Iată când facem matinee și rogi părinții să facă o scenetă sau ceva, la așa ceva ei se rușinează, dar așa noi tot cumpărăm, noi tot aducem.” (IA Grădiniță 2);

„Ei (părinții) vin, lor le este interesant, copiii doar se dezvoltă” (IA lîpreuniversitar 11).

În cadrul studiului s-a evidențiat participarea părinților romi la amenajarea teritoriului și clădirii instituției preșcolare. Spre exemplu, cu ajutorul liderilor romi la Otaci s-a reușit finalizarea reparației acoperișului grădiniței prin oferirea materialelor de construcție necesare. Aceste experiențe sunt apreciate și promovate pentru a încuraja participarea activă a romilor în asigurarea calității educației.

„A fost un ajutor nemăsurabil, îi suntem foarte recunoscători. Mereu cînd făceam adunări, eu e ziceam că dacă vor întîlni acest om, îl pot mulțumi” (IA lîpreșcolar 2);

Un aspect relevant se referă la **colaborarea sporadică și dificilă dintre părinții romi și cei non-romi**. Se atestă o segregare a părinților romi, în special în comunitățile etnic mixte, dat fiind slaba participare a acestora la diverse acțiuni școlare organizate de comitetele părintești. Chiar dacă părinții romi inițial acceptă participarea, ulterior refuză. În această situație părinții non-romi manifestă reticență pentru implicarea romilor în ulterioarele activități. Totuși s-au evidențiat situații în care părinții romi au participat, doar că transmiterea mesajului a fost mediată de către cadrul didactic, care are o autoritate mai mare.

Relația dintre cadrele didactice și copiii romi nu îmbracă forme distincte. Se atestă faptul că prima experiență de relaționare a cadrelor didactice, în special a educatorilor, cu copiii romi este dificilă, pentru primii, din considerentul existenței unei frici față de modul de comportare, de interacțiune cu copiii romi, temeri care dispar pe parcurs.

„A fost primul meu copil rom, cînd am venit aici la lucru. Eu nu știu cum tot mă temeam, mă gîndeam cum va fi cu romii. Retrăiam că ceva nu voi face sau nu voi spune corect, dar s-a încadrat în colectiv.” (IA Grădiniță 3).

Ca și în cazul elevilor non-romi, se pot întîlni cazuri cînd **cadrele didactice avantajează elevii romi**, prin oferirea unui timp mai îndelungat pentru realizarea unei activități și acordarea atenției sporite. De asemenea, s-a indicat faptul că sunt tolerate anumite comportamente ale romilor, în special întîrzierile și atitudinea față de procesul educațional. Aceste comportamente pot fi justificate în contextul în care se dorește o prezență și participare a copiilor romi la procesul educațional.

„Profesorii s-au deprins cu mine că eu întîrzii și ei nu spun nimic.” (M, FG Tineri romi 2);

„Nu răcneau la noi, așa numai cînd făceam gălăgie, ne spuneau: nu faceți gălăgie, nu se purtau rău, se purtau bine cu noi.” (IA Mamă minoră romă 3);

„Sunt care se comportă bine, dar sunt care se comportă mai rău, învățătoarea de clasa a 4-a ne iubește, dar sunt doi profesori care sunt răi.” (IA Copil rom cerșetor 2);

„Cu profesorii eu mă împac bine, fiindcă eu stau cuminte, ascult la lecții, nu cum alți copii, aleargă, sar, se lovesc, vorbesc, țipă, profesoara noastră are dureri de cap de la ei.” (IA Copil rom cerșetor 4).

Unii lideri romi și asistenți sociali susțin că, cadrele didactice au o atitudine adecvată față de copii. Ei au remarcat că aceștia nu fac deosebire între copii, chiar dacă copiii romi au o frecvență mai proastă și nu întotdeauna se pregătesc de lecții.

„Profesorii nu discriminează copiii pe criterii etnice... Noi monitorizăm situația respectivă. Profesorii se comportă bine cu copiii.” (IA Lider rom 1);

„Nu aș spune că sunt discriminați la școală, ei sunt tratați la fel ca și ceilalți copii, li se explică egal ca și la toți ceilalți copii. Dimpotrivă, copiilor romi profesorii pot să le explice de 10 ori mai mult decât celorlalți copii.” (IA Asistent social1).

În același timp, s-au remarcat în cadrul studiului și situații în care **cadrele didactice nu au manifestat atitudine tolerantă**. În opinia unor tineri romi, comportamentul profesorilor poate fi diferită față de elevii romi comparativ cu cei non-romi în situații similare (spre exemplu, întârziatul la ore), imputându-le acestora manifestarea discriminatorie față de romi. Tinerii au remarcat că, direct sau indirect, profesorii le reproșează că sunt „țigani”.

„Am întârziat cu vreo 10 minute, profesoara țipă la mine, eu numai mă așez, după care din urma mea vine o fetiță rusoaică, ei nu i-a spus nimic.” (FG Tineri romi 2);

„M-am bătut la școală cu un băiat de etnie rusă, profesoara băiatului i-a spus doar: ce te bagi la țigani și atât, dar la mine a strigat, l-a chemat pe tata la școală, a vrut să mă dea la miliție.” (FG Tineri romi 2).

Cadrele didactice în unele situații îi consideră pe copiii romi obraznici din cauză că aceștia sunt lipsiți de inhibiții. Pe de altă parte, se atestă un nivel scăzut al autorității profesorilor în ochii copiilor.

„Dar sunt unii obraznici, spun direct ce le vine lor în cap... Aceștia mărișori de acum demonstrativ îți arată că ei nu au nevoie de școala ta, direct spun „dar du-te tu cu școala ta”, iese pe ușă și se duce. Și nu poți să le faci nimic.” (IA Școală 13);

„Pentru ei cadrele didactice nu sunt o autoritate.” (IA Școală 6).

În această situație, unii profesori pot recurge la acte de violență față de elevi, remarcate de copii și confirmate de către unele cadre didactice. Acest lucru a fost semnalat și de către unii părinți și lideri romi, invocând în calitate de motive activismul exagerat al copiilor și lipsa de răbdare a profesorilor în interacțiunea cu astfel de elevi.

Romii consideră că comportamentul agresiv al unor profesori este neglijat de conducerea instituției și autorității, care cunosc această situație. De obicei soluționarea unor astfel de situații se face de către părinte, fără intervenția instanțelor specializate (poliție).

„Mie nu-mi place la școală, doar la educația fizică, că dacă nu faci ce trebuie te bat, el te bate cu palma.” (FG Tineri romi 6);

„Profesorul de educația fizică, la o lecție o fată l-a lovit cu mingea și toți au dat vina pe mine și el o venit și mi-o întors mâna și mi-o tras o palmă, că o rămas palma lui pe fața mea.” (IA Copil rom cerșetor 6).

„Acum și copiii sunt bătuți. Eu am mers la director, am scris plângere, spuneam că am să mă adresez la poliție, întrebam pentru ce îi bat. Profesorii spuneau: „Voi trebuie să explicați copiilor că nu se poate”. Ei spuneau că acum nu le ajunge răbdare. Eu le-am zis că, dacă nu vă ajunge

răbdare, atunci nu lucrați în calitate de profesori, și nu trebuie să primiți așa profesori la școală.” (FG Părinți romi 3);

„Discriminare este la orice pas. Profesorii vorbesc urât cu elevii. Au fost cazuri când profesorii strigau și ridicau mâna asupra elevilor.” (IA Sector asociativ 2).

„Se mai întâmplă, nu a ascultat, i-o tras cu cartea-n cap. Și când mă duc și-i zic, dar ce s-a întâmplat de i-ați tras cu cartea-n cap? Vorbea la lecție și nu mă asculta.” (IA Școală 14);

„Sunt cazuri când profesorii își permit să-i jignească singuri. Pot chema un copil, care a fost chiar și bătut de către profesor.” (IA Preot 2);

Atitudinea părinților romi față de profesori poate fi plasată pe un continuum, unde la o extremitate este glorificarea muncii acestora, iar la cealaltă - acuzarea privind lipsa de interes și atașament față de copiii romi. Atitudinea neglijentă a profesorilor poate cauza abandonul școlar în rîndul copiilor romi.

„Profesorii sunt grosolani. Profesorii aceștia de acuma nu mai au acea iubire ca să-i ocrotească, să aibă grijă de copii, strigă la ei - țigani, țigani, ca în loc să-i învețe ceva de bine, uite așa, copiii pleacă de la școală.” (FG Părinți romi 6).

Aceste situații au fost confirmate și de către profesorii care predau la domiciliu: lucrînd cu copiii considerați incapabili de a avea o reușită școlară, aceștia totuși finalizează ciclul preuniversitar, datorită atenției acordate și adaptării strategiei de instruire la capacitățile copilului.

Relația dintre cadrele didactice și copiii romi este destul de importantă în atragerea și încadrarea acestora în procesul educațional. În cadrul studiului s-a evidențiat situația în care comportamentul și atitudinea unor cadre didactice au fost factori atragere și respingere a copiilor față de sistemul educațional.

Integrarea și participarea copiilor la activitățile realizate în mediul școlar sunt influențate de **relația dintre semeni**. Studiul atestă o slabă interacțiune dintre copiii romi și cei non-romi. În mare parte, elevii romi relaționează cu copiii de aceeași etnie. Relaționarea elevilor non-romi cu cei romi se realizează în mare parte în cadrul orelor sau în activități desfășurate în instituția de învățămînt. Reușita școlară sau interesele comune sunt considerate importante în stabilirea unor relații de prietenie sau colaborare dintre copii.

„Cu copiii romilor copiii găsesc limbaj comun, fetița mea are două prietene rome, care sunt bravo, sunt eminente.” (FG Părinți non-romi 3)

„Am un prieten moldovean, mă duc la el acasă și ne mai jucăm, ne uităm la desene animate, el are computer și ne jucăm jocuri cu pistoale. Mămica lui mă primește, îmi dă de mâncare.” (IA Copil rom cerșetor 2);

„Noi în clasă tot avem doi băieți de la Vulcănești și eu cu dâșii sunt prieten și după lecții uneori mă roagă să-i ajut să facă temele, iar când pleacă acasă, noi comunicăm prin telefon sau Internet.” (FG Tineri non-romi 4);

„Cu colegul nostru de etnie romă, avem 6 ani de când suntem împreună, el îi venit din clasa a doua și ne împăcăm bine cu el, vorbim, suntem de mulți ani cu el și deja s-a dat și el cu noi, primii ani era puțin timid, nu voia să vorbească cu noi, dar deja în clasa a treia, a patra a început să vorbească cu noi, s-a acomodat deja.” (FG Tineri non-romi 4).

Relaționarea dintre copiii romi și non-romi se intensifică în mod special în cazul activităților extracurriculare. Copiii non-romi sunt interesați de limba romani, de dansurile populare. Fetele non-rome pot exersa împreună mișcări din dansurile populare rome. Prin participarea la activitățile comune, copiii romi se integrează și își formează sentimentul de apartenență la grup, astfel că integrarea în mediul școlar este mai ușoară.

„La noi nu este niciun fel de ostilitate unul față de altul. Copiii, toți au o atitudine pozitivă față de ei, toți participă, toți sunt implicați.” (IA Școală 3);

„Eu cred că nu trebuie să-i separăm, pentru că școala este obișnuită, de aceea ei trebuie să participe la toate evenimentele, iată, și să nu se simtă dezavantajați. Ei sunt membrii acestei familii școlare, și gata. Pentru că eu cred așa, nu merită să fie separați, pentru că atunci când sunt separați, reiese că îi izolezi, deja ei nu mai sunt așa ca toți, dar aici ei sunt ca toți, pur și simplu, elevi de aceeași vârstă.” (IA Școală 3).

Cu toate acestea, unii elevi romi sunt total izolați în colectivele lor și nu interacționează cu colegii lor, menționând în calitate de motive fie **lipsa de interese și viziuni comune**, fie **respingerea reciprocă**. În afara școlii în foarte rare cazuri se atestă relații de cooperare și prietenie. Acest fapt conduce la o segregare a etniei rome.

„În genere nu vorbesc cu ei, poate o dată în lună pot să spun ceva, nu-mi place să vorbesc cu ei, așa în școală am prieteni, dar colegii mei nu-mi plac.” (M, FG Tineri romi 2);

„Eu mă stăruiesc să nu vorbesc cu dânșii, la pauze mă pun lângă fereastră și stau și privesc prin geam, îmi odihnesc ochii, mâinile.” (IA Copil rom cerșetor 4);

„Ei nu se implică în viața noastră și nu vor ca noi să ne implicăm în viața lor.” (M, FG Tineri non-romi 2)

În același timp se atestă o segregare în interiorul grupului de tineri romi care frecventează instituția școlară în funcție de **statutul social**. De obicei, elevii romi din familii bogate îi desconsideră pe romii săraci și interacționează mai degrabă cu elevii non-romi. Un alt factor de izolare este **igiena precară**, părinții non-romi acceptându-i pe romi în calitate de colegi de bancă ai propriilor copii doar cu condiția ca aceștia să fie îngrijiți și curați. În acest fel cei din familiile vulnerabile sunt dublu marginalizați: atât de non-romi, cât și de romi.

„Eu nu am în ce să îl îmbrac și de el râd, că este murdar, îl insultă și lui îi este rușine.” (FG Părinți romi 3);

„De două săptămâni nu am mers la școală, deoarece acolo copiii îs răi, mă obișduiesc, mă bat și nu mai vreau acolo să mă duc. Eu nu pot să le fac nimic, fiindcă ei sunt mai bogați, dar noi suntem mai săraci.” (IA Copil rom cerșetor 6);

„Copiii din familiile mai sărace merg la școală, iar cei din familiile înstărite îi iau în derâdere că, iaca, eu nu merg la școală, dar tu mergi.” (IA Secretar primărie 2);

„Copiii îi izolează, îi dau de o parte, fiindcă nu este igienă, comportamentul acestora e neadecvat.” (IA Școală 5);

„Dacă ar fi curat și îngrijit, da, aș fi de acord să fie coleg de bancă. Dacă el e curat și îngrijit, lasă măcar să se mărite cu dânsul. Dar așa când intri în clasă, miroase urât.” (FG Părinți non-romi 1).

Limba de comunicare reprezintă un factor de atragere sau de respingere în relația dintre romi și non-romi. Necunoașterea limbii romani de către copiii non-romi conduce la slaba relaționare dintre copii. În același timp neposedarea fluentă a limbii ruse de către copii romi contribuie la comunicarea deficitară dintre copii. Pentru a facilita interacțiunea dintre aceștia, unii copii non-romi învață ajutați de copiii romi câteva cuvinte. Cu toate acestea foarte rar pe holurile școlilor se observă copii romi relaționând cu cei non-romi. S-a constatat faptul că băieții romi relaționează mai ușor cu cei non-romi datorită intereselor comune (sport, mașini etc.). În schimb fetele rome de obicei interacționează doar cu fetele de aceeași etnie, dat fiind maturizarea precoce și interesele distincte ale fetelor rome (centrarea pe găsirea partenerului).

„Noi nu că îi izolăm, sunt copii care sunt simpli, poate nu au, dar copiii s-ar strădui să fie cu ei prieteni, dar romii nici nu se includ în comunitatea aceasta, ei sunt pe linia lor, nici nu se străduie să comunice cu copiii noștri, ei au altă mentalitate.” (FG Părinți non-romi 1).

„Vin la școală, comunică mai mult cu ai lor, pentru că dacă ei merg într-o clasă, câte 3, 4 sau mai mulți atunci ei comunică doar în limba lor și ascultă profesorul.” (IA Școală 7).

„Noi în clasă tot avem 2 băieți de la Vulcănești și cu dânșii suntem prieteni și după lecții uneori mă roagă să-i ajut să facă temele, și când pleacă acasă noi comunicăm prin telefon sau internet.”
(FG tineri Non romi 4)

Relaționarea dintre elevii romi și cei non-romi este percepută diferit de către părinți. Unii adulții non-romi consideră că copiii pot prelua de la romi un anumit comportament și vocabular necenzurat, în timp ce alții acceptă ca propriii copii să aibă în calitate de coleg de bancă copii romi fără a-i discrimina. În același timp, părinții romi consideră necesară relaționarea copiilor romi cu cei non-romi, fiind o oportunitate de a avea un alt comportament și de a prelua practicile de a învăța.

„Fata mea stă cu un băiat moldovean, dar dacă ar sta cu o fată țigancă nu ar învăța, dar ar vorbi. Ar fi bine ca într-o bancă să stea cu un moldovean, că doi țigani n-ar învăța, dar s-ar bate.”
(FG Părinți romi 4).

Unii părinți romi afirmă că persistă anumite **stereotipuri** față de romi, fapt care afectează interacțiunea dintre copiii romi și non-romi. În unele situații se accentuează animozitățile dintre ei.

„Dar nu se împacă ei cu moldovenii, nu se împacă copiii cu alți copii, se începe: iaca țigani, iaca așa și încep la bătaie.” (FG Părinți romi 8);
„Doar cu copiii țigani, că copiii moldoveni care trăiesc pe acolo nu vor să se joace cu noi. Când eram în Ucraina, aveam acolo prieteni ucraineni și ne jucam împreună.” (IA Copil rom cerșetor 1).

Pe de altă parte, unii părinți non-romi își educă copiii din perspectiva nerelaționării cu copiii romi, protejându-i astfel de eventuale conflicte. În același timp, și copiii non-romi recunosc că au anumite prejudecăți și chiar teamă față de ei, alimentate de unele experiențe neplăcute în relaționarea cu romii.

„Când merg cu prietena mea prin oraș, când vin țigani în fața noastră, noi trecem strada în partea cealaltă. Ne temem de ei, pentru că lumea vorbește că țiganii sunt răi, fură și asta a intrat în mintea noastră și nu mai iese”; „Când eram în clasa a 4-a, mă duceam la antrenamente și un țigan mai mare decât mine m-a speriat cu cuțitul.”; „Cineva ne-a pus în cap ideea că țiganii sunt răi și că nu trebuie să ne atingem de ei niciodată. Ei singuri creează o așa părere despre ei, prin comportamentul lor, de parcă nu au șapte ani de acasă. Vorbesc necenzurat.”; „Noi am avut un coleg țigan, care era în clasa a 5-a, dar avea 17 ani și era într-o clasă cu noi și venea cu cuțit, cu diferite și avea și narcotice câteodată când venea la școală. Profesorii i-au făcut documentele, au scris diferite declarații și l-au dat afară din școală.” (FG tineri Non-romi 1);
„Este o zonă pe unde trăiesc romii și eu cu fratele meu mă duceam la magazin, după care câțiva romi l-au prins pe fratele meu și îi cereau bani, atunci s-a apropiat un bărbat și i-a alungat.” (FG tineri Non-romi 3).

Studiul stabilește că în integrarea școlară a copiilor romi un rol important îl au toți actorii implicați în procesul educațional. Stabilirea unei relații de cooperare dintre părinți-instituție-copii va conduce spre realizarea dezideratului de a avea un număr cât mai mare de copii romi școlarizați, iar ulterior realizați pe plan profesional, ca membri activi pe piața muncii.

3.4. VIZIUNI ALE RESPONDENȚILOR CU REFERIRE LA ÎMBUNĂȚĂȚIREA ACCESULUI LA SERVICIILE EDUCAȚIONALE

Anual școlarizarea romilor este un subiect care suscită interes diverselor structuri locale cu preponderență APL-ului și instituțiilor educaționale. În cadrul studiului s-a determinat pasarea responsabilității școlarizării de la o instituție la alta. În acest context s-a menționat necesitatea colaborării dintre APL și familiile rome și evitarea pasării responsabilităților. Astfel, doar prin eforturi comune s-ar putea îmbunătăți situația privind incluziunea școlară a copiilor romi.

„Asta nu este o problemă a noastră, ci o problemă la nivel de stat.” (IA Școală 9);

„Speram că organele locale se vor implica și ca ei împreună cu părinții să fie mai insistenți... Și de aceea ar trebui să fie o concluzare între familii, între organele locale.” (IA Preot 1);

„Toată școlarizarea o face domnul director de școală, el se duce prin sat, el își face listele, dar listele acestea trebuie să le facă primăria, primarul știe cine s-a născut, la ce dată, a făcut lista și a dat-o la școală.” (IA Direcția Învățământ 3).

În vederea îmbunătățirii școlarizării romilor la toate treptele educaționale intervievații au propus următorul spectru de acțiuni necesare de implementat:

- **Dezvoltarea unor programe de instruire pentru adulți**, în vederea suplinirii lacunelor educaționale ale acestora, cu impact ulterior asupra școlarizării copiilor. Această propunere a fost înaintată atât de populația romă, cât și de cadrele didactice și alți actori comunitari. În vederea materializării propunerii au fost evidențiate două opțiuni:

- ✓ deschiderea unor cursuri care să le formeze deprinderea de a citi, scrie și vorbi, în mod special, în limba română – propunere survenită de la comunitatea romă;

„Eu și lângă ei (copii) m-aș așeza să învăț.” (FG Părinți romi 3).

„Chiar dacă am terminat șapte clase, eu nu știu să citesc în limba română, eu nu știu să citesc normal, eu știu pe rusește și vreau să pot să citesc normal, să scriu în limba română.” (IA Mamă minoră romă 3);

„Oamenii în vârstă, oamenii maturi, ar fi bine să-i învățăm, practic nu știu carte, mulți nu știu grafia latină, alții nu știu să vorbească în limba română. Toate lucrurile acestea ar fi bine de început, dacă vrem să avem o comunitate sociabilă, care să înțeleagă despre ce este vorba.” (IA Sector asociativ 2).

- ✓ organizarea școlilor serale, necesare, în special pentru instruirea femeilor dat fiind implicarea într-o măsură mai mare în educația copiilor – propunere survenită de la reprezentanții instituțiilor de învățământ.

„Cândva era școala de serală, măcar pe aceea s-o redeschidă pentru romi.” (IA Grădiniță 3);

„Asta și este problema lor, căci de educația copiilor se ocupă mama. Dacă ele, doamnele, ar fi cât de cât cu studii, atunci s-ar schimba situația educației copiilor. Dar deoarece ei nu atrag atenția la aceea ca fetițele lor să învețe, numai băieții, asta și este, mi se pare, cea mai mare problemă a lor. Dacă fetele ar putea să își schimbe această educație, cultură, instruire...” (IA Școală 5).

Unii romi și reprezentanți APL, s-au arătat rezervați față de succesul acestei practici remarcând dezinteresul romilor față de studii și centrarea pe alte activități: prepararea bucatelor și îngrijirea gospodăriei în cazul femeilor și acumularea de resurse financiare în cazul bărbaților.

„Nu vin, ei spun: noi am trecut de vârsta aceea, ce noi suntem de învățat la școală, el nici nu are timp, trebuie să pregătească mâncarea sau să se ducă undeva să rezolve niște probleme.” (IA Consilier rom);

„Nu știu, dacă o să pot, o să merg acum să învăț, unde cu 2 copii? ...” (IA Mamă minoră romă 1).

- **Informarea și conștientizarea de către părinți a necesității înscrierii copiilor în instituțiile de învățământ.** Această propunere este susținută în mare parte de către părinții non-romi, actorii comunitari și de către liderii romi.

„Îmi pare că până ce ei singuri nu vor hotărî că (au nevoie de instruire), ei astfel se vor ridica cu o treaptă mai sus.” (FG Părinți non-romi 2);

„Părinții, trebuie de lucrat cu dânșii mult, care sunt în teritoriu.” (IA Școală 13);

„Trebuie de început de lucrat cu cei mai bătrâni, trebuie de convins părinții că e necesar de adaptat și de integrat romii în societate.” (IA APL).

- **Simplificarea programei școlare**, propunere menționată de toți actorii intervievați în cadrul studiului. Marea majoritate a celor intervievați au menționat că curriculum școlar actual este dificil, atât pentru romi, cât și pentru non-romi.

„Să le dea o programă mai ușoară, nu chiar ca pentru ceilalți, că ei nu pot.” (FG Părinți romi 1);

„De ce nu fac un program aparte și pentru copiii romi?! Lasă să fie într-o clasă, dar să studieze după diferite programe.” (FG Părinți non-romi 3).

„La ei programul e foarte, foarte încărcat, pentru că ei când vin de la școală, nu trece nici jumătate de oră, că trebuie să facă lecțiile, pentru ca să se pregătească pentru a doua zi.” (FG Părinți non-romi 1);

„Practic s-ar putea oleacă mai redus, pentru că greu învață, că învață în altă limbă, față de a lor maternă.” (IA Școală 14);

„Aici trebuie programa de schimbat. Lor le este greu, vă zic, că pentru ei e greu, pentru că nu toți merg cu aceeași pregătire la școală, nu toți merg.” (IA Școală 7);

„E mai bine dacă ar fi în clase separate, dacă ar avea un alt program decât al moldovenilor, mai simplificat, mult mai simplificat.” (IA Școală 5);

- **Revederea orei de începere a programului școlar zilnic**, menționându-se că ora 8:30 este prea matinală pentru comunitatea romă.

„Ar fi bine ca lecțiile să se înceapă la orele 10; pe mine m-ar aranja ca copilul meu să fie la orele 10 la școală, de dimineață o duc eu la școală dar vine singură acasă; ar fi bine că la grădiniță să fie copiii duși începând cu orele 9, ca să reușim să-i spălăm să-i îmbrăcăm.” (FG Părinți romi 4);

„Aș vrea ca orele să se înceapă la ora 12. Când mă duc de dimineață mă doare capul și stau și dorm; eu aș vrea ca să înceapă lecția la 10.20 pentru că să dorm oleacă mai mult ca să nu mă scol obosit; Da eu vreau ca orele să se înceapă mai târziu deoarece eu calc hainele și trebuie să reușesc.” (FG tineri romi 2).

Totuși această propunere a părinților romi nu este susținută de marea majoritate a intervievaților.

- **Diversificarea strategiilor didactice** aplicate în instruirea romilor.

Cadrele didactice conștientizează faptul că strategiile didactice și modalitățile de lucru cu copiii romi necesită a fi schimbate, fără a li se impune niște reguli stricte acestora: „Copilului nu trebuie să-i dictezi mult sau să-i dictezi să vină la mine.” (IA Școală 14). Lecțiile ar trebui să fie mai puțin formalizate în cazul romilor, căci încadrarea în anumite tipare reprezintă o dificultate pentru ei. În momentul în care copilul rom vine la școală, are loc un conflict între normele scrise ale instituției de învățământ și normele nescrise ale familiei, unde copilului îi este permis totul, cele din urmă având prioritate. În acest caz și profesorilor le este dificil de a le menține interesul față de disciplinele școlare și a-i antrena în diverse activități. Chiar dacă această propunere a fost mai des verbalizată de către unele cadre didactice, ea ar putea fi identificată și în răspunsurile tinerilor romi cu referire la modelul de școală dorită.

„Profesorii să fie mai buni ei sunt severi cu mine se comportă urât cu mine, dar cu fiecare profesor e diferit”. (FG tineri romi 2).

- **Angajarea cadrelor didactice tinere și competente**, care prin aplicarea noilor strategii și tehnici de predare ar putea să atragă copiii romi.

„Să angajeze niște profesori buni.” (FG Părinți romi 7);

„Să vină niște învățători cu suflet, să facă ceva, îmi închipui că și aici s-ar putea de învățat.” (IA Bunică);

„Vreau ca profesorii să facă așa ca să-i atragă pe copii la școală și să-i învețe bine.” (FG Părinți romi 6)

- Dotarea instituțiilor de învățământ cu **tehnologii moderne** și utilizarea acestora în cadrul lecțiilor, aceasta ar crește nivelul de interes al romilor față de instruire.

„Să fie la școală calculatoare, ca băieții de 12 ani să aibă dorința de a veni la școală.” (FG Părinți romi 6);

„Acasă, au computatoare, au tehnică de asta contemporană, îl pui la aista să lucreze, și el spune că nu vrea la aista, dar dacă o să mai cumpăr măcar 2 computatoare să fie măcar 5, că dacă or fi câte 5 elevi la lecție și fiecare să stea la calculatorul lui...” (IA Școală 13);

„Am organizat o grupă de 15 copii care au umblat la cursuri la calculatoare timp de o lună de zile și eu au fost, veneau în toată ziua, toți au luat certificate la urmă că au terminat, lor li-o plăcut.” (IA Mediator).

- **Înființarea și menținerea unor cercuri pe interese**, care să le dezvolte abilități practice: formarea unor deprinderi, cum ar fi croșetatul, desenul, dansurile și care să fie atractive. Această propunere a fost înaintată de către cadrele didactice care consideră necesară organizarea gratuită a acestor cercuri.

„Am acolo niște ață, cum vin, să le dau ața cu cârligul, să le dau să facă ceva, dar poate altă educație, prin altă modalitate, altfel să-i atragem.” (IA Școală 14);

„Ei mai degrabă desenează acolo ceva decât scriu.”; „Trebuie să fie gratuite aceste cercuri. Doar nu fiecare poate plăti bani.” (IA Școală 3).

Tinerii romi își doresc ca în școlile în care învață să aibă săli și terenuri de sport bine dotate și elevii să aibă acces la aceste resurse pe parcursul întregii zile. Tinerii romi intervievați au menționat și necesitatea angajării unor specialiști calificați pentru diverse activități.

- **Elaborarea și aplicarea unui set de măsuri, inclusiv punitive, adresate părinților care nu își școlarizează copiii**, dat fiind că neșcolarizarea reprezintă o încălcare a dreptului copiilor la educație și a actelor normative în vigoare (Codul educației, art. 27, pct. 4). S-a propus amendarea părinților, privarea de indemnizațiile sociale de care beneficiază. Aceste propuneri au survenit atât de la populația romă, inclusiv lideri romi, cât și de la actorii comunitari.

„Prin amendă, că doar nu o să-i pui la pușcărie, și eu am spus că cea mai mare greșeală pe care o fac romii zi de zi, nu e că s-au sculat dimineața ca să ducă copiii la școală zi de zi, că ceva pe o ureche a intrat și pe alta a ieșit, dar ceva o rămas. Noi întotdeauna le spunem, măi, duceți-vă la școală, dar e mai bine când ei singuri vor și au nevoie de școală, se simte pe pielea lor, că fără școală nu faci nimic.” (IA Sector asociativ 1);

„Amendă i-o aplicat o dată, de două ori, de trei ori, dacă n-o să-l deie, să îl închidă pe vreo zece zile acolo.” (IA Consilier rom);

„Poate organele de drept, reprezentanți speciali ai statului, care să lucreze cu părinții. Poate să fie amenzi pentru părinți, nu numai școala să se ocupe de problema respectivă.” (IA Școală 9);

„Pedepsiți-i pe aceia și cu amendă.” (IA Școală 13);

„Dacă nu a dat copilul la școală, să fie pedepsit părintele, să șadă un pic închis... sau dacă nu-l poți da la școală, copilul să fie dus la internat... altfel ei nu înțeleg, ei știu numai de frică.” (IA Secretar primărie 2);

„Mie îmi pare că pe romii săraci poți să-i motivezi, lipsindu-i de indemnizațiile sociale.” (IA Școală 8).

Totuși o parte din populația non-romă a manifestat scepticism față de o astfel de propunere menționând că astfel nu se va rezolva problema școlarizării romilor. În același timp aceste măsuri ar putea să înrăutățească situația financiară a familiilor rome, în special a celor vulnerabile.

În categoria măsurilor de stimulare a școlarizării romilor s-a propus achitarea unei anumite sume de bani pentru fiecare copil școlarizat, dat fiind faptul că romii pun un accent deosebit pe aspectul material. Această propunere a survenit în cadrul discuțiilor de validare a raportului.

- **Manifestarea unei atitudini prietenoasă și non-discriminatorii** din partea cadrelor didactice, propunere enunțată de către părinții romi, chiar dacă părinții non-romi susțineau nediscriminarea de cadrele didactice a copiilor romi.

„Ca mai multă atenție să le fie acordată. Profesorii..., este o obligațiune a lor, pentru aceasta și lucrează acolo. Pentru ce îi dăm la școală, ca ei lor să le explice, să-i îndrume.” „Ca profesorii să nu împartă elevii după naționalitate și venitul părinților.” (FG Părinți romi 3).

- **Îmbunătățirea alimentației copiilor și asigurarea cu alimentație gratuită**, inclusiv în ciclul gimnazial, în special în cazul copiilor din familii vulnerabile. Propunerea dată a fost înaintată de către comunitatea romă, susținută și promovată de reprezentanții APL.

„Îmi place la școală, dar nu-mi place că nu putem mânca, că trebuie să plătim câte 150 de lei pe lună, dar eu vreau să mănc, dacă ar hrăni la școală gratis de două ori pe zi, eu aș merge la școală.” (IA Copil rom cerșetor 2);

„Îmi place că acolo ne hrănesc, este bine, este cald, la pauze alergăm, ne jucăm.” (IA Copil rom cerșetor 4).

- **Îmbunătățirea infrastructurii drumurilor**, cerință înaintată de către părinți atât romi, cât și non-romi.

„Drumurile la noi în Otaci sunt foarte periculoase și ne este frică pentru copii, de aceea noi în fiecare zi mergem cu ei până la școală și seara îi luăm.” (FG Părinți romi 5);

„Cînd să treacă drumul.. la noi semaforul ba lucrează, ba nu lucrează, niciodată nu stă niciun polițist, lîngă vreo școală. Aici, fie zebra, fie semafor, mașina zboară prin fața mea, mai nu mi-a călcat copilul”. (FG Părinți non-romi 2).

- **Asigurarea cu transport destinat elevilor**, care va asigura prezența într-o pondere mai mare a copiilor la timp la ore. Această propunere a fost formulată de către părinți.

„Aș trimite autobuzul școlar și la Calarașovca”; „Da, aici la Otaci învață mulți copii și de la noi, autobuzul se duce în alte părți, dar la noi nu vine. E greu, mai ales iarna. Pe unii îi aduc cu mașina, majoritatea vin pe jos. Autobuzul foarte rar este” (FG Părinți non romi 3);

„Autobusul nu circulă prin toată teritoria noastră”; „Circulă doar după pod, începînd cu ora 6 cu interval de 2-3 ore”; „Desigur ar fi bine dacă ar circula autobuzul prin toată teritoria Otacilor, chiar și la noi în deal” (FG Părinți romi 5).

- **Valorificarea și amplificarea rolului mediatorului** comunitar în școlarizarea copiilor romi. Dat fiind angajarea în calitate de mediator a unui reprezentant a comunității romi, acestuia îi este mai ușor accesul la populație și ar putea contribui la creșterea numărului de copiii încadrați în instituția educațională. La Vulcănești, spre exemplu, în momentul realizării studiului, nu era angajată nici o persoană în calitate de mediator, anterior, acesta facilita buna organizare și frecvență a școlii de către copiii romi.

„Era foarte bine când activa în localitate mediatorul local, fiindcă, dacă vin 3-4 copii la lecții, nu poți să-i lepezi și să-i aduci pe ceilalți doi, care știi că mai sunt în teritoriu. Dar așa veneam dimineața și ne uitam cine nu-i venit, lista făcută și mediatorul s-o dus, că nu-i așa mare satul. Și era un ajutor foarte mare... trebuie mediatorul local. El dimineața trebuie să-i strângă de prin casă, să-i trezească, să-i scoale, să-i încarce în autobuz și să-i ducă.” (IA Școală 13).

- **Oferirea de exemple pozitive** și implicarea liderilor romi în școlarizarea copiilor. Asupra acestei propuneri au insistat cadrele didactice și adulții non-romi considerând că liderii romi ar trebui să fie cointeresați în școlarizarea copiilor prin oferirea propriului exemplu.

„Dar dacă el vrea ca poporul lui să fie deștept, el trebuie să se implice.” (FG Părinți non-romi 2);
 „Iată, baronul lor este un om învățat, totuși, eu cred că, în primul rând, el trebuie să facă un fel de profilactică printre ei... Erau și așa că ei nu frecventau, noi luam legătura cu baronul și baronul îi găsea, ei frecventau și apoi iarăși dispăreau.” (IA Școală 2).

- Pe parcursul studiului s-a relevat necesitatea stringentă de **deschidere și funcționare a unor centre comunitare** care ar oferi servicii atât elevilor, cât și părinților. Aceasta este o propunere înaintată atât de romi și liderii acestora, cât și de actorii comunitari.

„Dar acum eu altă soluție nu văd, decât de deschidere a unui centru comunitar, de a veni părintele cela cu tot cu copil și de a-i spune că copilul e așa și așa, că-i cel mai scump al tău și alături să învețe și ea carte, chiar aceeași mamă de 17 ani, de 13 ani sau cele de 20, care tot nu știu și vor să învețe.” (IA Școală 14).

„Eu cred că la Vulcănești, dacă ar închide școala, ar fi bine să lase acolo un centru comunitar, să fie ceva în care să se pună accent totuși pe educație.” (IA Preot 3);

„Poate și un centru pentru tineret, numai că trebuie să fie așa o persoană care să-i atragă, dacă o să fie un om gospodar, el o să fie interesat să-i atragă cu orice.” (IA Sector asociativ 4);

„Am ridicat întrebarea încă 10 ani în urmă de a deschide un internat pentru romi, ca atunci când părinții pleacă peste hotare în România, Rusia, Grecia, acești copii să fie supravegheați ca să nu umble pe stradă și să nu rămână de capul lor.” (IA APL).

Programul și structura centrului ar trebui să includă:

- amplasarea în imediata apropiere de cartierele populate de romi: „La noi este planificat să facem un Centru Național al romilor, dar să fie în Dealul Sorocii. Așa centre ne programăm să fie 3: Soroca-nord, centru-Chișinău și Cahul-sud.” (IA Sector asociativ 2);
- un program flexibil: „Dacă ar fi o frecvență liberă, dar să fie motivați, și ar veni.” (IA Școală 14);
- sală de sport: „Să fie sală de sport deschisă pentru tineret, să se ocupe cu sportul, să nu fie grași, să fie acolo la sala de sport un om care să fie toată vremea disponibil, să le dea voie să se ocupe cu sportul.” (IA Școală 14);
- sală de computere: „Să fie un centru cu câteva calculatoare.” (IA Școală 14); „O clasă de calculatoare pentru copiii romi.” (IA Sector asociativ 2);
- sală de joacă pentru copiii mici: „Într-o parte să fie jucării cu care să se joace copilul.” (IA Școală 14);
- oferirea unor gustări: „Nu numaidecât să-i hrănească, că ei au cu ce-i hrăni, cu toate că zic că n-au, dar acolo unde trebuie, un ceai cu câțiva biscuiți.” (IA Școală 14); „El de la școală are unde veni, unde să mănânce.” (IA Sector asociativ 2);
- strategii interactive de lucru cu părinții și copiii: „El trebuie să fie motivat, că el are nevoie, uită-te copilul lui ce a făcut, chiar o jucărică, să zicem acolo, mai complicată, să se dezvolte oleacă, aș socoti eu.” (IA Școală 14); „Să le trezim interesul cu ceva, ca în acest centru și aceste cercuri, pe care noi le preconizăm să fie ca niște cercuri de joacă.” (IA Sector asociativ 2);
- suport în pregătirea temelor pentru acasă: „Cineva cu care să facă lecțiile, poate să se ocupe cu sportul.” (IA Sector asociativ 2);
- angajarea unor romi care, prin diferite activități, să promoveze cultura și obiceiurile naționale:

„Cu ei trebuie să se ocupe o persoană din cercul lor, pentru că ei se înțeleg între ei.” (FG Părinți non-romi 2); „Acolo noi vrem să facem și un muzeu al romilor, despre viața romilor, istoria romilor.” (IA Sector asociativ 2).

În opinia unor lideri romi, în cadrul acestor centre ar fi necesară funcționarea unor servicii de plasament temporar, care ar îmbunătăți școlarizarea copiilor cu părinți migranți. Se consideră că acești părinți ar fi dispuși să achite o taxă lunară de întreținere.

„Aici copiii vor putea să doarmă, vor putea să se ocupe cu sportul, vor putea să-și facă lecțiile, vor putea să învețe calculatorul și alte multe lucruri... Aicea nu numai învățăm copiii, dar și îi promovăm mai departe în viață, pot să aibă o profesie oarecare... Părinții o să fie gata chiar să și plătească pentru lucrurile acestea cât de cât.” (IA Sector asociativ 2).

TABEL 2. Propuneri cu referirea îmbunătățirea accesului la serviciile educaționale.

Propuneri	Comunitatea romă	Lideri romi	Comunitatea non-romă	Actori comunitari
Dezvoltarea unor programe de instruire pentru adulți				
Informarea și conștientizarea de către părinți a necesității înscrierii copiilor în instituțiile de învățământ				
Simplificarea programei școlare				
Revederea orei de începere a programului școlar zilnic				
Diversificarea strategiilor didactice				
Angajarea cadrelor didactice tinere și competente				
Dotarea instituțiilor de învățământ cu tehnologii moderne				
Înființarea și menținerea unor cercuri pe interese				
Elaborarea și aplicarea unui set de măsuri				
Manifestarea unei atitudini prietenoasă și non-discriminatorii				
Îmbunătățirea alimentației copiilor				
Valorificarea și amplificarea rolului mediatorului				
Oferirea de exemple pozitive de către liderii romi				
Deschiderea și funcționarea a unor centre comunitare				

SERVICIILE DE SĂNĂTATE

Morbiditatea în rândul romilor după tipul de maladie este similară cu cea a non-romilor. Adresabilitatea romilor la serviciile de sănătate este influențată de stilul de viață al acestora, migrația și lipsa culturii sanitare în evaluarea riscurilor pentru sănătate. Migrația, de asemenea, perturbă controlul profilactic și calendarul imunizării copiilor. Persoanele asigurate de stat (copiii, vârstnicii, persoanele cu dizabilități, gravidele) au acces la serviciile medicale, însă marea majoritate a adulților nu sunt încadrați în câmpul muncii și, prin urmare, nu sunt asigurați medical. În consecință, romii adulți apelează în mare parte la servicii medicale contra plată. Romii cu o stare financiară bună preferă să apeleze la serviciile medicale din alte localități, care sunt percepute ca fiind mai calitative. Romii din familii vulnerabile preferă metode naturiste de tratament.

4.1. STAREA DE SĂNĂTATE A POPULAȚIEI ROME

Morbiditatea în rândul populației rome nu se diferențiază semnificativ de cea a populației generale. În mare parte, predomină următoarele maladii: bolile cardiovasculare, hipertensiunea arterială, boli gastrointestinale, boli ale aparatului respirator, diabet zaharat, tuberculoză.

„Mulți acum sunt bolnavi, în ultimii trei ani s-a mărit numărul bolnavilor cu diabet zaharat. Mulți au tuberculoză, alte boli infecțioase.” (IA Lider rom1);

Medicii susțin că copiii romi exact ca și cei non-romi suferă mai des de infecții respiratorii acute caracteristice vârstei. Aceștia au menționat că în majoritatea familiilor rome, cu excepția unor familii vulnerabile, copiii sunt bine îngrijiți, părinții fiind receptivi la recomandările și sfaturile medicului.

„Foarte bine sunt îngrijiți, dacă, Doamne ferește, se îmbolnăvește, ei repede ne sună ori vin la noi la consultații, ei nu încearcă prin metode tradiționale să se lecuiască. Mai ales când e vorba de copii, ei întotdeauna se adresează ori cheamă salvarea.” (IA CMF 4).

În opinia unor cadre medicale, romii au un **mod de viață nesănătos**, determinat de viața „nomadă” și de diferite vicii (fumat, consum de droguri). Aceste aspecte au fost identificate și în alte studii: circa a patra parte dintre romi (cu vârsta de 16 ani și peste) fumează zilnic, ponderea acestora fiind mai mare față de populația non-romă cu 10%; proporția femeilor rome fumătoare (16%) este circa 6 ori mai mare față de femeile non-rome (3%)¹⁹.

„Dacă ei toată viață fumează... nu pot lăsa fumatul, fumează toți de mici.” (IA CMF 9);

¹⁹ Romii din Republica Moldova în comunitățile locuite preponderent de romi. ONU. Chișinău, 2013. p. 30

Consumul de substanțe narcotice este o problemă atestată în toate comunitățile de romi cercetate. Acest fenomen își are rădăcinile în perioada anilor '90 ai secolului al XX-lea, în timp proporția acestuia diminuându-se. Unii respondenți non-romi au menționat că practicile de consum al drogurilor sunt mai răspândite în rândul romilor, dată fiind neimplicarea acestora în procesul educațional, lipsa de activități extracurriculare, neîncadrarea în câmpul muncii, lipsa supravegherii din partea părinților, lipsa de instituții de recreere etc.

„Este o problemă cu drogurile, în ultima perioadă aceasta s-a micșorat. Aduc din Rusia, din România, dau la toți romii ca să vândă mai departe. Este un curier, am înțeles că se întâlnește cu romii, acolo, la marginea localității.” (IA Lider rom 1);

„Problema este că tineretul nostru, în marea majoritate, învață, ei jumătate de zi măcar sunt ocupați cu ceva la școală, dar romii, de la bună dimineață se strâng o mulțime și nu au cu ce se ocupa.” (FG Părinți non-romi 2);

„Oricum, romii, în mare parte, se ocupă de droguri. Ei consumă și vând... De ce vorbiți numai de romi?! Tineretul nostru fix cu asta se ocupă.” (FG Părinți non-romi 2).

Liderii romi conștientizează pericolul consumului de droguri, depunând eforturi în vederea diminuării fenomenului, prin următoarele acțiuni:

- convingerea tinerilor de a nu consuma substanțe psihotrope;
- internarea în spital pentru dezintoxicare a unor tineri dependenți;
- aplicarea în situații extreme a forței fizice și psihologice.

„Noi ne luptăm cu aceasta, ne luptăm intensiv și crunt, deja avem rezultate foarte bune. Iată în anii '90, noi am avut 80% copii narcomani, am avut copii foarte mulți care au decedat, din motivele astea că s-au drogat, nu știau ce să facă, cum să utilizeze aceste droguri, zeci de cazuri am avut cu copii morți, de diferite vârste.” (IA Sector asociativ 2);

„Noi am oprit alcoolismul și pe narcomani îi băteam, chiar dacă erau de-ai noștri. Îi speriam că o să-i alungăm din oraș.” (IA Lider rom 2).

Totodată, respondenții au remarcat o slabă implicare a polițiștilor și în contracararea consumului și comercializării substanțelor narcotice.

„Eu am vrut să mă duc să scriu pe ei plângere, dar la poliție mi-au spus să nu mă bag.” (IA Lider rom 1);

„Nu-i dau voie copilului să iasă afară să se joace din pricina la romi, pentru că părinții consumă alcool și spun toate prostiile de pe lume. Am chemat și poliția, dar ea nu hotărăște nimic cu așa ceva, nici nu vin la chemare. Iar polițistul de sector, de câte ori sun, spune că acuși vine și nu mai vine.” (FG Părinți non-romi 1).

Starea de sănătate a populației este afectată și de **adresarea tardivă la medic**, inclusiv din cauza migrației. În cazul romilor aceasta favorizează contractarea diferitor maladii și afectează programul de imunizare.

„Sunt foarte bolnăvicioși, din cauza vieții astea a lor migratoare, ei se duc în lume să facă bani și dorm pe la gară, prin subsoluri, au o viață zbuciumată și apoi când ajung pe la 40-50 de ani, ei au o mulțime de boli. Ei nu se adresează la medic, dar vin la consultații când nu mai pot de durere, când deja boala este acutizată.” (IA CMF 4);

„Cu vaccinarea stăm rău, copiii nu sunt vaccinați, vin din Rusia nevaccinați, aici vin și fac. Cât timp se află aici, noi îi vaccinăm. Sunt unii că se vaccinează și în Rusia, Ucraina. Dar sunt și dintre acei care acolo nu vor să se vaccineze, când vin numaidecât se vaccinează. Ne străduim să-i vaccinăm pe toți, să-i controlăm, mai ales atâta timp cât sunt în țară.” (IA CMF 8).

Se atestă și cazuri când romii implicați în procese migraționiste sunt responsabili de sănătatea proprie și a celor din familie: aceștia se adresează la medic indiferent de țara în care se află, prezentând ulterior documentația corespunzătoare.

„Aduc cartele completate, a mers la medic, lună de lună cu copilul, este măsurat, cântărit și tratat, consultat de toți medicii... Când vin ei deja, sunt mai educați în privința la vaccinuri, își aduc carnetele cu vaccinările la locurile de trai, în cazul când nu și-au făcut vaccinul la timp, noi ne uităm la calendarul de vaccinări, vedem când este necesar să-și facă și facem vaccinul, conform calendarului de vaccinări.” (IA CMF 1);

„Eu nu am fost aici la evidență, dar la Moscova și când am venit cu cartela de acolo, direct la Chișinău ne-am dus, că trebuia să nasc deja și ne-au primit.” (IA Mamă minoră romă 3).

Una din problemele ce afectează sănătatea femeilor reprezintă **nașterea la vârste timpurii**. Studiul relevă că fetele rome nu sunt pregătite la aceste vârste să devină mame, neconștientizând riscurile privind sănătatea mamei și a copilului, accentuându-se aspectele psihosociale.

„A naște copii la 15-16 ani nu este normal, aceasta este cum ți-ai face jucării.” (FG Părinți romi 3);
„Aveam probleme cu sarcina și riscam să o pierd. Mi-au zis că nu voi naște pe cale naturală, am născut până la urmă la 8 luni.” (IA Mamă minoră romă 2).

Totuși în ultima perioadă se atestă o diminuare a nașterilor la vârste precoce, dat fiind amânarea nașterilor la vârste mai mari și utilizarea diferitor metode de contracepție. Mamele minore, însă, infirmă acest fapt, menționând că, la vârsta de 13-14 ani, fetele nu cunosc despre metodele de contracepție. Putem constata că educația sexual-reproductivă practic lipsește în rândul tinerelor rome. Acest lucru este determinat atât de neșcolarizarea fetelor de această vârstă, cât și de neabordarea acestui subiect în cadrul familiei.

„Eram șocată, când am aflat că-s însărcinată, eu eram mititică, ce înțelegeam la 14 ani... Nu știam, la 14 ani nu știam de păzire, nimeni nu mi-o spus de acestea, dacă eu numai pe lângă mama stăteam” (IA Mamă minoră romă 1);

„Nu îmi amintesc la ce termen (s-a pus la evidență), nu aveam burtă mare.” (IA Mamă minoră romă 2);

„Ele au acceptat metodele contraceptive, utilizează sterilete intrauterine și pastile contraceptive folosesc tinerele și fac sarcină planificată, fac și întreruperi de sarcină.” (IA CMF 5).

4.2. ADRESABILITATEA LA SERVICIILE DE SĂNĂTATE

Adresabilitatea la medicul de familie este într-o corelație directă cu asigurarea medicală garantată de stat. Cel mai des apelează la serviciile medicale: femeile însărcinate, copiii, persoanele cu dizabilități și îngrijitorii acestora, pensionarii. În mare parte, romii nu au poliță de asigurare medicală, deoarece nu sunt angajați în câmpul muncii și foarte puțini o procură. Totodată romii care nu au acte naționale se confruntă cu bariere în accesarea serviciilor de sănătate.

În rândul persoanelor neasigurate, se atestă o practică de adresare la serviciile medicale ale altor instituții decât cele din localitate. Romii aleg să se adreseze de obicei după servicii considerate mai calitative la instituțiile medicale din mun. Chișinău, iar cei din or. Soroca și Otaci apelează la serviciile medicale din Ucraina, fiindu-le mai convenabil atât din punct de vedere teritorial, cât și financiar.

„Poliță de asigurare au doar cei care deja sunt la pensie sau au grad de invaliditate, însărcinată, iar ceilalți nu-și procură, ei nu au nevoie să se adreseze la medic și când ajung la o anumită vârstă, apoi se plâng de diferite boli. Sau merg cel mai des la Chișinău, se tratează acolo contra plată.” (IA CMF 4);

„Lor le place medicina din Ucraina. De exemplu, lor le este mai convenabil să se ducă la Vinnița, decât să se ducă la Chișinău. E mai aproape, două ore și el e la Vinnița. Dacă a văzut că copilul are temperatură, s-a urcat în mașină și s-a dus la Vinnița.” (IA CMF 8);

„Noi, când este nevoie de mers la control cu copilul, mai bine mergem la Chișinău, „la Mama și Copilul”, să ne asigurăm că totul este bine.” (IA Mamă minoră romă 3).

Dacă în Soroca și Otaci există centre a medicilor de familie, atunci în Vulcănești accesul la serviciile acestuia este limitat: medicul vine doar o zi pe săptămână, în caz de urgență oamenii fiind nevoiți să meargă în centrul raional. Zilnic, în localitate, în cadrul punctului medical, sunt oferite servicii de consultanță de către sora medicală, aspect ce nemulțumește romii din localitate.

„Eu le-am spus unde să ne ducem, dacă medicul e o dată în săptămână și copilului meu îi este rău, unde să ne ducem? Dar ei îmi răspund că îl plătesc, dar medicul vine doar sâmbăta.” (FG Părinți romi 7).

Lucrătorii medicali au menționat că respectă în totalitate programul vizitelor la domiciliu, indiferent de apartenența etnică, fapt infirmat de către unii lideri romi și părinți.

„Dacă chemi medicul acasă, el nu vine.” (IA Lider rom 1);

„Asta mai mică a avut nevoie de ajutor medical de câteva ori, am sunat la asistenta medicală și ea nu a venit, când a leșinat în mâinile mele asta mică, am luat-o și am plecat la policlinică.” (IA Mamă romă cu copil cerșetor);

„La medici pretenții nu am, ei sunt foarte buni, medicamentele gratis ne dau, ne verifică, ne cheamă și sună.” (FG Părinți romi 3).

Activitatea medicilor de familie este de cele mai multe ori perturbată de următoarele practici ale romilor:

- **adresabilitatea în grup**, atunci când un membru al familiei acuză o problemă de sănătate;

„Dacă vine mama cu 4-5 copii, că ei majoritatea îs cu mulți copii, ei intră toți odată și-i examinăm câte unul, rar sunt care au cultură și intră câte unul.” (IA CMF 7).

În această situație, medicul este într-o situație duplicitară: pe de o parte, i se solicită să ofere cât mai multă informație și altor membri ai familiei, iar pe de altă parte, trebuie să păstreze confidențialitatea informației.

„Ei sunt foarte secreți unul față de altul, ei nu doresc să cunoască alți romi despre faptul că cineva dintre ei e bolnav de ceva și ne roagă pe noi să nu spunem la nimeni și desigur că le păstrăm secretul.” (IA CMF 4);

„Medicii mie nimic nu-mi spuneau, mama era cu mine și peste tot cu mama mă duceam, că eu eram mică, ce știam?” (IA Mamă minoră romă 1).

- **neprogramarea în prealabil a vizitelor la medicul de familie;**

Majoritatea romilor solicită acordarea imediată a serviciilor medicale, fără a respecta regulamentele și cerințele instituțiilor medicale. Medicii încearcă să le explice necesitatea programării în prealabil, acțiunea acestora fiind inefficientă.

„Le explicăm că este rând, că trebuie să se programeze și să vină la ora când este programat, pe alții îi luăm fără rând, când vedem că nu avem cu cine discuta.” (IA CMF 4).

Pe de altă parte, unii lideri romi consideră că romii sunt înjosiți în incinta instituțiilor medicale, fiind impuși să aștepte, chiar dacă erau programați. În rândul romilor există percepții că lucrătorii medicali așteaptă plăți informale, în caz contrar având un comportament neglijent față de ei.

„Medicilor trebuie să le dăm bani, fără bani nu trecem. Ne spun mereu să așteptăm. Chiar dacă avem înscriere, nu intrăm. Dacă vine un bolnav, se uită la bolnav, au scris ceva, gata, du-te.” (IA Lider rom1);

„Dacă nu ai poliță, atunci ești impus să plătești, iar dacă o ai, atunci nu poți face nimic cu ea. Eu, personal, m-am confruntat cu așa problemă, nu aveam bani pe moment și când am plecat la Ocnița nu mă puteam folosi de poliță, trebuia să achit.” (IA Lider rom 2).

- **recurgerea la comportamente neadecvate** – romii certându-se, vorbind pe un ton ridicat în incinta instituțiilor medicale;

„Ei nu au răbdare să stea în rând. El se consideră că este cel mai bolnav și trebuie să treacă atunci când a venit.” (IA CMF 4);

„Pentru ei rând nu este. Ei permanent strigă, fac gălăgie.” (FG părinți non-romi 1).

În aceste situații, lucrătorii medicali depun eforturi în aplanarea într-un mod pașnic a situațiilor tensionate. În momentul în care lucrătorii medicali reușesc să stabilească relații bune, de prietenie cu romii, se atestă o creștere a încrederii acestora în medic.

„Noi nu-i putem ofensa pe dânșii, sunt foarte sensibili la anumite ofense. Nu-i putem discrimina, ne stăruim să vorbim cu dânșii de la egal la egal. El (romul) e ca toată lumea. Dar dacă el ceva nu cunoaște, nu pot să-i zici că tu nu știi.” (IA CMF 2).

- **solicitarea insistentă** din partea romilor, atât a celor asigurați, cât și a celor neasigurați, **a medicamentelor compensate**, în unele cazuri, medicii recurg la încălcarea normelor legale de oferire a medicamentelor compensate. Această practică reprezintă și o modalitate de încurajare a romilor pentru îngrijirea continuă a stării de sănătate, în caz contrar, ei nu își vor achiziționa medicamentele necesare.

„Când le mai scriem medicamente compensate, astfel se motivează. Lor le place când le dăm medicamente compensate. Dacă era să fie toate medicamentele compensate, romii erau să fie cei mai sănătoși. Când trebuie de cumpărat medicamente, ei nu prea cumpără și evident nu respectă tratamentul.” (IA CMF 3).

Pe de altă parte, unii lideri romi au menționat că medicii nu asigură în toate cazurile pacienții cu medicamente compensate, un exemplu fiind pacienții suferinzi de diabet zaharat dependenți de insulină.

„Medicii nu au grijă de romi, medicamente nu dau, medicii nu-i asigură cu insulină, permanent. Dar dacă ai bani, o să-ți dea atunci pe loc, dacă nu ai bani, atunci nu vei primi nimic.” (IA Lider rom 1).

- **dificultatea de a recepta mesajul medicilor** din cauza nivelului scăzut de instruire. Lucrătorii medicali au menționat faptul că întâmpină dificultăți în discuțiile cu romii. Aceștia nu înțeleg termenii medicali nici în limba română, nici în limba rusă. De obicei, cadrele medicale le explică de câteva ori ce preparate trebuie să cumpere, necesitatea și acțiunea lor asupra organismului, modul de administrare.

„Pot veni de câteva ori să întrebe, ce fel de analiză și medicamente, pentru ce le trebuie, că ei nu înțeleg ce noi le explicăm. Trebuie să le spunem și pe moldovenește, și pe rusește.” (IA CMF 4).

- **recurgerea la tratamente tradiționale (naturiste)**, mai ales în cazul familiilor vulnerabile și numeroase, având un comportament iresponsabil față de sănătatea proprie și a familiei;

„La ei rolul principal îl au mamele, bunicile, mai mult se țin de sfaturile lor, a părinților.” (IA CMF 1).

- **neconștientizarea gravității și pericolului unor boli**, precum tuberculoza;

În cazul în care într-o familie romă este depistată tuberculoza, membrii acesteia nu doresc să se examineze, nesesișând pericolul nu doar pentru familie, dar și pentru alte persoane din comunitate. În astfel de cazuri, medicii sunt nevoiți să apeleze la liderii romi, pentru a-i convinge să se adreseze.

„Este o problemă ca și la toți, dacă am descoperit un focar de tuberculoză, este foarte complicat să invit toate rudele la fluorografie, să-i contactez și să-i monitorizez.” (IA CMF 2).

- **utilizarea numelor duble**, ceea ce afectează înregistrarea și contactarea ulterioară a pacienților romi, de obicei, lucrătorii medicali înregistrează în fișa medicală pe lângă numele din actele de identitate și numele utilizat în comunitatea romă, în vederea facilitării identificării persoanei.

„Dacă avem nevoie de a afla despre o persoană sau alta, este foarte greu dacă nu-i cunoști numele țigănesc. Asistenta medicală le știe poreclele și dacă îi trebuie, ea știe la cine să apeleze și cine ar putea să-i comunice despre o persoană anume.” (IA CMF 1);

„Am venit să caut o familie, la ei este o problemă că au numele după pașaport și au numele lor țigănesc, la foarte mulți romi chiar pe cartelă le scriu numele țigănesc.” (IA CMF 2).

- **autoizolarea romilor** prin manifestarea stereotipurilor în gândirea romilor;

„Din punct de vedere medical, nouă ne este mult mai simplu să tratăm un pacient, când îl depistăm la un stadiu incipient. Și nu trebuie să aibă frica asta, că el este mai dezavantajat decât alții. Unii din ei au momentul acesta, îi pare că la dânsul n-o să ne uităm, dacă e de origine romă.” (IA CMF 2).

4.3. VIZIUNI ALE RESPONDENȚILOR CU REFERIRE ÎMBUNĂȚĂȚIRIA ACCESULUI LA SERVICIILE DE SĂNĂTATE

În cadrul studiului au fost determinate câteva aspecte ce ar putea îmbunătăți adresabilitatea romilor la serviciile de sănătate:

- **amplificarea activității mediatorului comunitar**, care ar putea ajuta lucrătorii medicali în depistarea persoanelor bolnave, informarea romilor despre necesitatea și condițiile ce trebuie respectate în accesarea serviciilor de sănătate;

„Sunt în totalitate de acord cu activitatea mediatorului, personal încă nu am apelat la ajutor, dar sper ca pe viitor să conclucăm, pentru a îmbunătăți starea de sănătate a romilor.” (IA CMF 2).

- **desfășurarea de campanii sociale de informare a populației** rome referitor la modul sănătos de viață și serviciile oferite de instituțiile medicale;

„Prin informarea lor, împărțirea de pliante, și să ne anunțe când cineva vine acasă și când cineva pleacă.” (IA CMF 2).

- **perfectarea actelor de identitate;**

„Când au venit să se pună la evidență, nu aveau niciun document, dar s-a rezolvat, le-au perfectat acte.” (IA CMF 3).

- lucrătorii medicali au evidențiat **necesitatea instruirii populației** rome, fapt care va contribui la creșterea interesului față de propria sănătate și adresabilității la medicul de familie.

„Cea mai mare necesitate pentru ei este educația școlară, fiindcă ei învață la școală până în clasele a 3-4-a, cel mult, și gata, ei singuri spun că așa este legea noastră, noi nu trebuie să mergem la școală.” (IA CMF 4).

SERVICIILE SOCIALE

Serviciile sociale sunt accesate de către romi, aceștia fiind mai insistenți decât non-romii în solicitarea acestora. Activitatea asistenților sociali este împovărată de: lipsa de informare a romilor, dorința majorității romilor de a beneficia de suport, indiferent de statutul socioeconomic al acestora, lipsa actelor de identitate a unor romi, precum și dificultățile romilor de a completa cererile de solicitare a ajutorului. Romii recurg la ascunderea/tăinuirea situației socioeconomice a gospodăriei, pentru a putea beneficia de ajutor social. Respingerea cererilor de oferire a suportului din motivul că persoana nu îndeplinește criteriile de beneficiar este dificil acceptată de către romi.

5.1. ADRESABILITATEA LA SERVICII SOCIALE

În opinia actorilor comunitari, în ultimii ani, tot mai mulți romi solicită suport din partea instituțiilor statului, aceștia fiind activi în accesarea serviciilor sociale și indemnizațiilor oferite de stat. Ei sunt percepuți de către non-romi și reprezentanții APL ca fiind persoane insistente în vederea beneficierii de suport: ajutor social, ajutor material, ajutor pentru perioada rece a anului și alte servicii disponibile. O bună parte din romi consideră că ei trebuie să beneficieze de ajutor social. Acest comportament este argumentat prin faptul că majoritatea femeilor rome sunt mame solitare (ei nu-și înregistrează căsătoria la OSC), iar acestea întotdeauna au avut un suport din partea statului. Chiar și în astfel de condiții, asistenții sociali sunt obligați să le evalueze starea gospodăriei, romii neacceptând acest lucru.

„Aș spune că romii sunt destul de activi, cunosc legea în ceea ce ține de ajutor social, material, ei se adresează.” (IA Asistent social 1);

„Ele consideră că, iată, am trei copii și mi se cuvine ajutor social. Dar nu știu procedura, nu prezintă toate documentele. Deseori trăiesc în concubinaj, mamele se socotesc singure, și tot vin și cer ajutor pentru faptul că sunt mame singure.” (IA Secretar primărie 2).

În rândul populației rome pot fi deosebite două tipuri de comportament cu referire la accesarea serviciilor sociale: solicitarea de suport în caz de dificultate și prin „imitare” - transmiterea informației de la beneficiari către ceilalți romi. Ca și rândul celorlalte categorii de beneficiari, adresabilitatea la serviciile sociale crește în special în perioada rece a anului. Acest fapt este explicat prin situația financiară precară a mării majorități a populației rome.

„În lunile octombrie, noiembrie avem mai multe cereri, ei solicită ajutor pentru perioada rece a anului.” (IA Asistent social1).

În acest context, marea majoritate a romilor **percep suportul financiar ca fiind prea mic**, mărimea căruia nu acoperă strictul necesar, în special, în cazul familiilor care au copii de vârstă școlară. Pe de altă parte, în rândul non-romilor a fost determinată prezența unei „reacții de apărare”, considerându-se că romii nu pot pretinde un suport financiar mai mare, deoarece nu sunt/au fost angajați. În același timp, se atestă o atitudine discriminatorie față de persoanele angajate, fie rome sau non-rome: chiar dacă au contribuit la bugetul asigurărilor de stat, ele obțin ajutor social mai mic. Această situație este

explicată prin faptul că o bună parte din romii de vârstă pensionară primesc ajutor social din cauză că nu au fost încadrați oficial în câmpul muncii pe parcursul vieții, iar indemnizația socială pentru pensionari este foarte mică. O altă categorie de beneficiari de ajutor social sunt familiile care au primit interdicție sau au fost expulzate din Federația Rusă, aflate la moment în dificultate.

„Primesc 2300 de lei. Când duci trei copii la școală, ei au nevoie de scurtă, creioane, îmbrăcăminte. Și ce o să rămână din sumă? Și plus trebuie să achit serviciile comunale.” (FG Părinți romi 5);

„Toți pensionarii nu au pensii, fiindcă nu au activat în viața lor și toți au alocații sociale de 115 lei și deci se compensează până la 680 de lei, diferența, prin ajutor social.” (IA Asistent social 4);

„Avem cazuri în care romii au fost deportați înapoi în țară, adică familia întregă - copii, nepoți, bunei, mame au fost deportați și s-au întors în localitatea noastră. Și ei s-au adresat la asistența socială, referitor la ajutoarele de care pot beneficia.” (IA Asistent social 1).

Chiar dacă marea majoritate a romilor consideră cuantumul prestațiilor sociale mic, situația unor familii rome sărace s-a îmbunătățit: unii și-au procurat electrocasnice, mobilier, alții au direcționat cheltuielile doar spre alimentație, evitându-se cerșitul.

„La cei săraci s-o schimbat. Noi le-am făcut ajutor social de tip familial. Unii și-au cumpărat: un pat, un divan, televizor, mașină de spălat semiautomată.” (IA Asistent social3);

„Atâta timp cât am primit ajutor social, nu trebuia să merg cu cerutul, că de bine de rău ne ajungea de mâncare.” (IA Mamă romă cu copil cerșetor).

Un aport în susținerea familiilor rome vulnerabile îl are și societatea civilă, fundațiile de binefacere și cultele religioase. De obicei, acest ajutor este sub formă de pachete alimentare, îmbrăcăminte și alte bunuri de consum.

„Iaca din Statele Unite le dă ajutor umanitar, le dă pachete, la unii li se dă ulei, orez, macaroane, în special la aceștia săraci.” (IA Asistent social3);

„Stă cu pachetele în ușă și spune că m-a văzut la medic cu copilul învelit ușor. Mi-a întins pachetul cu fular, căciulă, haine calde erau acolo.” (FG Părinți romi 5);

„Facem uneori și câte o masă de binefacere. Ei nu prea se adresează la noi, dar când vin la biserică și zic că au nevoie de ceva: produse alimentare, haine, ceva materiale.” (IA Preot 1);

„Am ajutat cu lemne la 10 familii, câte patru metri cubi, căutam oameni care să ajute, vorbeam, prezentam, arătam, și atunci, și apoi cu produsele alimentare.” (IA Preot 3).

Chiar dacă romilor li se oferă diferite ajutoare, ei sunt nemulțumiți în continuare, solicitând mereu beneficii în favoarea lor. În același timp, marea majoritate a romilor consideră că ajutoarele și fondurile destinate comunității rome nu sunt bine gestionate.

Una dintre problemele cu care se confruntă asistenții sociali, în special cei din localitățile urbane cercetate, se referă la adresabilitatea atât a romilor în situație vulnerabilă, cât și a celor înstăriți, cei din urmă neîncadrându-se în condițiile prevăzute de legislație și neînțelegând că deciziile sunt luate în baza unor cerințe stricte, independente de factorul uman. Deseori asistenții sociali sunt agresati verbal de către aceștia. În unele situații, conflictele degenerază în scandaluri și este nevoie de intervenția polițiștilor.

„Nu contează, e sărac, e bogat, ei toți vin la primărie și cer. Iată acum toți vin și cer cărbune și lemne, chiar dacă sunt și bogați printre ei, toți vin și cer, toți au nevoie...” (IA Asistent social 2);

„Vin după ajutoare, au nevoie de lemne, cărbune, lumină, apă, poate le pică ceva gratis. Iată, de exemplu, de la o femeie romă au furat aur în jur de 700 mii de lei, iar ea venea și lua de la noi ajutor, lemne, iar un moldovean n-are 700 mii de lei ca să-i fure, el vine numai dacă într-adevăr e nevoiaș.” (IA Secretar primărie 1).

Reprezentanții sectorului asociativ consideră că romii sunt **discriminați în accesarea serviciilor acordate de instituțiile de stat**. În același timp, ei sunt văzuți de către angajații acestora ca o eventuală sursă financiară: ținând cont de faptul că romii au un nivel scăzut de educație, ei pot fi ușor manipulați. În același timp, s-a indicat utilizarea romilor în campania electorală pentru a vota un anumit partid sau candidat.

„Romul care nu știe carte, se duce și îi spune: „mie îmi trebuie un certificat”- „ai să vii peste două luni”, cu toate că el trebuie să i-l dea peste două zile. Și el, „hai că îmi trebuie urgent, n-ați acolo niște bani, fă mai repede” - „hai că ai să vii poimâine”.” (IA Sector asociativ 2).

„Polițiștii fac presiune asupra romilor, dacă văd că băiatul fumează, îl iau și spun că e narcoman, îl presează că îl vor aresta, cer bani ca să-l elibereze. Romii se tem, nu știu legile și dau bani numai ca să scape, câte 300-500 de dolari.” (IA Lider rom 1);

„Noi deja între noi vorbim că, dacă vă trebuie vreun partid (să iasă învingător), mergeți la romi și ei o să vă organizeze.” (IA Împreșcolar 3).

O altă dificultate în obținerea unor prestații sociale o reprezintă **pregătirea pachetului de documente**. unii romi blamează asistenții sociali care nu-și îndeplinesc obligațiunile de serviciu în totalitate, atestându-se situații în care au fost pierdute actele depuse de romi. În astfel de situații, este tergiversat procesul de obținere a unor prestații sociale. Pentru soluționarea diferitor probleme și accesarea serviciilor sociale disponibile, romii sunt ajutați de către mediatorii comunitari (în localitățile unde erau angajați la momentul studiului), apreciind activitatea acestora.

„Dar știți că asistentul social are o atitudine foarte neserioasă față de lucru? El uneori pierde documentele, fac romii copii la buletine și la alte acte care trebuie, și-apoi oamenii așteaptă.” (IA Consilier rom);

„În afară de mediator, nimeni nu ne ajută.” (FG Părinți romi 5).

5.2. SOLUȚIONAREA PROBLEMELOR: ACTORI IMPLICAȚI ȘI PROVOCĂRI

În cadrul cercetării au fost identificate câteva obstacole în accesarea serviciilor sociale, care reprezintă în același timp și provocări ulterioare în demersul de soluționare a diverselor probleme ale comunității rome.

Analfabetismul, lipsa abilităților de scriere – conform legislației naționale, cererile de solicitare a ajutorului social sau alt tip de prestație socială trebuie să fie completate de sine stătător de către solicitant. Deseori, romii sunt nevoiți să apeleze la persoane terțe, pentru completarea acestor cereri, din cauza lipsei abilităților de scriere. În cazul orașului Soroca, spre exemplu, mediatorul este cel mai des solicitat în acest sens.

„Vin, întocmesc cererea personal sau le-o întocmesc alții, pe mine nu mă interesează cine scrie cererea. Dar eu nu-i ajut, eu nu am dreptul să fac cererea, asta-i problema lor.” (IA Asistent social 3).

Lipsa actelor de identitate îngreunează obținerea/oferirea de prestații sociale. Studiul atestă cazuri când părinții nu au buletine de identitate și, respectiv, copiii nu au adeverințe de naștere. În situațiile în care cel puțin unul dintre părinți are acte, ajutorul social este solicitat în numele acestuia. Totodată, asistenții sociali sunt în imposibilitatea de a include membrii familiei, inclusiv copiii care nu au certificate de naștere, în cererea pentru ajutor social, aspect care influențează asupra sumei primite, dar și posibilitatea acordării ajutorului social. Autoritățile locale depun eforturi comune cu alte instituții pentru perfectarea actelor acestor persoane. În cazul orașului Soroca au fost implicați și mediatorii, ei având rolul de a identifica aceste persoane.

„Când se depistează că nu au acte, ei spun unde s-au născut, noi facem cerere la Oficiul Stării Civile, dacă nu putem găsi nimic, mergem deja în instanța de judecată.” (IA Asistent social2);

„O bătrână care are patru copii, bătrâna de 80 de ani, are patru nepoți, copiii îs minori, ei nu au nici certificate de naștere și iaca persoanele acestea nu au ajutor de la asistența socială.”

(IA Preot 3);

„Am doi, sunt mamă solitară, dar dacă n-am documente, nu primesc indemnizația pentru copii.”

(IA Mamă minoră romă 1).

Declararea incompletă/eronată a bunurilor și a situației familiale – sunt atestate, într-o pondere mai mare comparativ cu non-romii, situații în care bunurile declarate la solicitarea ajutorului social nu coincid cu realitatea. În aceste situații este respectată legislația prin anularea cererii solicitantului.

„Sunt cazuri în care spune în cerere că trăiește într-o casă cu o odaie și când mergi la ei acasă, au case cu două etaje sau declară că locuiește singur, când mergi acolo, copii, nepoți, strănepoți, sunt diferite situații. Se face ancheta socială, comisia merge la fața locului și anulează cererea.”

(IA Asistent social1).

În unele situații, oferirea prestațiilor sociale este condiționată de factori, precum:

- frecventarea instituțiilor de învățământ de către copiii din familie (condiție stipulată la nivel informal);
- achitarea impozitelor pentru imobile;
- consumul de alcool;
- alte comportamente antisociale (violență domestică, comportament agresiv în locurile publice).

„Dacă persoana primește ajutor social, o mai sperii oleacă că îi opresc ajutorul, că doar ajutorul îl dăm pentru copii ca să se îmbrace, da' la aceștia care îs înstăriți eu nu le pot face nimic.”

(IA Asistent social3).

5.3. VIZIUNI ALE RESPONDENȚILOR CU REFERIRE LA ÎMBUNĂȚĂȚIREA ACCESULUI LA SERVICIILE SOCIALE

În vederea îmbunătățirii accesului la serviciile sociale romii au propus:

- **Responsabilizarea asistenților sociali față** de activitatea profesională.

„Permanent când ne ducem noi la asistența socială, acolo este una, care face probleme” (IA Sect. Asociativ 2)

- **Implicarea mediatorului comunitar în evaluarea condițiilor de trai realizată de către asistentul social**, propunere survenită în cadrul sedințelor de validare a raportului

OCUPAȚII ȘI ANGAJAREA ÎN CÂMPUL MUNCII

Muncile în care sunt antrenați romii sunt puțin diversificate, în mare parte centrate pe vânzarea de bunuri. Majoritatea romilor își câștigă veniturile din activitățile de peste hotarele țării. Angajarea romilor este dificilă și îngrădită de factori individuali (lipsa educației necesare unui post de muncă, orientare spre venituri mari în termeni restrânși, nedorința de a respecta un program etc.) și sociali (dificultăți economice generale, stereotipuri). Lipsa tradițiilor de angajare și constrângerea din partea familiei și comunității rome sunt impedimente importante în angajarea în câmpul muncii. Romii se autodiscriminează și autovictimizează privind oportunitățile de muncă, iar lipsa experiențelor pozitive în rândul romilor îi face sceptici și pe agenții economici în angajarea romilor.

6.1. OCUPAȚII SPECIFICE ROMILOR

Domeniile de activitate a romilor s-au schimbat de lungul timpului, determinate atât de schimbările economice, dar și de preocuparea romilor pentru sporirea veniturilor. Fierăritul activitatea tradițională a unor romi a dispărut odată cu modernizarea sectorului industrial și nesolicitarea producției pe piață. Unii lideri romi, dar și populația non-romă regretă **abandonarea fierăritului**, pentru că această activitate a fost una profitabilă și totodată era realizată cu măiestrie de romi.

„Noi am fost foarte bogați, un lucrător primea 6-7 sute de ruble, pe când un rom fierar, care se ocupa cu reparația tehnicii agricole, el putea într-o lună să facă și 5-6 mii pentru familia sa, copiii stăteau la foi, soția stătea cu ciocanul și bătea.” (IA sector asociativ 1).

Până în anii '90 ai secolului al XX-lea, familiile rome erau antrenate în **munci agricole cu precădere peste hotarele** țării (în țările ex-sovietice). De obicei, familiile, inclusiv copiii, plecau pentru un întreg ciclu agricol: din primăvară până toamna târziu (vezi studiul de caz 5). În aceste situații, copiii își întrerupeau traseul școlar. Astfel, familia era asigurată cu producție agricolă (porumb, grâu, floarea-soarelui etc.) și cu resurse financiare necesare pentru perioada rece a anului.

„În anii 1980-'90, pe timpul Uniunii Sovietice, cam 50% (romi) erau încadrați în câmpul muncii, plecau și încheiau contracte cu colhozuri în Ucraina, Crimeea etc. Eram foarte interesați să facem lucrul până la capăt, ca să primim recompense, noi lucram ca să câștigăm un ban mai mult.” (IA Sector asociativ 4).

În rândul romilor din familiile vulnerabile se constată implicarea sporadică în munci agricole, în special, toamna, când are loc procesul de recoltare. Copiii din astfel de familii doresc ca în viitor să fie asigurați cu un loc de muncă pentru a nu fi în situația părinților lor.

„Să zicem, la prășit copăceii, să zicem, la curățat ceva, la strâns roada, să participe, să zicem, când erau livezile primprejurul satului ei participau.” (IA Consilier rom);

„Vreau să lucrez, să fac căsuțe, să pun lămpi, nu vreau să stau fără de lucru.” (IA Copil rom cerșetor 2);

„Vreau să devin taximetrist (a arătat un interes mare față de tehnică, cunoaște detalii la mașină, câți cai putere, că este cutie automată, că este pe benzină). Îmi place să repar ceva, iaca, de exemplu, acasă era un întrerupător stricat, dar eu l-am făcut, știu cum să schimb becurile când acelea sunt stricate.” (IA Copil rom cerșetor 4);

„Vreun bucătar cunoscut, pentru asta trebuie să fii cărturar. Chiar dacă știi să gătești, mai trebuie să știi cum să te dezvolți mai departe.” (IA Copil rom cerșetor 5);

„Acum se duc unii la strâns mere, romii săraci s-au dus, primeau câte 150 de lei pe zi și câte o căldare de mere, erau mulțumiți.” (IA Asistent social2).

La începutul anilor '90, s-a deminuat semnificativ ponderea romilor încadrați în muncile agricole, romii s-au orientat spre deschiderea diverselor **cooperative de producere**. Romii produceau haine, încălțăminte, lenjerie pentru femei și pentru bărbați, care erau comercializate atât în țară, cât și peste hotare. Odată cu declararea independenței Republicii Moldova, activitatea acestora a fost sistată, deoarece romii întâmpinau dificultăți în procurarea materiei prime, comercializarea producției, achitarea impozitelor. În opinia romilor intervievați, cheltuielile depășeau veniturile, făcând afacerile neprofitabile (vezi studiul de caz 11).

„În anii '88-'90 au deschis toți cooperative, oamenii aduceau bani, făceau, investeau, oamenii aveau locuri de muncă, se învârtea roata și se învârtea foarte bine. Însă odată cu distrugerea Uniunii Sovietice, au început problemele, probleme cu vama, nu puteau exporta marfa din țară și importa materia primă pentru producere.” (IA Sector asociativ 2);

„În 1991, toți romii am făcut cooperative, am avut ateliere de cusut, dar nu ne-au dat voie ca noi, romii, să lucrăm. Ori plățiți tribut, ori închideți-vă. Ne puneau impozite mari.” (IA Lider rom 1).

Odată cu destrămarea cooperativelor de producere, aceștia s-au reorientat în mare parte spre **activitățile de comerț**. De fapt comerțul a fost practicat de o parte din romi și anterior, iar ponderea romilor implicați în comerț a crescut. Unele activități a romilor au fost păstrate de secole, activități precum **cerșitul** și **ghicitul**, practicate în mod special de copii și femei (vezi studiile de caz 2 și 10).

„Da, am cerșit demult la piață, dar acum nu mai vreau să cerșesc, mama mă trimitea, fiindcă nu aveam ce mânca, eu îi dădeam banii și ea cumpăra de mâncare.” (IA Copil rom cerșetor 1).

„Copiii abandonează școala, în primul rând, când se duc părinții în Rusia. Acolo un copil prin cerșetorie câștigă mai mult ca un adult.” (IA Asistent social3);

Romii cu venituri mai modeste fac comerț țară, dar totuși preponderent ei se orientează către piețele de peste hotare. Cel mai răspândit fiind comerțul stradal și în piețe. Veniturile din comerț le-a permis romilor să-și construiască case, să achiziționeze bunuri, însă în ultimii ani s-au diminuat semnificat veniturile din acest gen de activitate.

„Cu vânzare-cumpărare, că altceva ei nu știu să facă, cum au început din anii '90, așa continuă și acum, doar că veniturile nu sunt acelea, atunci era mai bine că veneau cu geți cu bani, că nu știau ce să facă cu ei.” (IA CMF 6);

„Sunt unii care mai lucrează, se mai ocupă cu vânzările prin piețe, chiar și acei care sunt plecați în Rusia se ocupă cu vânzări, dar sunt unii care trebuie să cerșească, că nu pot să-și găsească un loc de muncă.” (IA Sect. asociativ 4);

Unii romi au **inițiat afaceri**, procurând terenuri agricole, procurând și/sau arendând edificii și deschizând puncte comerciale (vezi studiile de caz 5, 7, 10 și 11).

În cadrul studiului a fost evidențiată prezența în rândul populației non-rome a unor suspiciuni cu referire la veniturile și ocupația romilor. Unii actori comunitari au remarcat faptul că unii romi peste hotare fac **trafic de droguri**.

„Eu nu știu cu ce se ocupă acolo, dar iaca îi mare semn de întrebare, cum în trei luni de zile poți să câștigi 18.000, 20.000 de dolari cu vândutul cratițelor și perdelelor.” (IA CMF 6);

„Țigancă vinde lumânări acolo în piață și cui îi trebuie lumânările acelea? Iar toți narcomanii știu că în realitate ea vinde cânepă, heroină sau altele. Ea strânge banii, însă drogurile le primește de la copii din alt loc.” (IA Secretar primărie 2).

Unii intervievați consideră că unii romi sunt implicați în activități ilegale, precum: trafic de droguri, armament, trafic de ființe umane (implicate în activități de cerșit). În cele mai dese cazuri, romii au menționat, încă că sunt implicați în **activități de comercializare a bunurilor** de primă necesitate.

„Ei nu se angajează, ei preferă să umble cu cerșitul, decât să muncească undeva.” (IA Școală 5);

„Eu nu mă rușinez să cer, mă duc și stau în stradă, mă așez și cer.” (FG Părinți romi 7);

„Vând telefoane mobile, perne, pleduri, totul ce este ușor de transportat. În Rusia ele iau marfa din Moscova, merg cu mașini proprii prin sate, pe la piețe, își deschid magazine, își fac buticuri.” (IA Lider rom 2);

„Unde s-a văzut vreun rom să lucreze, chiar și acela la măturat trasa, eu nu am văzut, ei umblă cu cerșitul, dar mai mult cu vânzarea. Unii vând calculatoare, alții telefoane mobile, iar unii se ocupă cu drogurile.” (IA Asistent social 3).

Unii reprezentanți ai APL susțin că romii nici în perioada sovietică **nu doreau să muncească legal**, chiar dacă li se ofereau condițiile necesare de muncă, în domeniul bine cunoscut de ei, fierăritul.

„Pe timpul Uniunii Sovietice a fost făcută întreprinderea de prelucrare a fierului, precum că ei ar fi fierari, păi, nu a lucrat niciunul, însă întreprinderea a fost făcută pentru ei.” (IA Secretar primărie 2).

În cadrul studiului s-a constatat faptul că femeile rome din familii vulnerabile se pot angaja ca zilieri în gospodăriile romilor mai înstăriți sau în gospodăriile non-romilor pentru a munci ocazionale, de exemplu vărut, spălat de covoare etc.

„La cineva covoarele să spălăm, la cineva să dăm cu var sau să vopsim, sau să facem curat.” (FG Părinți romi 3).

- Analiza datelor ne permite să determinăm două tendințe în angajarea în gospodărie a romilor: pe de o parte unii romii sunt remunerați mai bine decât non-romii, manifestându-se în acest caz un spirit de solidaritate.

„Țigani când se duc să lucreze la țigani, aceștia le achită mai mult, decât ar achita unui moldovean, care ar face exact aceeași muncă, deoarece romii îs de-ai lor.” (IA Îl preșcolar 4);

- pe de altă parte unii romi consideră că sunt remunerați mai prost de către angajatorii romi pentru aceleași servicii, considerând că sunt înșelați.

„Dacă să fiu cinstită, moldovenii mai mult plătesc decât romii. Ei (romii) înșală.” (FG Părinți romi 3).

Astfel, putem conchide că antrenarea romilor pe piața muncii este deficitară, situația a rămas neschimbată pe parcursul timpului.

Copiii romi (10-14 ani) manifestă interes să practice anumite profesii, fetele au menționat cu precădere următoarele: medic, profesor, frizer/manichiurist, iar băieții: medic, avocat/procuror, șofer, polițist. În opinia tinerilor intervievați, aceste profesii le pot asigura veniturile necesare pentru un trai decent. Însă, în unele situații și aceste intenții poartă amprenta experiențelor părinților de a achita plăți informale pentru anumite servicii.

„Vreau să fiu doctoreasă, că îmi place să ajut oamenii.” (IA Copil rom cerșetor 6);

„Să-i zică 100 de lei, să spun, dacă nu dai o sută de lei, te pun la pușcărie.” (FG Tineri romi 1).

6.2. IMPEDIMENTE ÎN ANGAJAREA ROMILOR ÎN CÂMPUL MUNCII

Angajarea romilor în câmpul muncii este periclitată de următoarele **impedimente**:

- **lipsa de pregătire profesională/educație;**

Nivelul de instruire a romilor le permite angajarea și profesarea unor poziții limitate, cu precădere cele care nu necesită studii: măturător sau personal tehnic, comerciant stradal (vezi studiul de caz 8). În acest context, lipsa instruirii reprezintă un impediment important în angajarea în câmpul muncii a romilor. (vezi studiile de caz 5 și 10).

„Dacă învățam, știam, mă duceam la lucru, aș vrea de frizer. Dar așa, ce să fac, unde să mă duc?” (IA Mamă minoră romă 1).

„Nu sunt învățată, de asta nu pot lucra.” (FG Părinți romi 3);

„Majoritatea sunt analfabeți, chiar și dacă le-ar oferi niște locuri de muncă statul, ei nu ar putea activa, ei pot să se implice doar în două activități: de a vinde ceva la piață ori de a lucra în agricultură.” (IA Sect. asociativ 4);

„Ei nu au studii superioare sau fie măcar medii, majoritatea romilor fac doar patru clase, adică clasele primare, fie nu au nicio clasă. Din cauza aceasta, nu pot să se angajeze la serviciu, ei se consideră persoane analfabete.” (IA Asistent social1);

- **nedorința de a fi angajat, lipsa tradițiilor în acest sens;**

Non-romii consideră că romii nu manifestă dorință de a munci, ceea ce determină lipsa interesului față de angajarea în câmpul muncii.

„Ei, la lucru nicăieri, nu vor să se ducă.” (IA Grădiniță 2).

- **lipsa actelor de identitate;**

Angajarea romilor este dificilă din cauza lipsei actelor de identitate. În unele cazuri pentru soluționarea acestei probleme se implică mediatorul și unele ONG-uri locale.

„Nu, nu lucrez. Nu am documente.” (FG Părinți romi 3).

- **eschivarea de la munci fizice și prost plătite;**

De obicei, romii se eschivează de la munci fizice și prost plătite, precum sunt cele din agricultură, construcții, salubritate etc.. Romii blamează într-un anumit mod non-romii, considerând inadecvate activitățile profesionale exercitate de către aceștia, considerate prost plătite.

„Când le spun: „Măi, învățați ca să câștigați un salariu pentru întreținerea familiei”, „Dar ce salariu aveți d-voastră?” Eu zic că am vreo 3.000 de lei lunar, „Și vă ajung?”. „Ajung, mă stăruie ca de la salariu până la salariu să îmi ajungă”. „Dar eu banii d-voastră îi fac într-o zi sau două”. Și iată care-i problema.” (IA Consilier rom);

„Ei se gândesc în sensul să meargă să lucreze nu cu sapa, să meargă să vândă telefoane, să vândă haine, ca să facă mulți bani, nu puțini, pentru 150 de lei el nu merge să lucreze, pentru că lui 150 de lei nu-i ajunge. Cum, să zicem, pentru un moldovean să lucreze pentru 10 lei, e clar că n-o să meargă să piardă toată ziua, așa și la noi.” (Studiu de caz lider, proprietar de pământ).

Așteptările romilor față de venituri sunt înalte. Romii cred că ei sunt mai inventivi decât non-romii, considerând că pot să obțină un venit mare în timp scurt.

„Noi putem să câștigăm un ban într-o zi, pe când alții trebuie să lucreze o lună.” (FG Tineri romi 1).

- **preferința romilor de a munci pe cont propriu** în defavoarea angajării oficiale, manifestându-se elemente de automarginalizare;

„Ei gândesc: cine mă va angaja pe mine, dacă eu sunt rom?” (IA ANOFM);

„De angajat la lucru nu-i angajează nimeni. Nu sunt angajați, pentru că sunt romi.” (IA Sector asociativ 1).

- **blamarea romilor angajați** în câmpul muncii de către comunitatea romă;

S-a remarcat că în rândul romilor, în special al celor înstăriți, este o rușine să fii angajat în cadrul unei întreprinderi sau să lucrezi pentru cineva cu un salariu fix și un program de muncă. Se consideră că romii trebuie să obțină venituri din activități ocazionale și să identifice activități care generează un profit mai mare.

„Noi nu lucrăm la nimeni, ca de exemplu, eu să merg acum la un moldovean și să cer ceva de lucru, aceasta nu va fi niciodată. Mândria noastră n-o să coboare până la așa nivel.” (FG Tineri romi 1);

„Nimeni din romi nu merge la lucru. La dânșii tradiția e așa, ei rād unul de altul. De la Agenția de Ocupare a Forței de Muncă le-au dat îndreptări la serviciul comunal-locativ, să lucreze în oraș, să măture străzile. Ei au refuzat, au spus: „Cum așa, eu am să mătur străzile, toți romii o să rādă de mine.” (IA Asistent social 2).

- **reticența angajatorilor de a avea romi în calitate de muncitori.**

Angajatorii, de obicei, manifestă o atitudine rezervată față de romi, aceasta fiind determinată de lipsa încrederii în ei și a stereotipurilor (vezi studiul de caz 8). Angajatorii sunt îngrijorați de securitatea bunurilor și de competențele profesionale a romilor, la angajarea acestora.

„Pe noi, romii, nu ne iau la lucru oficial. Au frică. Eu am mers la Oficiul Forței de Muncă, m-am înscris în calitate de paznic. Noi ne-am dus să vorbim cu stăpânul și el a refuzat.” (FG Părinți romi 3);

„Pe noi nu ne primește la lucru, nu au încredere în țigani. Să mă angajez la un magazin, să fiu cu mâna pe bani, ce îmi permite cineva? Se tem de țigani, că o să fure banii sau altceva.” (FG Părinți romi 1);

„Mi-au găsit de lucru ca servitoare să spăl podelele și m-a văzut directoarea și mi-a spus: „Dar noi nu primim țigani la lucru; dacă o să furi?”. Și s-a temut, și nu m-a primit.”; „La noi, la o femeie i-au găsit de lucru la un bar, s-a dus femeia să lucreze, dar nu au primit-o, i-au spus că noi nu avem nevoie de așa lucrători.” (FG Părinți romi 7).

6.3. VIZIUNI ALE RESPONDENȚILOR CU REFERIRE LA ÎMBUNĂȚĂȚIREA ACCESULUI PE PIAȚA FORȚEI DE MUNCĂ

Studiul realizat evidențiază următoarele necesități ale romilor referitoare la îmbunătățirea angajării romilor în câmpul muncii.

Deschiderea de noi locuri de muncă, inclusiv a unui restaurant tradițional roman pentru atragerea turiștilor. Liderii sectorului asociativ se arată îngrijorați de oportunitățile reduse angajare în câmpul muncii pentru romi. În opinia liderilor securitatea economică a familiilor rome este afectată de expulzarea romilor de peste hotare (vezi studiul de caz 11). În acest context, aceștia au menționat necesitatea inițierii unei campanii de reîntoarcere a romilor acasă prin deschiderea cu suportul instituțiilor internaționale a unor întreprinderi, în vederea asigurării romilor cu locuri de muncă.

„Vom deschide o întreprindere ceva ca să putem să-i stabilim cu traiul și cu lucru să stea acasă și să lucreze acasă și să aibă ceva un profit oarecare ca să se poată întreține” (IA Sect. asociativ 1).

- **Oferirea de credite pentru dezvoltarea afacerilor, cu o perioadă de grație de 5 ani**

„Noi am cere de la stat, noi am cere un credit, dar să ne dea pace să nu plătim nimic măcar 5 ani, nu ca să întreținem familia, dar să facem bussines.” (IA Sect. asociativ 1).

- **Oferirea de salarii atractive**

„Le spun măi învățați ca să câștigați un salariu pentru întreținere. Dar ce salariu aveți d-voastră? Eu zic am vre-o 3000 lei lunar. Și vă ajung? Ajung, mă stărui ca de la salariu până la salariu să îmi ajungă. Dar eu banii d-voastră îi fac într-o zi sau 2 și iată care-i problema.” (IA Consilier rom).

ALTE SERVICII DISPONIBILE

ONG-urile active în domeniu prezintă o activitate modestă în soluționarea problemelor acestei comunități. Populația romă săracă blamează aceste organizații, învinuindu-le de repartizare neechitabilă a resurselor sau chiar de utilizarea lor în scopuri personale. ONG-urile nu au dezvoltate capacitățile instituționale pentru a putea implementa proiecte. Angajarea mediatorilor comunitari facilitează accesul populației rome la servicii. În localitățile în care nu este angajat un mediator comunitar, activitatea instituțiilor este împovărată. Acesta se bucură de respect, în special, în rândul romilor săraci. Chiar dacă liderii romi apreciază activitatea mediatorilor, ei au anumite rezerve față de aceștia și îi percep ca fiind concurenți. Funcția de mediator nu este atractivă pentru romi în eventualitatea unei angajări. La îmbunătățirea situației comunităților rome se implică și reprezentanții cultelor religioase prin oferirea de bunuri de consum, consiliere etc. Unii dintre ei desfășoară activități cu menire cultural-educativă, înlăturând anumite deficiențe educaționale. Serviciile de documentare a populației sunt accesate tardiv de către romi, ceea ce face dificilă monitorizarea acestora. Din cauza lipsei competențelor de a citi și scrie, romii de obicei sunt însoțiți de mediator sau alte persoane.

7.1. SECTORUL ASOCIATIV

În Republica Moldova sunt înregistrate în jur la 50 de organizații neguvernamentale rome, care au rolul de a promova drepturile acestei minorități. În toate localitățile cercetate există ONG-uri create de către romi și pentru romi, în realitate, însă, acestea sunt doar înregistrate, constatându-se lipsa activităților desfășurate.

„Sunt vreo două ONG-uri înregistrate, dar ei așteaptă numai să le dea bani.” (IA Secretar primărie 1);
„Ei chiar dacă creează ONG-uri, nu fac nimic. Așteaptă că cineva va veni și va da ceva.”
(IA Secretar primărie 2).

Această situație este determinată, pe de o parte, de slaba implicare a liderilor acestor organizații în obținerea de fonduri și desfășurarea de activități, iar pe de altă parte, de încrederea redusă în potențialul acestor organizații pentru desfășurarea diferitelor activități comunitare și lipsa de resurse (umane, financiare etc.).

„Nu am câștigat niciun grant, n-am câștigat nimic, dar eu vreau să fac o reuniune în Republica Moldova a romilor, ca romii să știe de această fundație.” (IA Sector asociativ 1);
„Dacă nu sunt finanțe, nu ai cu cine lucra și promova lucrurile, atunci totul stă pe loc. Noi practic nu am avut niciun proiect făcut de noi înșine, am încercat să facem câteva proiecte, care au fost refuzate.” (IA Sector asociativ 2).

De altfel, una dintre constatări ale studiului relevă faptul că activitatea ONG-urilor date este **formală**. De obicei, despre existența și scopul organizațiilor se cunoaște la nivelul APL, APC și al altor instituții neguvernamentale naționale și internaționale. În schimb, populația romă nu cunoaște nimic din activități și rezultatele acțiunilor implementate de aceste organizații.

Deși sunt conștienți că nu dispun de resursele necesare, liderii ONG-urilor sunt, totuși, optimiști în realizarea unor activități, sperând la o colaborare cu alte ONG-uri, care ar putea să-i îndrume, să-i instruiască și să-i ajute în realizarea activităților.

„Trebuie de format contingentul care să lucreze la contabilitate, trebuie manageri, specialiști în domeniul respectiv, care au deja experiență, practică foarte bună.” (IA Sector asociativ 1);

„Nu am aplicat la niciun proiect, fiindcă nici nu știu să-l susțin, aș vrea neapărat să merg la niște cursuri, seminare, auzeam că trebuie să se facă niște proiecte pentru a ne învăța.” (IA Sector asociativ 4).

Unii dintre liderii sectorului asociativ au menționat că activitatea ONG-urilor este afectată de **lipsa de interes a înseși populației rome** pentru rezolvarea problemelor la nivel local.

„Nu am avut alte proiecte, nu ai cum, că romii nu sunt interesați.” (IA Sector asociativ 4).

În același timp, realizarea activităților comunitare este îngreunată de **atitudinea egoistă** a romilor cu referire la gestionarea resurselor financiare: nu se dorește rezolvarea unei probleme comunitare concrete, dar repartizarea acestor mijloace financiare la fiecare familie romă.

„Vin, iată, asociațiile romilor din centru de la Chișinău și le spun că sunt proiecte, că sunt bani, că trebuie de câștigat proiecte, oamenii nu înțeleg că bani cheș nu le dă nimeni. Dar ei au înțeles că suma ceea de bani trebuie să le-o dea lor, la femei, la familii vulnerabile.” (IA Consilier rom).

Această atitudine poate fi cauzată de precedentele situații fără succes, romii acuzând liderii acestor organizații de **comportamente coruptibile**: nerepartizare echitabilă a bunurilor, colectare de semnături pentru obținerea unor fonduri în vederea ajutorării familiilor vulnerabile etc. Acest fapt a descurajat populația romă, pierzându-și încrederea atât în lideri, cât și în ulterioarele proiecte. În schimb, liderii ONG-urilor menționează că toate ajutoarele sunt direcționate către populația romă, negând implicarea lor în acțiuni coruptibile.

„Vin ajutoare la romi și dacă ar fi unul din sat să cunoască lucrurile, ar face ceva pentru sat, dar așa nimeni nu face nimic, vin ajutoare și le iau Marin și alții. Și vin și încă rād de noi.” (FG Părinți romi 7);

„Baronul nostru la fel nu ne ajută cu nimic, nimic nu ne dă.” (FG Părinți romi 3);

„Oamenii ar contribui la dezvoltarea proiectelor din comunitate, dacă ei (ONG-ul) banii i-ar investi în proiect, dar așa poporul vede că ei își cumpără mașini, își construiesc case, fac reparație, își pun „plitcă” în ogradă, banii sunt folosiți în scopuri personale.” (IA Consilier rom);

„Dar cine-s lideri?... Nimeni nu-l ascultă. N-are tactică, n-are atracție.” (IA Școală 14).

Studiul atestă faptul că în localitățile cercetate funcționează defectuos organizațiile neguvernamentale, care ar putea implementa proiecte de dezvoltare comunitară, iar ulterior ar îmbunătăți viața populației.

7.2. ROLUL MEDIATORULUI ÎN COMUNITATEA ROMĂ

Funcția de mediator în comunitățile populate preponderent de romi a fost inițiată la data de 8 iulie 2011 prin Hotărârea Guvernului nr. 494 cu privire la „Planul de acțiuni privind susținerea populației de etnie romă din Republica Moldova pentru anii 2011-2015”. Potrivit Planului de acțiuni vizat, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, de comun acord cu ministerele de resort, este responsabil de promovarea serviciului mediatorilor comunitari pentru comunitățile de romi, pentru asigurarea efectivă a accesului persoanelor de etnie romă la servicii de educație, asistență medicală, încadrare în câmpul muncii, documentare și condiții mai bune de locuit, prin promovarea la scară națională a serviciului de mediatorii comunitari. Astfel, până la sfârșitul anului 2015, urmează a fi asigurată rata de accesare a serviciilor publice prin intermediul sau cu implicarea nemijlocită a mediatorilor comunitari a 80% din populația localităților intens populate de romi.²⁰

La momentul studiului, doar în Soroca erau angajate două persoane în calitate de mediator comunitar. La Vulcănești această funcție a fost ocupată până în anul 2014, mediatorul fiind disponibilizat din cauza unor neînțelegeri cu APL. La Otaci funcția era vacantă. Pentru comunitățile rome este extrem de necesar angajarea mediatorilor comunitari, care ar putea oferi suport populației rome care în mare parte nu posedă abilități de scriere și citire. Astfel, că în localitățile în care activează mediatorii, s-a constatat **o apreciere a muncii acestora și obținerea de succese** în rezolvarea diferitelor probleme, precum: perfectarea actelor de identitate, înaintarea cererilor pentru ajutor social, școlarizarea copiilor, accesarea serviciilor medicale etc.

„Să știți, lucrul mediatorilor nu este ușor, ceva un know-how, acum și eu o înțeleg și pe Steluța, și pe cealaltă, care este mediator, că le vine foarte greu, dar ei au succes acum, câte oleacă capătă un potențial și o imagine foarte bună în societatea noastră și este binevenită.” (IA Sector asociativ 1);

„Este benefic ajutorul mediatorului în rândul romilor, deoarece ei nu știu la care instanțe să se adreseze. Actele romilor le perfectează mediatorul, doamna merge împreună cu ei la secția de pașapoarte și perfectează actele. Aduce romii la noi cu actele în regulă pentru a beneficia de ajutor social.” (IA Asistent social1);

„Lucrul mediatorului este un lucru foarte bun. Asta este o persoană de legătură dintre rom și Guvern sau APL, APC. Romii nu sunt deschiși cu altă naționalitate, pentru că la un anumit moment sunt amăgiți și folosiți de cineva.” (IA Sector asociativ 2);

„Da, el este bun mediatorul comunitar, da, îi greu de lucrat și tot de atâta că ei majoritatea migrează și practic n-ai cu cine lucra, dar se ducea, discuta cu părinții, cu copiii și îi aducea. Mediatorul nu are numai școala, este și medicina, și mai multe probleme.” (IA Consilier rom).

În același timp, instituirea funcției de mediator **a ușurat activitatea liderilor romi**, prin preluarea a unei părți sarcini. În rândul liderilor romi s-a evidențiat practica de a referi diferite cazuri problematice către mediator, motivând că munca acestuia este salarizată. În acest context, se atestă prezența unei atitudini concurențiale a liderilor față de mediatorii.

„Uneori pot și eu să-i ajut, dar le spun: duceți-vă la Stela, că ea rezolvă problemele și primește leafă de la primărie, ea e inclusă în sistem.” (IA Sector asociativ 1).

De asemenea, mediatorii comunitari **facilitează activitatea** și a **APL**, în general, și **a asistenților sociali**, în particular. În localitățile în care nu erau angajați mediatorii comunitari, relaționarea cu romii în vederea asistării familiilor, era realizată defectuos.

„Dacă erau mediatorii, cred că era să-mi fie mai ușor să lucrez. Era să-i lămurească mai bine în limba lor, era să fie mai ușor, să mă ajute. Că foarte greu înțeleg.” (IA Asistent social2).

²⁰ <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=339319>

Chiar dacă unii apreciază activitatea mediatorilor, s-a evidențiat în rândul unor romi și **nemulțumire**. Această este provocată de faptul că mediatorii nu au fost selectați nemijlocit de către populația romă, propunându-se ca aceștia obligatorii să fie de etnie romă. Cu toate acestea, studiul a relevat că romii nu manifestă un interes vădit față de postul de mediator în cazul angajării.

„Cred că romii trebuie să-și aleagă singuri mediatorii. Un moldovean cum o să lucreze cu romii?” (IA Lider rom 1).

Neangajarea romilor în calitate de mediatorii comunitari este determinată de mai mulți factori, printre care:

- lipsa unui nivel minim de cunoștințe;
- existența unor divergențe politice la nivelul APL;
- salariul propus nemotivant;
- lipsa unor facilități de transport și a condițiilor de activitate (lipsa unui birou);
- nedorința romilor de a respecta un program fix de activitate;
- modul de viață dezorganizat al romilor.

„Trebuie să fie respectată legea, ea prevede că mediatorul trebuie să vină îndată ce este invitat, că el este angajatul primăriei, dar el poate veni atunci când va avea chef, fiindcă ei nu au simțul responsabilității față de funcția pe care o dețin. Apoi pentru ce-ți ajunge 1600 de lei, dacă mai ai familie și doi, trei copii? Mulți nu sunt interesați din această cauză.” (IA Sector asociativ 4);

„Postul de mediator, salariul 1400 de lei, nimeni din romi nu vrea să lucreze. Ei tot timpul migrează, pleacă peste hotare, ei pentru așa salarii mici nu vor să lucreze.” (IA Asistent social 2).

În urma studiului, s-a evidențiat faptul că romii bogați nu doresc să se angajeze ca mediatorii din cauza salariului mic și a lipsei de interes, însă romii săraci ar putea activa în baza acestui salariu, dar nu se încumetă din cauza problemelor pe care le pot întâmpina cu ceilalți romi din localitate. Aceștia vor avea o atitudine discriminatorie față de mediator.

„Problema e în oamenii din sat, ei între dânșii se discriminează, ei le pot spune: „Dar cine ești tu, dar cum ai ales locul ista, aista-i locul care poate să-l ia altcineva”, sau pentru că e cineva din sat și poate să dicteze și să facă probleme, ei nu vor probleme, de asta nu se angajează.” (IA Preot 3).

Cu toate acestea, este necesară angajarea în continuare a mediatorilor în comunitățile romi, dat fiind progresele înregistrate de aceștia în școlarizarea copiilor, documentarea populației, oferirea de suport pentru soluționarea diferitor probleme.

7.3. ROLUL LIDERILOR RELIGIOȘI ÎN COMUNITATEA ROMĂ

Populația romă din localitățile incluse în studiu este preponderent creștin-ortodoxă. Totuși, în toate localitățile au fost atestați romi adepții unor confesiuni religioase: martorii lui Iehova, adventiști, bapțiști etc. O tendință în rândul populației romi este aderarea la aceste confesiuni în mare parte a populației sărace, dat fiind beneficierea de anumite ajutoare materiale din partea reprezentanților acestor culte.

„Majoritatea la biserică vin din acei săraci, ei nu vin să ia ceva, dar să se roage Domnului.” (IA Preot 2).

Totodată, reprezentanții APL, dar și alți actori comunitari, au apreciat rolul pozitiv al acestor culte în comunitățile de romi, prin realizarea diferitor **activități în vederea diminuării unor comportamente antisociale** (furt, violență, consum de alcool și droguri), dar și efectele pozitive asupra copiilor privind **petrecerea timpului liber și sporirea nivelului de cunoștințe** (învățarea rugăciunilor, cântecelor, poeziilor etc.).

„Copiii care vin la biserică, ei învață să nu vorbească urât, să nu mintă, să aibă credință în Dumnezeu, nu consumă alcool, nu fumează și în general nu se ocupă cu lucruri rele. Primarul mi-a mulțumit că, datorită mie, copiii învață lucruri bune.” (IA Preot 2);

„Profesorii singuri au recunoscut că copiii vin mult mai ușor la biserică, fiindcă multă învățătură pentru ei e obositor și când ei aveau de făcut ceva, tot la noi veneau și ne spuneau să-i anunțăm pe copii. Scopul meu e să le dau o educație corectă, ca să nu fure, să nu cerșească, să aibă un interes plăcut pentru Dumnezeu și să nu trăiască cu lucrurile urâte.” (IA Preot 3).

Un domeniu de intervenție al reprezentanților unor culte religioase este adresarea la părinți pentru ca aceștia să vorbească cu copiii acasă în limba română și nu în romani, pentru a nu se confrunta ulterior cu problema lingvistică în instituțiile de învățământ.

„Eu chiar la care părinți mă duc mai des le zic să vorbească cât de cât cu copiii în română, să nu vorbească numai țigănește.” (IA Preot 3).

Un aport deosebit al cultelor religioase a fost determinat în **instruirea copiilor** a celor mai elementare lucruri, dar esențiale pentru copii: literele, numerele. În același timp, reprezentanții cultelor se implică în promovarea educației în rândul romilor prin discuții cu copiii, părinții, acordă ajutoare (rechizite școlare).

„Facem lecții sacre cu copiii. Studiem diverse poezii, Biblia, tehnici pe care le-am învățat și eu la timpul meu. Învățăm copiii să citească și să cânte... dar trebuie să procur postere cu alfabet și diverse chestii necesare pentru o lecție.” (IA Preot 2);

„Discutăm cu ei, ajutăm poate cu niște rechizite școlare atunci când suntem solicitați. Îi îndemnăm spre un viitor mai bun, noi dorim ca ei să meargă la școală, să fie școlarizați.” (IA Preot 1);

„Acum în toamnă, am îmbrăcat și am încălțat 10 familii, doar copiii, le-am cumpărat scurte și încălțăminte, anul trecut am dat doar încălțăminte.” (IA Preot 3).

Un alt domeniu de intervenție a reprezentanților cultelor religioase este explicarea tinerilor și părinților romi a **efectelor negative a căsătoriilor timpurii**. Astfel, majoritatea romilor, adepți ai acestor culte religioase, se căsătoresc sau își căsătoresc copiii doar după atingerea majoratului. Deși marea majoritate a romilor nu-și înregistrează oficial căsătoriile, unii reprezentanți ai cultelor religioase încearcă să promoveze **necesitatea oficializării relației** atunci când cuplul se adresează pentru cununie în cadrul bisericii.

„Majoritatea se căsătoresc devreme, la 14-15 ani. Dar biserica noastră nu permite minorilor să se căsătorească, doar după 18 ani.” (IA Preot 2).

Studiul atestă că reprezentanții cultelor religioase, mai puțin ai celui ortodox, manifestă un interes deosebit față de comunitatea romă, realizând diverse activități. Romii sunt o etnie ce pune un accent deosebit pe religie, aspect necesar de valorificat de către reprezentanții cultelor religioase în favoarea comunității.

7.4. SERVICII DE DOCUMENTARE A POPULAȚIEI

Documentarea populației rome este deficitară, neexistând date complete despre numărul acesteia. Această situație este cauzată de factori, precum:

- **înregistrarea într-un număr mic a căsătoriilor;**

Potrivit tradiției, romii trăiesc în concubinaj și consideră că înregistrarea căsătoriei nu este un lucru important. Liderii romi au precizat faptul că neînregistrarea căsătoriei nu semnifică faptul că cuplul vizat nu este căsătorit. Însă neînregistrarea căsătoriilor conduce la apariția unui șir de alte probleme, în special cele de documentare.

„Eu nu consider că asta este un lucru principal. Te înregistrezi și peste jumătate de an te desparți. Eu trăiesc de 25 ani cu soția și nu sunt înregistrat, asta nu înseamnă că nu sunt căsătorit.”
(IA Sector asociativ 2).

- **neperfectarea certificatelor de naștere;**

Practica de perfectare a certificatelor de naștere a copiilor romi este în unele situații destul de dificilă, cauzată de mai mulți factori: lipsa actelor de identitate a mamei, indiferența, neînregistrarea căsătoriilor, pierderea și deteriorarea actelor de o perioadă îndelungată, migrația etc. Astfel, se atestă persoane care ajung la maturitate fără a avea acte de identitate.

Chiar dacă în ultimii ani se fac eforturi din partea autorităților, pentru a soluționa aceste probleme, inclusiv prin instanțele de judecată, procesul de documentare în unele cazuri este foarte complicat, fiind periclitat de: decesul mamei persoanei căreia urmează să i se facă adeverința, nașterea într-o altă țară etc.

„Nu este o procedură complicată, unica dificultate pe care o întâlnesc romii este perfectarea cererii pentru acest dosar. Mai des cu ei la noi se prezintă mediatorul.” (IA OSC1).

- **desconsiderarea actelor de identitate de către romi;**

În opinia unor lideri comunitari, romii nu înțeleg importanța actelor de identitate. În marea majoritate a cazurilor copiilor romi nu li se perfectează adeverința de naștere imediat, dar atunci când au anumite necesități specifice și prezența adeverinței de naștere este absolut necesară. Astfel se atestă o indiferență a părinților, pe de o parte, și o indiferență din partea autorităților, pe de altă parte.

„Să-și aducă documentația în regulă, că suferă din cauza aceasta. Aici foarte greu le iau la evidență. Am avut două cazuri nu demult, dar s-au rezolvat. Născuți în Rusia, trăiau la Ucraina, nu știu cum au trecut frontiera, dar când au venit să se pună la evidență (la medicul de familie), nu aveau niciun document, dar s-a rezolvat, le-au perfectat acte.” (IA CMF 3).

- **înscrierea copilului pe nume diferite;**

O problemă care afectează documentarea populației rome este înscrierea copiilor născuți de aceeași mamă pe nume diferite: la maternitate mama lua certificatul de naștere de la diferite rude/cunoștințe ale sale. Un alt caz este atunci când o parte din copii sunt pe numele mamei, iar alții pe alte nume și se încearcă rectificarea actelor de identitate ale copiilor. Inclusiv în registrul școlar erau copii ale căror dată, lună și anul nașterii nu erau trecute, pentru că aceștia nu aveau acte și nu se cunoșteau cu exactitate aceste informații.

„Persoana are șase copii, dintre care trei sunt înregistrați cu numele ei actual, a fost identificată cu ajutorul Biroului de Migrație și Azil, nu este cetățean al Republicii Moldova, este venită clandestin, a traversat hotarele. Iar alții trei nu sunt cu numele ei actual, dar sunt înregistrați pe numele altei persoane, care deținea la moment un act și acum trebuie de stabilit că aceștia sunt copiii ei și de a rectifica actele lor de naștere.” (IA OSC1).

O practică reușită care facilitează accesul populației la serviciile de documentare este cea de la Otaci. În anul 2006 în oraș a fost deschis Biroul de Evidență și Documentare a Populației Otaci.²¹ Astfel de practici mulțumesc populația, în special cea romă, principalul avantaj fiind cel financiar.

Studiul desfășurat a evidențiat că în procesul de perfectare a actelor romii se confruntă cu următoarele dificultăți:

²¹ http://www.registru.md/news_2006/161155/

- **completarea cererilor și a declarațiilor**, din cauza lipsei competențelor de citire și scriere;

„După hotărârea Guvernului, se ia o persoană terță (pentru a completa cererile, declarațiile necesare) și iese în coridor, afară, găsește o persoană, dacă avem multă lume în coridor și vine o persoană cu buletinul ca să-l împuternicească ca să scrie cererea, declarația, ca să semneze în locul lor. Care mai pot scrie, mai stăm cu ei, dacă mai este în buletin semnătura, înseamnă că el nu este analfabet...” (IA SP 1).

- **prezentarea unor acte, certificate și respectarea anumitor cerințe;**

„Dacă simt că nu pot rezolva la momentul când au ei nevoie, apoi încep a face scandal... vin cu toate neamurile ca să le explici. Trebuie să le demonstrez, eu așa pierd mai mult timp la scris, la explicat, analfabetismul nu numai în scris, dar și în informație. Dacă ar putea citi ziare, informația care e pusă pe coridor, ar fi mai ușor în discuții, ar înțelege ce înseamnă lege, ei au nevoie și, gata, nu se mai uită prin jur, dacă le spui ceva, nu au încredere.” (IA SP 1).

- **financiare** – aspect asupra căruia au insistat unii romi;

În vederea diminuării factorului economic în perfectarea actelor, romii au fost scutiți pentru o perioadă de șase luni (octombrie 2012 – martie 2013) de plata serviciilor oferite de Oficiul Stării Civile.²² În opinia reprezentanților acestei instituții, perioada selectată nu a fost una optimă, dat fiind faptul că majoritatea romilor lipseau la momentul respectiv din localitate, astfel beneficiarii ai acestei facilități au fost puțini.

„A fost o perioadă când printr-o hotărâre de Guvern ei au fost scutiți de plata serviciilor... a fost o perioadă nereușită, ei practic nu erau aici, majoritatea erau plecați, în perioada de iarnă ei sunt foarte puțini, toți pleacă, ei vin doar primăvara, așa că nu au fost mulți scutiți.” (IA OSC 1).

Reprezentanții Oficiului Stării Civile și cei ai Secției de Evidență și Documentare a Populației au remarcat că deseori romii se adresează la ei cu alte probleme, decât cele pe care le poate soluționa instituția pe care o reprezintă sau atunci când își perfectează actele solicită și diverse informații, în special cele care se referă la oportunități de suport și ajutor financiar și/sau material. Acest fapt se datorează în mare parte lipsei de informații și cunoștințe în rândul romilor.

„Foarte mulți din ei întreabă de unde să primească ajutor, unde să se înregistreze, noi le spunem să se adreseze la primărie, fiindcă acolo este lucrător social. Chiar astăzi primul solicitant m-a întrebat cum să caute un serviciu, i-am zis că mai este Oficiul Forței de Muncă...” (IA SP 1).

Documentarea romilor este un aspect relevant, care periclitează activitatea mai multor instituții accesate de romi. Însă, cel mai important este faptul că lipsa actelor afectează viața și viitorul copiilor.

²² Hotărârea de Guvern nr. 497 din 06.07.2012 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=344177>

COMPORAMENTUL ȘI NORMELE SOCIOCULTURALE ALE ROMILOR

Viața de familie a etnicilor romi prezintă unele componente specifice diferențiindu-se de alte etnii din Republica Moldova, cum ar fi: rolurile în familie au un puternic caracter paternalist, bărbații fiind responsabili de asigurarea socio-economică a familiei, iar femeile de gospodărie, de îngrijirea și educarea copiilor; căsătoriile timpurii; influența rudelor și a comunității în selectarea partenerului de viață; neînregistrarea oficială a căsătoriilor din triplă cauzalitate: partenerii conjugali sunt minori, facilitarea trecerii frontierei cu copii și obținerea unor beneficii sociale.

Atitudinea față de copii și comportamentul distinct în raport cu aceștia reprezintă un aspect distinctiv al comunității rome. Mama sau în anumite situații bunica trebuie să îngrijească și să educe copiii. Tatăl sau altă persoană de gen masculin din familie (bunelul, fratele, unchiul etc.) este cel care în mare parte se preocupă de formarea abilităților băieților pentru câștigarea resurselor financiare. Copiii trebuie protejați și cel mai bine să se afle permanent sub supravegherea membrilor familiei. Dorințele copiilor și necesitățile percepute ale acestora sunt esențiale, ceea ce favorizează în mare parte inexistența unui program al zilei în cazul acestora. Se atestă o situație duplicitară: o supra-tutelare a copiilor, dar și un interes scăzut față de instruirea acestora.

În familia romă se atestă un tratament diferit al fetelor și băieților. Aceștia sunt avantajați din copilărie prin oferirea mai multor oportunități, în schimb fetele sunt percepute ca potențiale surse de suplinire a veniturilor prin căsătorii avantajoase.

Căsătoriile timpurii sunt cele care contribuie într-o măsură semnificativă la abandonul școlar după încheierea ciclului primar. De la vârste fragede, copiii încep să manifeste dorința de a-și întemeia o familie: băieții sunt preocupați de acumularea resurselor financiare pentru a susține noua

familie, iar fetele sunt în așteptarea unui partener. Frecventarea claselor gimnaziale pentru fete devine chiar o rușine, alimentată și de teama părinților că fetele s-ar putea îndrăgosti sau să fie furate de persoane nepotrivite. În acest caz, ele încep să fie „păzite” de membrii familiei, chiar de la vârsta de 10-12 ani.

Interacțiunea dintre romii din aceeași localitate este marcată de o separare în funcție de situația socio-economică a gospodăriilor (cartiere bogate/sărace de romi). În cadrul comunităților rome s-au identificat conflicte între clanuri persistente în timp.

Romii nu sunt predispuși întotdeauna să spună adevărul, comportament care survine, de obicei, din necesitatea justificării unor acțiuni și beneficii, dar și ca o modalitate de apărare. Acest tip de comportament poate fi observat chiar și la copiii de vârstă fragedă.

Prenumele în acte diferă de obicei de diminutivele/„porecele” cu care sunt cunoscuți romii în comunitate. În această situație autoritățile se confruntă cu probleme în identificarea unor persoane.

Răspândirea informației în comunitățile rome se realizează foarte rapid. În soluționarea problemelor personale ei sunt deosebit de insistenți, solicitând ca acestea să fie rezolvate imediat. Deseori, zvonurile afectează intervenția autorităților în desfășurarea diferitelor acțiuni, romii fiind în așteptarea unor beneficii materiale.

Persoanele de etnie romă percep adesea că societatea este discriminatorie în raport cu ele. Regulile nu sunt aceleași pentru toți și romii sunt dezavantajați după criteriul etnic.

Îngrijorările romilor în perspectivă se referă la: pierderea tradițiilor și a meșteșugurilor specifice romilor; identificarea tot mai dificilă a noilor surse de venit; perpetuarea neamului; includerea copiilor în instituțiile educaționale ca un factor în formarea copiilor în alt spirit decât cel al romilor, pierzându-se astfel specificul național.

SERVICIILE EDUCAȚIONALE

Dezinteresul pentru instruire este un element al culturii romilor, la ei neexistând tradiții de școlarizare. Majoritatea romilor nu sesizează avantajele școlarizării pentru ei sau/și copiii lor. În mare parte lipsesc exemplele pozitive ale romilor realizați prin studii.

Școala este percepută ca o necesitate pentru dezvoltarea abilităților de scriere și citire, obiective care pot fi atinse în ciclul primar. Studiul relevă un dezinteres al romilor față de ciclul gimnazial, majoritatea copiilor romi abandonează școala, implicându-se în procesul migrațional sau/și pentru a se pregăti de viața de familie.

Pentru mamele rome este o rușine să-și dea copiii la grădiniță, acestea fiind percepute ca inapte de a-i crește și îngriji. Comportamentul rezervat al romilor față de grădiniță este determinat de percepția neîngrijirii adecvate a copilului, a atitudinii necorespunzătoare a personalului instituției.

Frecventarea grădiniței este o practică specifică mai mult copiilor din familiile rome vulnerabile. În două localități (Vulcănești și Otaci) se atestă copii care frecventează instituțiile preșcolare, iar în Soroca, chiar dacă anterior au existat astfel de practici, la momentul studiului nici un copil rom nu era inclus în programul de educație preșcolară. În această localitate au existat inițiative din partea unor părinți, dar aceștia nu au fost încurajați de actorii comunitari. Încadrarea copiilor romi în programele educaționale este îngreunată de existența listelor de așteptare în grădinițe.

Nivelul de dezvoltare a copiilor de vârstă preșcolară neîncadrați în grădinițe nu corespunde vârstei.

Lipsa resurselor financiare reprezintă o barieră în înscrierea și frecventarea instituțiilor educaționale de către copiii romi. Chiar dacă în unele localități APL și-a asumat o parte din cheltuielile suportate de familiile rome pentru alimentație, nu se atestă o creștere semnificativă a ponderii celor care frecventează instituția preșcolară.

Programul și regimul instituției educaționale cu care romii nu sunt obișnuiți reprezintă un impediment în frecventarea acesteia. Dormitul până la ore târzii, necesitatea eforturilor mamei de a pregăti copilul și de a-l însoți pînă la instituție

face deficitară funcționarea acesteia. Lipsa unui regim al zilei sănătos caracterizat prin jocul la computer sau privitul televizorului până la ore târzii împiedică respectarea programului școlar.

Timpul nefavorabil (ploaie, glod, ghețuș) îi determină pe părinții romi să-și îndemne copiii să nu meargă în ziua respectivă la instituția educațională. Doar insistența copiilor sau a cadrelor didactice (care merg acasă la copii pentru a-i îndemna să se prezinte) asigură prezența acestora în instituții.

Copiii romi sunt energici și nu sunt obișnuiți să practice anumite activități. Vârsta înaintată a unor educatori și dificultatea pe care o întâmpină aceștia în adaptarea la necesitățile de interacțiune a copiilor determină dezinteresul acestora față de grădiniță. Se atestă în unele instituții preșcolare păstrarea excesivă a bunurilor, limitarea accesului copiilor la anumite jucării/obiecte din teama că acestea vor fi deteriorate.

O parte din copiii romi prezenți la școală sunt de fapt absenți din procesul educațional, nivelul de pregătire al acestora (deseori ei nici nu știu să citească) este departe de abilitățile necesare pentru a însuși materialul predat. În mare parte, la ore aceștia transcriu ceva fără să înțeleagă sau desenează.

Cercetarea a evidențiat frecventarea fictivă a școlii de către copiii romi: aceștia figurează ca prezenți în registrele școlare, dar de fapt nefiind în școală/localitate. Frecventarea sporadică a instituției de învățământ este o trăsătură a comportamentului școlar al elevilor romi, cauzată de: migrație, perioada anumitor sărbători, îngrijirea unor copii mai mici în familie, timpul nefavorabil, conflicte cu colegii sau cadrele didactice, lipsa vestimentației etc.

Impactul instruirii școlare este diminuat prin lipsa cunoștințelor și a abilităților la o bună parte din romii înscriși în procesul educațional: aceștia nu pot citi, scrie. În același timp, o parte din copiii care nu au frecventat școala știu să scrie (fiind învățați de profesori la domiciliu sau alți membri ai familiei). Practica angajării profesorilor la domiciliu este una caracteristică familiilor înstărite. Aceștia de obicei obțin succes în activitate, determinat de adaptarea strategiilor didactice la capacitățile copilului. De asemenea, profesorul de sprijin poate reprezenta un suport esențial pentru copiii romi în însușirea

literelor și deprinderea abilităților de scriere. Tehnologiile informaționale reprezintă un stimul pentru romi de a învăța să citească.

O parte din copiii romi din familiile vulnerabile frecventează școala doar pentru a se alimenta gratuit.

Bariera lingvistică, lipsa pregătirii pentru școală, imposibilitatea membrilor familiei de a ajuta copilul creează dificultăți importante în învățarea și instruirea acestuia.

Constituirea claselor mixte ca și vârstă a copiilor incomodează în aceeași măsură cadrele didactice, copiii și părinții romi/non-romi.

În practica unor școli se atestă experiențe de oferire a manualelor doar în timpul orelor, pentru a se asigura că nu vor fi deteriorate sau pierdute de copiii romi. Unora li se oferă manuale de ediție mai veche sau necorespunzătoare nivelului școlar.

Evaluarea cunoștințelor elevilor romi nu este echivalentă cu cea a non-romilor. Profesorii recurg la mărirea notelor pentru a încuraja romii să învețe. În urma vizitelor la domiciliul copiilor încadrați în sistemul educațional, se atestă situații în care aceștia nu știu să scrie și să citească fluent, dar în agendele lor pot fi remarcate note de 9 și 10.

Alți factori care determină interesul copiilor față de școală sunt competențele și activismul profesorului. Atitudinea rezervată și indiferentă față de necesitatea studiilor pentru romi comportă o distanțare a copiilor de școală.

Copiii romi relaționează cu cei non-romi în special în cadrul activităților extracurriculare și mai puțin în activitățile școlare. În timpul pauzelor, romii comunică de obicei în limba romani între ei și mai puțin socializează cu ceilalți copii.

Părinții foarte rar manifestă interes față de pregătirea temelor copiilor. Lipsa studiilor, imposibilitatea de a citi împiedică părinții să se implice în educația acestora. Copiilor rareori li se

citesc povești, în casele romilor astfel de cărți de obicei lipsesc. TV și computerul sunt principalele mijloace de petrecere a timpului.

SERVICIILE DE SĂNĂTATE

Starea de sănătate a etnicilor romi este afectată de modul nesănătos de viață și vicii. În rândul romilor este răspândit fumatul și consumul de droguri.

Căsătoriile și nașterile timpurii afectează sănătatea femeilor romi. În ultimii ani se atestă în rândul femeilor tendința de a apela la diverse metode de contracepție.

Migrația și cultura sanitară scăzută determină adresarea tardivă la medic. Respectarea programului de imunizare a copiilor este afectat de asemenea de acest fenomen.

Majoritatea romilor nu dispun de poliță de asigurare medicală (cu excepția categoriilor asigurate de stat), deoarece nu sunt angajați în câmpul muncii. Romii vor să beneficieze de servicii gratuite și medicamente compensate, chiar dacă nu dispun de poliță de asigurare medicală.

O parte din romi, de obicei cei mai înstăriți, sunt în căutare de servicii medicale mai calitative, în special cu referire la copii. Astfel, ei preferă să se adreseze direct la alte instituții medicale, decât la cele din localitate.

SERVICIILE SOCIALE

Romii sunt insistenți în obținerea unor ajutoare, inclusiv romii cu un statut socio-economic înalt. Non-romii consideră că etnia majoritară este discriminată în momentul oferirii alocațiilor sociale. Necontribuind la sistemul de asigurări sociale, romii beneficiază de suport din partea autorităților. Cu toate acestea, ei sunt nemulțumiți de suportul oferit, așteptările fiind mari. Ei consideră instituțiile statului obligate să-i ajute. Mediatorul comunitar ajută romii în accesarea diferitelor servicii. În localitățile în care nu activau mediatori comunitari s-a evidențiat o funcționare mai anevoioasă a serviciilor comunitare.

OCUPAȚII ȘI ANGAJAREA ÎN CÂMPUL MUNCII

Angajarea în câmpul muncii nu este o practică specifică romilor, exemple de angajare fiind foarte puține. Lipsa studiilor și așteptările mari privind salarizarea reprezintă principalele bariere în angajare.

Studiul a constatat că și agenții economici sunt sceptici în angajarea romilor, atât din cauza nivelului scăzut de instruire, a stereotipurilor persistente, cât și a lipsei experiențelor pozitive de activitate a romilor.

ALTE SERVICII DISPONIBILE

Studiul a relevat o concurență între liderii romi, atestându-se împărțirea comunității romie în clanuri și limitarea accesului altor lideri sau instituții/persoane. Activitatea ONG-urilor direcționate spre comunitatea romă este slab dezvoltată în toate localitățile cercetate.

Rețeaua serviciilor de agrement este limitată, în special în mediul rural. Petrecerea timpului liber de către bărbații romi are loc de obicei în locuri destinate exclusiv romilor („pitaciok”). Romii tineri au remarcat necesitatea dezvoltării serviciilor de agrement: sală de sport, club, săli cu acces la Internet etc.

În localitățile investigate s-a relevat existența unei game largi de servicii de comerț la care au acces romii fără a fi discriminați.

În unele cafenele și restaurante romilor le este interzis/limitat accesul, dat fiind experiențele de comportament neadecvat ale acestora. În unele frizerii se refuză acordarea serviciilor pentru romi, argumentând că aceștia sunt capricioși, au o igienă precară și pot refuza achitarea serviciilor.

Romii nu conștientizează de obicei necesitatea respectării regulilor de accesare a serviciilor, greu adaptându-se acestora.

RECOMANDĂRI

SERVICIILE EDUCAȚIONALE

A. PENTRU ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ CENTRALĂ

- Dezvoltarea unor programe de instruire pentru adulți, tip școli serale.
- Simplificarea programului școlar din perspectiva asigurării accesului tuturor copiilor. Dezvoltarea abilităților practice care le-ar facilita angajarea în câmpul muncii și gestionarea gospodăriei.
- Finanțarea unor cercuri pe interese (cu caracter practic) în cadrul instituțiilor de învățământ.
- Responsabilizarea părinților cu referire la școlarizarea copiilor, prin aplicarea unui set de măsuri pentru părinții care nu-și școlarizează copiii, insistându-se pe amendarea acestora sau refuzul de a le acorda anumite facilități sociale (ajutor social, spre exemplu) și prin încheierea unui contract de parteneriat între familie și instituția de învățământ.
- Implementarea unui registru al tuturor copiilor care va permite o mai bună monitorizare a acestora, inclusiv a celor care traversează frontiera.
- Organizarea clasei pregătitoare (în cadrul școlilor) pentru copiii care nu au frecventat instituțiile preșcolare.
- Organizarea claselor cu program prelungit în vederea pregătirii temelor de acasă, aspect necesar pentru copiii romi, ai căror părinți sunt deseori necărturari.
- Simplificarea procedurilor de evaluare a elevilor în vederea asigurării incluziunii elevilor romi în educația CES. Încurajarea încadrării copiilor cu dizabilități în programele educaționale.
- Îmbunătățirea alimentației și asigurarea gratuității acesteia și în ciclul gimnazial, în condițiile în care unii elevi vin la școală din localități învecinate.

- Elaborarea unui plan de acțiuni privind facilitarea includerii copiilor romi în instituțiile de învățământ prin asigurarea logistică și financiară a implementării acestuia. Funcționarea mecanismului de referire a copiilor romi printr-o colaborare mai intensă între instituții, astfel ca școlarizarea să fie un deziderat al tuturor actorilor.
- Oferirea suportului în îmbunătățirea condițiilor de transportare a elevilor/copiilor către instituțiile educaționale.
- Îngrădirea obținerii permisului de conducere pentru persoanele care nu au absolvit minimum ciclul gimnazial.

B. PENTRU ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ LOCALĂ

- Deschiderea și asigurarea durabilității centrelor comunitare în localitățile cu o pondere crescută a populației rome, care să ofere inclusiv servicii educaționale atât copiilor, cât și adulților prin metode și strategii interactive.
- Implicarea mediatorului comunitar în lucrul cu familiile rome, în vederea școlarizării copiilor.
- Promovarea educației în rândul părinților romi, în vederea conștientizării necesității acesteia.
- În vederea direcționării resurselor spre școlarizare se recomandă înlocuirea ajutorului financiar pentru pregătirea copiilor din familii vulnerabile către anul școlar cu pachete care să includă cele necesare.

C. PENTRU INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT

- Manifestarea unei atitudini prietenoase și tolerante a cadrelor didactice față de copiii romi. Adoptarea unor strategii netradiționale de relaționare cu copiii.
- Utilizarea de tehnologii și strategii moderne de instruire.

- Valorizarea potențialului copiilor romi prin implicarea acestora în organele de autogestiune, activitățile extracurriculare.
- Organizarea lecțiilor publice pentru atragerea implicării părinților și sporirea încrederii acestora în sistemul educațional.

D. PENTRU LIDERII ROMI

- Implicarea activă în promovarea includerii copiilor romi în instituțiile de învățământ la toate ciclurile de studii.
- Oferirea de suport (burse de studii, mentorat) copiilor romi în vederea continuării studiilor și acceptarea acestora în comunitate.
- Promovarea educației prin valorificarea exemplelor pozitive și școlarizarea propriilor copii sau a celor apropiați.

SERVICIILE DE SĂNĂTATE

- Manifestarea unei atitudini prietenoase și tolerante a lucrătorilor medicali față de romi.
- Îmbunătățirea infrastructurii și asigurarea cu tehnică și echipament medical și personal medical.
- Sporirea nivelului de cultură sanitară a populației rome prin desfășurarea campaniilor sociale de informare a populației privind modul sănătos de viață și accesarea serviciilor de sănătate și prin amplificarea activității mediatorului comunitar.

SERVICIILE SOCIALE

- Manifestarea unei atitudini prietenoase și tolerante a asistenților sociali față de romi. Instruirea continuă a asistenților sociali referitor la strategiile de lucru cu diverse categorii de populație.
- Informarea populației rome referitor la prestațiile sociale existente.
- Monitorizarea activității asistentului social.
- Implicarea mediatorului în evaluarea obiectivă a beneficiarilor de prestații sociale.
- Fortificarea relației asistentului social cu ceilalți actori comunitari.
- Stimularea activismului în rândul romilor bazat pe „merit” (de exemplu, sistemul de burse de merit/pentru anumite realizări în detrimentul celor sociale).

SERVICIILE DE DOCUMENTARE

- Perfectarea certificatelor de naștere obligatoriu în maternitate.
- Responsabilizarea părinților romi cu referire la documentarea copiilor.
- Promovarea înregistrării căsătoriilor.
- Înregistrarea imobilelor deținute în proprietate și achitarea impozitelor aferente.

ANGAJAREA ÎN CÂMPUL MUNCII

- Sporirea nivelului de studii și calificare a romilor. Organizarea unor programe de scurtă durată de formare profesională a romilor.
- Oferirea unor beneficii pentru angajatorii care angajează romi.
- Manifestarea atitudinii non-discriminatorii și tolerante a angajatorilor față de romi.
- Desfășurarea de campanii sociale de informare și atragere a populației rome în câmpul muncii.
- Promovarea de modele pozitive - oameni de succes.
- Facilitarea dezvoltării afacerilor mici și mijlocii. O nișă de dezvoltare ar putea fi turismul local, care să valorifice cultura și tradițiile rome.

Cu referire la eficientizarea adresabilității și accesării tuturor serviciilor comunitare se recomandă:

ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ LOCALĂ

- Angajarea în toate comunitățile a mediatorilor comunitari.
- Simplificarea procedurii de selecție a mediatorului comunitar. Îmbunătățirea condițiilor de muncă și salarizare. Oferirea suportului sub formă de mentorat în prima perioadă de activitate.
- Îmbunătățirea infrastructurii de agrement. Organizarea serviciilor de agrement ținându-se cont și de necesitățile romilor. Manifestarea unei atitudini mai tolerante din partea proprietarilor și colaboratorilor localurilor.
- Facilitarea interacțiunii dintre romi și non-romi, utilizându-se diverse mijloace și strategii, cu implicarea activă a APL și sectorului asociativ.

- Implicarea activă și monitorizarea tuturor serviciilor comunitare din perspectiva incluziunii romilor.

SECTORUL ASOCIATIV

- Colaborarea mai armonioasă dintre sectorul asociativ și populația romă.
- Dezvoltarea și implicarea în proiecte comunitare cu suportul APL. Acțiunea țintită și unificată a ONG-urilor rome active.
- Asigurarea transparenței activității desfășurate, a resurselor financiare și materiale, în vederea sporirii încrederii populației în capacitățile societății civile.
- Instruirea liderilor și colaboratorilor ONG-urilor referitor la scrierea și gestionarea proiectelor. Cooperarea liderilor romi cu sectorul asociativ specializat în diferite domenii, care ar putea să soluționeze problemele din comunitate.

COMUNITATEA ROMĂ

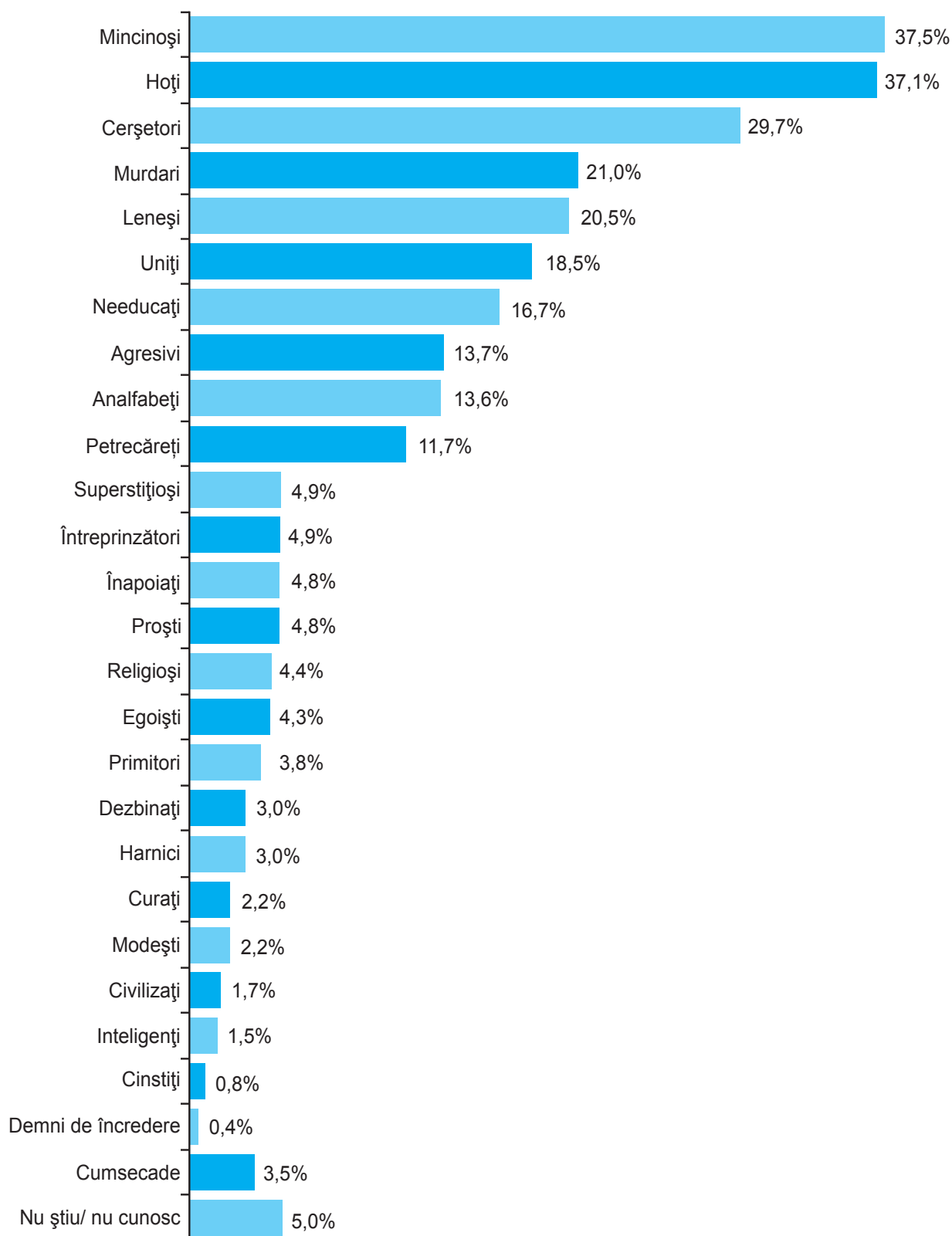
Pentru facilitarea accesului la toate serviciile comunitare este necesară:

- Sporirea nivelului de instruire.
- Diminuarea adresabilității în grup la diferite servicii.
- Responsabilizarea romilor cu privire la comportamentul indecent, distructiv și antisocial.
- Renunțarea la victimizare și autoizolare.
- Documentarea populației rome.
- Implicarea romilor în viața comunitară și contribuția acestora la Bugetul de stat.
- Responsabilizarea părinților în cazul migrării în vederea asigurării încadrării copiilor în instituțiile de învățământ.

TABEL 3. Designul cercetării calitative

#	DESCRIEREA ACTIVITĂȚII	CANTITATEA		
		SOROCA	OTACI	VULCĂNEȘTI
1. INTERVIURI EXPERTI				
1.1	Interviu cu asistenții sociali	1	1	2
1.2	Interviu cu secretarul Consiliului local sau cu un consilier	1	1	1
1.3	Interviu cu șeful Direcției de Învățământ	1	0	1
1.4	Interviu cu reprezentanți ai OSC	1	0	0
1.5	Interviu cu reprezentanți ai Centrului Medicilor de Familie	6	3	1
1.6	Interviu cu reprezentanți ai instituțiilor de învățământ preșcolar	1	2	1
1.7	Interviu cu reprezentanți ai instituțiilor de învățământ preuniversitar	6	3	3
1.8	Interviu cu reprezentanți ai sectorului asociativ	2	1	1
1.9	Interviu cu alte categorii de persoane	10	7	2
SUB-TOTAL:		29	18	12
2. STUDII DE CAZ				
2.1	Studii de caz a istoriilor de succes	4	3	3
SUB-TOTAL:		4	3	3
3. VIZITE LA DOMICILIUL COPIILOR				
3.1	Activități interactive la domiciliul copiilor încadrați în procesul educațional (se vor utiliza materiale didactice, cadouri de stimulare)	3	2	2
3.2	Activități interactive la domiciliul copiilor care nu sunt încadrați în procesul educațional (se vor utiliza materiale didactice, cadouri de stimulare)	3	2	2
SUB-TOTAL:		6	4	4
4. FOCUS-GRUPURI				
4.1	Focus-grupuri neformale cu copii-tineri romi (7-8 persoane)	3	2	2
4.2	Focus-grupuri neformale cu părinții romi (7-8 persoane)	3	2	2
4.3	Focus-grupuri cu tineri de alte etnii decât cea romă (7-8 persoane)	2	1	1
4.4	Focus-grupuri cu cetățeni cu statut de vecini ai familiilor rome	2	1	1
SUB-TOTAL:		10	6	6
5. OBSERVAȚII				
5.1	Observații la lecții în clasele unde își fac studiile copiii romi	2	1	1
5.2	Observații în grupele de la grădinițe unde sunt copii romi	2	1	1
SUB-TOTAL:		4	2	2
6. ACTIVITĂȚI SPECIALE				
6.1	Interviu cu copii cerșetori romi	2	2	2
6.2	Interviu cu mame minore solitare rome	1	1	1
SUB-TOTAL:		3	3	3
7. ALTE ACTIVITĂȚI				
7.1	Alte observații și discuții	1	1	2
SUB-TOTAL:		1	1	2

FIGURĂ 3. Ce particularități considerați că îi caracterizează cel mai bine pe romi?



Sursa. Studiul sociologic „Fenomenul discriminării în Republica Moldova: percepția cetățeanului”, IPP, „CBS-AXA”, 2014

STUDIU DE CAZ 1. COPII ȘCOLARIZAȚI

C.A., 48 de ani, este tatăl a 4 copii, 2 fete și 2 băieți. Cel mai mic, G., are 7 ani și frecventează grădinița, D. are aproape 9 ani și este în clasa a 3-a, S. are 11 ani și este în clasa a 5-a, iar M. are 14 ani și este în clasa a 7-a. Casa în care locuiesc este mică, îngrijită, chiar dacă au o condiție economică modestă. Copilul cel mai mic de obicei doarme cu părinții într-o cameră, iar ceilalți trei în altă cameră, pe un pat. Camera nu este echipată cu un loc special pentru lecții. În afară de manuale, copiii nu au alte cărți.

Tatăl a învățat până în clasa a 9-a, când s-a dus în armată. El menționează că: *„Noi dorim ca și copiii noștri să învețe, ne stăruim să învățăm copiii să aibă o profesie, că noi nu vrem să umblăm cu cerșitul”*. El menționează despre perioada în care frecventa școala: *„Eram mai disciplinați, mai serioși, cum se spune, învățătorii, era un director foarte aspru și îi disciplina foarte bine, dacă nu veneai la școală veneau învățătorii acasă și făceau gălăgie, era mai bine, care au învățat au ieșit oameni cu diplomă, cum se spune”*. Consideră că nu este rău la școală, doar că problema este că majoritatea părinților sunt plecați la muncă peste hotare și iau copiii cu ei, sau la majoritatea copiii rămân singuri sau în grija bunicilor și aceștia nu îi trimit pe copii la școală. El recunoaște că copiii trebuie să meargă la școală pentru a deveni mai educați, dar aceasta depinde foarte mult și de părinți. Soția îi ajută pe copii să facă lecțiile, ea a terminat tot 9 clase, dar poate să îi ajute, le explică. Ei se ocupau cu vânzările, dar acum de 3-4 ani deja nu mai lucrează niciunul dintre ei și le este foarte greu, nu își pot permite să le cumpere de îmbrăcat și de încălțat copiilor. Dar își dorește foarte mult ca toți copiii lor să învețe până în clasa a 12-a, să-și facă o profesie, să poată lucra cinstit. În primul rând, vrea să își vadă băieții învățați, deoarece bărbatul e cel care trebuie să aibă grijă de familie, pentru fete școala nu este atât de importantă, pentru că fetele se mărită și bărbatul trebuie să le întrețină, iar femeia trebuie să aibă grijă de soț și de copii. Dacă va avea posibilități financiare, desigur că ar dori pe toți să-i dea la școală la Nisporeni.

Practica căsătoriilor la vârste timpurii nu este caracteristică familiei în cauză. Toți s-au căsătorit după 20 de ani, așa că el nu le va permite copiilor să se căsătorească până la 20 de ani.

Copiii susțin că le place la școală, le plac cel mai mult lecțiile de matematică. Tatăl menționează că doar în caz de boală copiii nu merg la școală, în rest frecventează: *„Noi nu lăsăm ca să stea copiii acasă”*. Cu toate acestea, în ziua vizată copiii nu au fost la școală, fiindcă afară era frig. G. poate să numere, dar nu știe nicio poezie, cunoaște figurile geometrice, animalele, fructele, culorile, literele nu le cunoaște, nici D. nu știe nicio poezie, socotește cu ajutorul surorii mai mari. M. cunoaște câteva povești: „Scufița Roșie”, „Capra cu 3 iezi”, dar citește pe silabe. Îi place la școală, îi place profesoara, și-ar dori să devină bucătar sau pictoriță. S. citește și ea doar pe silabe, nu a auzit niciodată de subiect, predicat, verb. În timpul liber, copiii privesc televizorul și își mai ajută părinții prin gospodărie.

Chiar dacă trei copii sunt școlarizați în diferite clase, se observă că nivelul lor de pregătire nu corespunde vârstei.

STUDIU DE CAZ 2. COPIL CERȘETOR

Pensionară de 73 de ani, oarbă, crește pe moment de una singură o nepoțică în vârstă de 9 ani, al cărei tată este dependent de droguri și fost deținut. Bătrâna trăiește într-o permanentă frică din cauza acestuia, existând riscul ca să-i fie luată nepoata. Chiar dacă este la o vârstă înaintată, femeia a crescut 7 nepoți, fiind puternic atașată de ei.

Împreună cu nepoata locuiesc într-o singură odaie, care este și bucătărie, și dormitor. Odaia este sărăcăcios dotată: în mijlocul odăii este montată o sobă de la care se încălzesc, este amplasat un pat făcut din scânduri de lemn, o măsuță mică la care se pregătesc bucatele (prepararea lor termică este făcută la un cuptor electric vechi, amplasat afară, la intrare), unde se ia masa și nepoata își pregătește temele, un televizor mic și telefon. De obicei, bunica este cea care pregătește totul, iar nepoata o ajută la prepararea lor la cuptor.

Sursele de venit ale familiei sunt limitate: pensia și ajutorul social pentru perioada rece a anului și sursele obținute din cerșit: „*Din pensiuța asta trăiesc, cu cerutul umblu prin oraș și trăiesc, și trăiește și copilul lângă mine*”. Produsele alimentare le obțin din mila vânzătorilor din piață: „*Îmi dă o bucățicuță, poate rămășițe și sunt, eu aleg din rămășițe și fac mâncărică*”. Deseori este văzută în piață împreună cu fata, chiar dacă ea în acest timp ar trebui să fie la ore. Bunica recunoaște implicarea fetei în cerșit, menționând că o ia doar sâmbăta și duminica, cu toate că observațiile făcute în timpul săptămânii la piață au scos în evidență faptul că implicarea fetei în cerșit este mai frecventă.

Cu toate că fata este în clasa a 2-a, ea foarte greu citește, poate numi doar câteva litere, îi sunt slab dezvoltate competențele de a calcula (mai bine se descurcă cu operațiile de adunare și deloc cu cele de scădere), recurge la degete pentru determinarea rezultatului adunării, întâmpină dificultăți la număratul după cifra 10. Nu deosebește și nu cunoaște toate culorile, le numește în limba rusă sau romani, în limba română nu le poate numi. Cu greu comunică în limba rusă și română, bunica explicându-i în limba romani ceea ce se solicita de la ea. Cauzele dezvoltării întârziate a fetei sunt nefrecventarea grădiniței și izolarea acesteia. Fata este timidă, slab dezvoltată și subalimentată, hainele și aspectul fizic - neîngrijite. La momentul studiului era bolnavă de varicelă, bunica tratând-o acasă.

La școală susține că îi place să deseneze și să discute ceva interesant. Referitor la traseul ei școlar, a menționat că dorește să absolve doar 3 clase, în clasa a 4-a va merge doar dacă îi va plăcea. Diriginta are o atitudine bună față de ea, iar băieții colegi de clasă o etichetează ca fiind proastă, ceea ce o și face să nu prefere frecventarea școlii.

Bătrâna susține că nu este vizitată de medicul de familie, asistentul social sau chiar de liderii romi, nesolicitând ajutorul acestora, acuzându-i de corupere și lipsă de interes în ajutorarea săracilor: „*Nici baronul nu a fost niciodată și nici nu am cerut niciodată ajutor de la el, pentru că el nu se satură de cât are, nu tocmai să ajute pe cineva*”. Cel mai des este ajutată de mediatorul comunitar, care îi aduce în unele cazuri produse alimentare.

STUDIU DE CAZ 3. FAMILIE EXTINSĂ

B. are grijă de fiică (9 ani) și 2 nepoți (băiatul de 9 ani, fata de 17 ani), părinții lor fiind încarcerati. Băiatul și fata care au câte 9 ani merg la școală, dar fata de 17 ani nu merge, a frecventat școala până în clasa a 5-a, însă după aceea a plecat în Rusia cu părinții. Se descurcă foarte greu, acum fetița de 9 ani nu are încălțăminte și scurtă, de aceea de câteva săptămâni nu poate merge la școală, iar băiețelul fără ea se teme să se ducă singurel, motivând că este periculos la drum. B. menționează că la școala din localitate nu este tare bine, învățătorii când vin la școală, când nu vin, dar și copiii sunt foarte obraznici.

Când lipsesc copiii de la școală, le sună, vin profesorii acasă, dar le explică că nu au cu ce se îmbrăca și cu ce se încălța. Recunoaște că școala este foarte bună pentru copii și conștientizează faptul că este foarte important ca acești copii să frecventeze școala, deoarece vor învăța a citi, a scrie, vor putea socoti: „*Un copil care merge la școală, el învață, știe mai multe, dar acesta ce știe? Joacă și mai mult nimic, acolo la școală îi vine mai multe în cap și este mai disciplinat*”. B. înțelege cât este de greu să nu poți face toate aceste lucruri, deoarece nu a învățat și acum îi este foarte greu în viață, de fiecare dată trebuie să întrebe pe cineva, cum să ajungă și cum să nimerească unde îi trebuie.

Copiii au frecventat grădinița de la doi ani, era foarte mulțumită de grădiniță, deoarece acolo făceau activități, mâncau la timp și dormeau, aveau un regim pe care acasă chiar nu putea să îl respecte. Fiica știe doar o singură poezie mică, pe care tot de la grădiniță a învățat-o, ea nu poate citi, cunoaște doar literele, dar nu le poate uni în cuvinte, spune culorile, numește figurile, deosebește cu greu figurile geometrice, numește fructele, cunoaște adunarea și scăderea cu cifrele mici. **Chiar dacă doi copii sunt în clasa a 3-a, singurul manual pe care îl aveau era abecedarul, motivând că încă nu cunoșteau literele și profesoara le dă cărțile doar la școală.**

La școală îi place să scrie și să deseneze, ea spune că: „*Trebuie să învețe să scrie, să citească, când spune mama, ia citește ce scrie aici, trebuie să citească, că mama nu știe, și poate copilul să citească ce-i acolo*”. Ea spune că vrea să fie doctoriță când va fi mare, iar băiatul vrea să devină polițist. El la fel nu poate citi, dar cunoaște literele, uneori încurcându-le. În timpul liber, el se joacă la calculator, chiar dacă nu știe a citi, el se orientează după litere. Nu poate calcula, poate să găsească deosebiri dintre două imagini aproape identice. Ei spun că le place școala în care învață, doar că ar dori să fie mai mare și să fie mai mulți copii.

Băiatul spune că vrea să învețe până în clasa a 10-a, iar fata până la 17 ani, deoarece la 17-18 ani deja vrea să se căsătorească și să aibă doi copii, o fetiță și un băiețel.

Fata cea mai mare, de 17 ani, stă acasă și se ocupă de gospodărie, ea nu își dorește încă să se căsătorească, spune că pe la 20 de ani poate se va căsători, dar acest lucru nu depinde de ea: „*Dacă i-ai plăcut la un băiat, atunci el vine și-ți cere mâna de la tată, dacă tatălui i-a plăcut, te căsătorești, dar dacă nu, nu*”. Ea spune că atunci când va avea copii și-ar dori ca aceștia să învețe, să ajungă cineva în viață, își dorește 3, 4 copii, *eu stau acasă și nu fac nimic, dar copiii mei numaidecât vor ajunge cineva, eu nu am ajuns nimic în viață*, dar o mamă bună numaidecât voi ajunge să fiu. Ea spune că în sat nu este nimic pentru tineri unde să-și poată petrece timpul liber, și-ar dori să fie un club sau să se poată duce la film, la ei aproape în fiecare lună este câte o nuntă și doar la nunți se mai distrează. Ea îi ajută pe copiii mai mici la teme.

STUDIU DE CAZ 4. COPIL NEÎNCADRAT ÎN GRĂDINIȚĂ

T. și A., ambii în vârstă de 26 de ani, sunt căsătoriți și au împreună un băiețel de 6 ani. T. a frecventat școala până în clasa a 9-a, dar A. nu a mers niciodată la școală, deoarece are probleme de sănătate (dizabilitate de vâz). T., după ce a terminat clasa a 9-a, s-a căsătorit, pe atunci avea 19 ani, apoi la 20 de ani l-a născut pe D. Niciunul din ei nu lucrează, locuiesc în casa părinților și sunt susținuți financiar de părinți. T. nu a încercat niciodată să se angajeze la serviciu, deoarece grijile casei sunt toate pe umerii ei, ea trebuie să aibă grijă de soț și de copil. D. nu frecventează grădinița, pe motiv că el nu vrea, plânge dacă îl duce, iarna trecută, în anul 2013, a mers 5-6 zile la grădiniță, dar stătea numai dacă era și mama cu el, nici într-un caz nu stătea fără de mamă, plângea foarte mult, dacă îl duce la grădiniță el fugе acasă, casa este aproape de grădiniță și poate veni singur. Copilul nu are un regim al zilei: „Se poate culca fie la ora 22:00, fie la ora 24:00, din care cauză dimineața întâmpină dificultăți de a se trezi”.

T. spune că și ei când era mică îi plăcea foarte mult să meargă la școală, îi plăcea să scrie, să citească, să deseneze și să socotească. Dar nu a mai mers nicăieri să facă studii, deoarece nu a avut posibilitatea, ei au fost 5 copii în familie, unii au studiat până în clasa a 9-a, alții în general nu au mers la școală. T. cu băiețelul stau acasă, se joacă prin ogradă, însă cea mai mare parte a zilei D. o petrece privind desene animate la televizor (în momentul vizitei copilul privea canalul televizat „Jetix”), în timp ce T. face mâncare, spală, face curățenie.

T. susține că își va da copilul la școală, deoarece școala este foarte importantă, doar așa o să aibă o profesie, o să aibă o muncă, o să fie stabilit la locul lui. T. l-a învățat pe copil să numere, l-a învățat culorile, însă le numește în limba romani, recunoaște animalele, dar le numește prin diferite sunete, însă nu știe nicio poezie, nu cunoaște nicio poveste. T. citește pe silabe, ei nu au cărți în casă, susține că au avut, dar copilul le-a rupt. Spune că au multe jucării (mașini, mingi) doar că le-au dus în beci că au făcut reparație și sunt murdare.

D. nu a fost niciodată la teatru, când se duc în centrul raional, se joacă prin parc cu alți copii, dar în general în afară de verișor, nu are cu cine se juca. De la grădiniță vin foarte des și îi spun lui T. să-și dea băiatul la grădiniță, însă D. plânge când aude de grădiniță, de aceea nici nu îl duce, pentru că nu vrea să traumatizeze copilul.

STUDIU DE CAZ 5. ISTORIE DE SUCCES

Rom de 39 ani, care desfășoară activitate de întreprinzător având în proprietate o livadă pe aproximativ 30 ha, iar alte 7 ha sunt semănate cu grâu, orz. Afacerea a fost dezvoltată la sfatul unor moldoveni. Are în proprietate un tractor, învățându-se de sine stătător să-l conducă, chiar dacă nu are permis de conducere. Activitatea documentară este făcută de soție, care are 8 clase. În cazul în care soția nu este acasă (este plecată peste hotare), în gestionarea afacerii apelează la ajutorul unor persoane apropiate. El este un caz ieșit din comun pentru comunitatea romă, reușind să dezvolte o mică afacere, menționând că: „Chiar și poliția când aude că eu am pământ, că eu lucrez, parcă nu le vine a crede”. Afacerea greu și-o dezvoltă din cauza lipsei pieței de desfacere a producției agricole.

În activitățile agricole, de obicei nu angajează localnici (din cauza migrației, în localitate au rămas mai mult persoane vârstnice), dar moldoveni dintr-o localitate din apropiere. Până la dezvoltarea afacerii, migra periodic în Federația Rusă împreună cu familia. Copiii erau cu ei, dar nu îi încadrau la școală din cauza lipsei timpului și a posibilității de a îi duce și aduce de la școală. Ei erau lăsați în grija unei rude (care avea și ea copii), făcând ture între maturi în îngrijitul copiilor. Conștientizează că nu a procedat corect, dar își argumentează decizia prin necesitatea de a susține financiar familia: „Nouă ne pare rău, clar că la fiecare părinte i-i greu că nu învață copilul lui cumsecade, dar îi problema în aceea că, dacă nu lucrăm, murim de foame”.

Are doar două clase, deoarece a crescut într-o familie monoparentală (doar cu mama) și cu 2 frați (o soră mai mare care a învățat 4 clase, iar fratele mai mic - 3 clase). În această situație familia era nevoită să migreze în Belarus, să se angajeze la lucrări agricole, pentru a putea exista: „Și noi eram acolo cu mama pe deal, mai lucram și noi, o mai ajutam”. De obicei, mergeau din primăvară până în toamnă, iar iarna se întorceau la baștină. Odată cu implicarea în munci, interesul față de carte i-a scăzut, iar ulterior a fost lăsat repetent, ceea ce l-a demotivat să învețe. Privind în retrospectivă, îi pare rău de situația respectivă și ar dori să învețe. Este conștient de faptul că lipsa studiilor determină angajarea în munci prost plătite: „Când n-ai nicio clasă, unde să te duci la lucru? Te duci la prășit, cu ziuă”. Consideră că studiile în școala din localitate nu corespund așteptărilor: „Acum, Doamne ferește ce se face la noi la școală”. Deoarece copiii de diferite vârste sunt întruniți într-o singură clasă, iar profesorii (unii) au obiceiul de a consuma alcool în timpul orelor: „Undeva acolo în cabinet ca să nu vadă copiii, dar când vin copiii, se uită că ei de acum îs... oleacă, aduce a miros de băătură, de vin și îi tare greu, mai ales la noi la școală”. Nivelul de pregătire al copiilor este scăzut, menționând că, „cum în altă parte învață în clasa a 2-a, așa-i la noi în clasa a 7-a, a 8-a”, o parte din vină purtând-o profesorii prin lipsa de interes față de copii. În cazul vizat, totuși menționează că și la copiii lui a lipsit interesul față de carte. În pregătirea temelor nu s-a implicat, copiii unii pe alții s-au ajutat sau mama uneori se implica. Acesta consideră că, în cazul romilor, nu se aplică legea în ceea ce privește neșcolarizarea copiilor, părinții ar trebui sancționați. El menționează că romii astfel sunt marginalizați: „Noi dacă era să trebuiam cuiva, era și la noi legea să fie mai aspră cu noi, pentru ce copilul tău nu vine la școală? Militia nu vine, nu pune amendă”.

Lipsa de cunoștințe i-a cauzat probleme în gestionarea unei alte afaceri: magazin alimentar. Angajata magazinului îi amăgea și i-a furat de o anumită sumă de bani: „Noi nu știam cum e mai bine de făcut cu documentele, că trebuia nu știu ce documente acolo, ca să răspundă și noi nu am făcut, noi am pus-o așa și ea ne-a amăgit... dar dacă nu suntem cărturari, iaca am pierdut și am închis magazinul”.

În viitor ar vrea să deschidă o uscătorie de fructe, pentru a se putea proteja de posibilele riscuri de nerealizare a mărfii. În același timp, periodic migrează în Federația Rusă (fie el, fie soția) pentru a putea aduna bani pentru afacere. Consideră că afacerea va trece ulterior la fiul său, care va împărți venitul cu surorile sale.

STUDIUL DE CAZ 6. TÂNĂR ABSOLVENT, 11 CLASE

Rom de 19 ani, care pe moment este șomer, a absolvit 9 clase în școala din Otaci, apoi a mai studiat 2 clase în Ucraina și în prezent are studii superioare medii (conform criteriilor ucrainene).

Provine din familie monoparentală („tata a decedat când aveam câteva săptămâni”), de la 15 ani singur se asigură din punct de vedere financiar.

Comparând programele de studii de la noi și din Ucraina, tânărul a menționat că: „La noi programele școlare sunt mai bune, ceea ce am studiat aici în clasa a 9-a, acolo învățam într-a 10-a, a 11-a”. Mama lui este de origine rusă, dar întrucât de mică a crescut printre romi, ea a înșușit și limba, și cultura lor. Mama lui, care a terminat 8 clase, este cea care l-a obligat să meargă la școală, să obțină studii, însă ca orice elev, uneori el nu dorea să meargă la școală, ba din cauză că nu reușea să înșușească ceva, ba din cauza caracteristicilor de vârstă: „ca orice om, e caracteristic tuturor, atât rușilor, cât și romilor”. Îi plăcea istoria, geografia, matematica, educația fizică, dar din cauza faptului că era prea mic, uneori nu înțelegea ce doresc profesorii de la el. Deseori, la orele de istorie, profesoara îi permitea să nu-și facă notițe, întrucât el avea o memorie foarte bună: „Atunci când îmi place ceva, eu memorizez foarte bine ceea ce aud, ascultam la orele ei cu plăcere”. De profesoara de limba și literatura rusă își aduce aminte cu mândrie, astfel încât datorită faptului că ea l-a motivat să se pregătească de examenele din clasa a 9-a, el a primit nota 8, chiar dacă la ore avea doar 6 și 7. Era pasionat de baschet, după ore rămânea la secția de sport.

Cel mai fericit moment al lui din anii de studii a fost atunci când a mers la Olimpiada de istorie și a ocupat locul patru, fără ajutorul profesorilor.

Școala din Ucraina la care a învățat el se află în apropierea orașului Ocnița, „doar treceam podul în fiecare zi și mă duceam la școală”. Exemplul lui l-au urmat câțiva băieți din clasă, din cauza faptului că în Republica Moldova este destul de dificil să susții examenul de bacalaureat, chiar și pentrueminenți. Studiile liceale la o școală din Ucraina îi ofereau posibilitatea să aplice la o universitate de peste hotare, respectiv, în viziunea lui, șansele lui de angajare urmau să crească. După terminarea studiilor, el însă nu s-a angajat, pe moment el lucrează atunci când i se propune o muncă de ocazie. De exemplu, recent niște cunoscuți, care se ocupă cu comercializarea merelor, „m-au chemat să-i ajut să descarc un tir și apoi mi-au plătit pentru asta”, însă iarna nu prea are de lucru și îi pare rău că nu o poate ajuta financiar pe mama lui, care este bolnavă. Chiar dacă el ar avea o situație financiară mai stabilă, acum nu ar dori să-și continue studiile, întrucât este deja târziu, mama lui este în vârstă și unica lui preocupare este să o întrețină, astfel încât ea să nu mai fie nevoită să lucreze.

El distinge diferența dintre dânsul (care are studii) și prietenii lui (care nu au studii), accentuând că ei nici nu discută fluent, în timp ce el vorbește fără accent, are un vocabular mai bogat și o experiență mai mare în arta dialogului. El nici nu găsește limbaj comun cu romii, majoritatea prietenilor lui sunt ruși, întrucât „ei au alte valori, să se veselească, să se plimbe, să danseze, să servească alcool, dar eu vreau să mă autodezvolt, să o ajut pe mama, să văd lumea, să înțeleg lumea”.

Romii, în viziunea lui, sunt foarte capabili, însă nu sunt motivați să învețe: „Ei au nevoie de un scop, iată dacă să finiseze școala, pentru ce? Pentru ce le trebuie să finiseze școala? Ei nu au un scop, ei știu că-și vor câștiga existența prin alte surse”, iată de ce romii merg la școală doar câteva clase, doar pentru a învăța să citească, să scrie și să numere.

Referitor la familie și căsătorie, consideră că fetele nu ar trebui să se căsătorească așa de devreme, întrucât ele încă nu înțeleg ce le așteaptă în căsnicie și ce vor viitorii soți de la ele. La moment, el este într-o relație cu o domnișoară de origine rusă, care își face studiile în Ucraina (anul II): „Ea este de acord să se căsătorească cu mine, dar eu încă nu vreau, mai întâi trebuie să obțin ceva în viață”.

El nu se consideră mai inferior ca iubita lui, din cauza faptului că ea învață la universitate, dar el a terminat doar 11 clase, făcând apel la ideea lui Steve Jobs că studiile nu sunt necesare în societate, el singur considerând că: „Omul are nevoie de studii doar pentru a nu fi imbecil, dar restul obții datorită intelctului, a imaginației”. Totodată, el apreciază faptul că el a finalizat liceul și nu se consideră mai puțin inteligent decât iubita lui.

În viziunea lui, este complicat să mai rămâi în R. Moldova, pentru că este foarte greu să te dezvolți aici, să creezi ceva, din cauză că: „Așa este situația, nu mai poți face nimic aici”. El nu are planuri clare pe viitor, însă știe sigur că, chiar dacă va merge undeva la muncă peste hotare, mereu va dori să se întoarcă acasă, să aibă o familie iubitoare, o grădină și „totul să fie bine”.

STUDIU DE CAZ 7. FEMEIE ROMA ANGAJATĂ

Femeie, 39 ani, vânzătoare

Este vânzătoare și magazinul la care lucrează este gestionat împreună cu un nepot. Localul este și un fel de refugiu pentru fetele de etnie romă, care vin să petreacă timpul aici, să socializeze: discutând, privind seriale, să deprindă anumite abilități de a vinde. Magazinul are un aspect neîngrijit și este slab aprovizionat cu produse. Nu investește mulți bani din teama că ulterior nu va putea comercializa produsele, iar „bani” vor fi închiși. Recunoaște că oferă pe datorie produse alimentare, în special pâine, cu precădere copiilor care se adresează. Această activitate îi asigură un venit minim, dar îi permite să fie alături de familie și fetița de 1,5 ani, mai are în grijă și o nepoțică. Anterior, a mai lucrat jumătate de an ca mediator, dar a abandonat pentru că bunica s-a îmbolnăvit.

Femeia are studii profesionale de bucătar. A vrut să se angajeze la Chișinău conform profesiei obținute, dar nu avea experiență și din această cauză consideră că nu i-a reușit. Bunica a fost cea care în mare parte s-a ocupat cu creșterea și educația ei și a insistat ca aceasta să învețe ciclul gimnazial și ulterior să-și continue studiile. A vrut după terminarea ciclului gimnazial să-și continue studiile la Ciorești, dar nu a fost primită, nu cunoaște din ce motive. Dar ulterior a fost admisă la școala profesională din Nisporeni.

Situația socioeconomică a familiei și studiile au făcut ca aceasta să se căsătorească târziu, la 37 de ani. Ea este împotriva căsătoriei timpurii a fetelor rome. Consideră că femeile rome sunt subjugate, „*au stăpân*”, ea își dorește libertate.

Este sigură că fetița ei va învăța, își dorește ca aceasta să devină medic. În același timp, are o atitudine foarte negativă față de instituțiile de învățământ din localitate. Instituția preșcolară este percepută ca fiind periculoasă pentru copiii mici, care nu sunt îngrijiți și supravegheați. Școala nu oferă copiilor instruirea necesară: „*Ei nu cunosc practic nimic - nu știu nici să citească*”, în opinia persoanei intervievate, cadrele didactice sunt deja în vârstă și nu fac față. Totodată, recunoaște că în niciun caz nu își va da fata la școală în satul vecin, pentru că este prea periculos pentru o fată: „*Dacă ar fi băiat, ar fi altă situație.*” Intenționează să-și dea fetița la școală la Nisporeni, unde locuiește mama soțului, având exemplul mai multor copii romi din aceste instituții, care au reușit să se integreze și „*vorbesc frumos, cunosc poezii etc.*”.

STUDIU DE CAZ 8. SERVICIUL DE SALUBRIZARE ESTE DESCHIS PENTRU ANGAJAREA ROMILOR

Serviciul de salubritate din orașul Soroca se confruntă permanent cu un deficit de muncitori, din cauza salariului mic²³ și a muncii percepute ca fiind „*neprestigioasă*”. La momentul desfășurării studiului, erau 40 de locuri de muncă vacante. Agenția pentru Ocuparea Forței de Muncă din Soroca colaborează cu serviciul de salubritate, astfel că persoanele angajate prin intermediul AOFM beneficiază de un bonus de 1150 de lei suplimentar salariului.

În orașul Soroca singurii romi angajați oficial lucrează la serviciul de salubritate și provin din aceeași familie. Mama și fiica sunt măturătoare, care s-au adaptat bine la locul de muncă, sunt respectate și apreciate în colectiv, tatăl lucrează ca hamal la gospodăria comunală. Iar angajatorul se declară foarte mulțumit de activitatea acestora, remarcând că sunt persoane muncitoare și responsabile. În același tip, șeful direcției salubritate recunoaște că inițial a fost sceptic la angajarea persoanelor de etnie romă, dar le oferă șanse tuturor celor care doresc, dat fiind lipsa acută de muncitori. În special atunci când s-a angajat fiica, care la momentul angajării nu avea nici 18 ani, angajatorul era sigur că va fi pentru o perioadă scurtă de timp: „*Am crezut că o să lucreze o zi-două și o să plece*”.

În cadrul serviciului de salubritate au mai fost și alte experiențe de angajare a romilor, cu precădere femei, dar în mare parte aceștia au abandonat serviciul după o perioadă scurtă de timp. Motivele fiind diferite: interdicția soțului de a mai munci, dificultăți de integrare în colectiv, concediu de îngrijire

²³ Un muncitor primește în jur de 1700-1800 de lei - salariul de bază net fiind de aproximativ 800 lei, prin decizia Consiliului local li se oferă un supliment de 600 de lei și practic toți angajații au și sectoare suplimentare pentru a-și spori veniturile.

a copiilor, neîndeplinirea atribuțiilor de serviciu sau nedorința de a îndeplini aceste munci: „*A fost o doamnă care a zis că mai bine cerșește, decât să măture drumul*”.

Nivelul jos de studii reprezintă o barieră importantă în angajarea romilor pentru poziții ce necesită calificare: „*Nici un procent din romi nu au gimnaziul terminat, din 4 clase director nu poți să fii... ei poate și socotesc că mândria lor nu le permite, dar pentru altceva trebuie studii, trebuie specialiști*”.

STUDIUL DE CAZ 9. TÂNĂR ROM, ELEV ÎN CLASA A 10-A

B., un tânăr de 15 ani, care pe moment este elev în clasa a 9-a. Părinții lui B. sunt ambii fără studii, mama a terminat 3 clase, iar tata are 5 clase. Însă prin experiența de viață pe care au avut-o ei și-au dat seama că, fără studii, oamenii le vine foarte greu în viață. Astfel, ei și-au dorit pentru copilul lor o viață mai bună și înainte de a merge în clasa întâia, părinții lui B. au invitat o profesoară care s-a ocupat, l-a pregătit pe băiat de școală, i-a trezit interesul față de carte, astfel când băiatul a mers la școală, el deja era pregătit.

Pentru binele copilului, părinții au hotărât că mama trebuie să stea acasă, iar tata să muncească. Astfel, de când B. a intrat la școală, mama lui nu a mai plecat peste hotare.

Părinții de la bun început l-au dat în clasă rusă, nicidecum nu au dorit să-l dea în clasă de romi, argumentând că: „*acolo nu se face carte*”.

B. se apreciază ca un elev la nivel mediu, în comparație cu ceilalți colegi, învață pe note de 7 și 8, uneori câte un 9 și un 10. Cele mai îndrăgite lecții sunt cele de educația fizică, informatică, chimie, puțin matematica, de asemenea sunt lecții care nu-i sunt pe plac și le frecventează cu greu, ca de exemplu: limba engleză, biologia. La școală directorul și profesorii îl apreciază ca pe un elev stăruitor, care depune eforturi pentru a învăța.

B. are computer și pe zi poate să stea la el în jur de 5-7 ore, chiar dacă mama îl ceartă, poate să stea pe rețele de socializare, se pregătește de lecții când este nevoie, ascultă muzică, privește filme și desigur că se joacă.

B. are o atitudine bună față de școală, profesorii în general sunt buni cu el, sunt câțiva mai severi, dar el spune că nu toți profesorii pot fi buni, fiindcă mai depinde și de elevi. La școală B. s-a împrietenit cu toți colegii din clasă, nu are nicio problemă cu ei. În schimb, în interacționarea cu băieții romi întâmpină anumite probleme. Acești copii îl numesc cu cuvinte urâte, îi spun „*ești așa de mare și de înalt și mergi la școală*”, dar B. nu ia în considerare ceea ce îi spun alții și continuă să meargă mai departe pe drumul lui.

Au fost momente când B. a dorit să cedeze și în clasa a 7-a voia să abandoneze școala, să meargă ca alți copii să câștige bani, să-și cumpere mașină, dar la un moment s-a decis de hotărârea lui și a continuat studiile, spunând că: „*Toate astea vor veni cu timpul, trebuie mai întâi să înveți*”.

B. are un vis, el vrea să-și continue studiile la Chișinău. Încă nu este hotărât unde vrea să învețe, dar speră că va reuși la un colegiu. În general, îi place actoria, cântă și dansează frumos și se gândește că ar putea să devină actor sau jurist, încă nu este hotărât.

B. și mama lui consideră că studiile sunt foarte importante pentru o persoană, fiindcă în momentul de față o persoană fără de studii este nimeni. De asemenea, mama menționează: „*Acum timpurile sunt mai complicate, de asta copilul trebuie să învețe, să capete o profesie, ca să lucreze cu toți de rând, cum lucrează rușii, moldovenii, eu nu doresc ca al meu copil să meargă și să vândă*”.

STUDIU DE CAZ 10. FEMEIE CU AUTORITATE ÎN COMUNITATEA ROMĂ

Doamna R. are 60 de ani, este născută în anul 1954, într-o familie mixtă unde tata era rom, iar mama era de origine poloneză, care a crescut într-o familie de romi care nu aveau copii, are studii primare nefinisate, doar 3 clase, după cum spune dumneaei, pentru romi acestea sunt studii medii, deoarece în acea perioadă ei plecau, călătoreau prin toată Uniunea Sovietică, prin colhozuri munceau alături de părinți.

Doamna R. menționează că pentru o persoană studiile sunt *foarte importante*, deoarece când persoanele sunt „*fără studii, adică nu au nici măcar o clasă terminată și nu pot să scrie și să citească, ei sunt ca orbi, persoana care nu știe încotro să meargă, unde să se adreseze, nu cunoaște regiunile, mai ales romii trebuie să se deplaseze dintr-un transport în altul, pentru a ajunge într-un anumit oraș*”.

Doamna R. spune că ea acum, la 60 de ani, are un interes mai mare față de carte și mai învață împreună cu nepoții, se interesează de unele lucruri, care în copilărie sau în tinerețe nu o interesau deloc. Pe moment, îi pare rău de un lucru pe care l-a greșit mai înainte, și anume, faptul că copiii nu au studii, 2 copii au frecventat școala, dar 2 copii nu au frecventat deloc, deoarece în acele timpuri ei luau copiii și plecau prin toată Uniunea Sovietică și vindeau diferite lucruri. Nepoții și nepoatele au învățat câte 3-4 clase și atât, cu toate că părinții au bani să le cumpere de îmbrăcat și de încălțat, dar ei pur și simplu nu au dorit să-i mai dea la școală. Doar o nepoată este în prezent în clasa a 8-a și ei depun toate eforturile ca cel puțin ea să finiseze studiile.

Mergeau peste hotare și munceau acolo, făceau bani greu, umbla cu ghicitul, îi era foarte rușine de oamenii pe care îi amăgea. Și deja prin anii '90, împreună cu soțul mergeau prin Rusia și vindeau haine speciale pentru muncitori din diferite domenii, dar mai mult pentru minerii din nordul Rusiei. Făceau comandă la Moscova, apoi le duceau în regiunile unde aveau contracte de vânzare, Neftegansk, Iakutia. Pe acele timpuri, ei puteau să-și cumpere 3 apartamente în Arbat (un sector din orașul Moscova), dar soțul a fost categoric împotriva, el nu dorea să schimbe orașul Otaci pe Moscova. Ei în această perioadă și-au construit o casă foarte frumoasă și foarte luxoasă, apoi au construit case copiilor, au investit bani în cumpărarea unor loturi de pământ, unde au livezi. Cel mai mare băiat are în grijă și stăpânește livada și pământurile procurate la Moghilev-Podolsky, Ucraina, iar alt băiat se ocupă de pământurile care sunt alături de Otaci.

Soțul ei tot timpul a fost considerat ca un lider al romilor din Otaci, un fel de baron local. După moartea lui, ea îl înlocuiește, romii, moldovenii, rușii din Otaci o respectă și o iubesc datorită faptului că este cumsecade, o femeie sensibilă.

Doamna R. are în proprietate o clădire, în care dă în chirie încăperi, au mai cumpărat o clădire unde au deschis un restaurant. Doamna spune că, dacă nu ar fi murit soțul ei, i-ar fi fost mai ușor, fiindcă el știa mai bine cum trebuie de administrat, dar ea se confruntă cu anumite probleme.

Cât a trăit soțul ei, el foarte multă lume a ajutat, când au avut nevoie la grădiniță să facă acoperișul și primăria nu avea resurse financiare, el din banii personali a reparat întreg acoperișul instituției.

STUDIU DE CAZ 11. PROPRIETAR DE PĂMÂNT, JUDECĂTOR AL ROMILOR

V. provine dintr-o familie de fierari. Tatăl său F. în perioada sovietică era șef de atelier la Uzina de prelucrare a fierului din Soroca. La timpul său, V. a frecventat școala până în clasa a 6-a. La sfârșitul anilor '80, începutul anilor '90 a inițiat afaceri în industria ușoară, a deschis SRL-uri care produceau lenjerie de corp, blugi, maiouri etc. Iar odată cu declararea independenței, aceste SRL-uri au fost închise, pe motiv că erau nerentabile. Astfel, V. împreună cu soția au plecat peste hotare la munci agricole, după care treptat s-au reprofilat și au început să facă comerț. Copiii au fost lăsați acasă cu buneii, pentru a putea frecventa școala. Fiindcă el conștientiza că în continuare va fi foarte greu de trăit fără studii, cele două fete ale lui au terminat 4 și 5 clase, un băiat - 6 clase, iar altul - 10 clase. Actualmente, acesta este ajutorul și sprijinul familiei.

După anul 2005, V. a înțeles că plecările peste hotare sunt anevoioase. În anul 2008, împreună cu feciorul său, au procurat vreo 25 ha de pământ într-o localitate din preajma orașului Soroca, unde pe 10 ha au sădit o livadă de meri, pe 8 ha - o livadă de nuci și mai dețin un teren agricol de 7 ha, unde cultivă produse cerealiere.

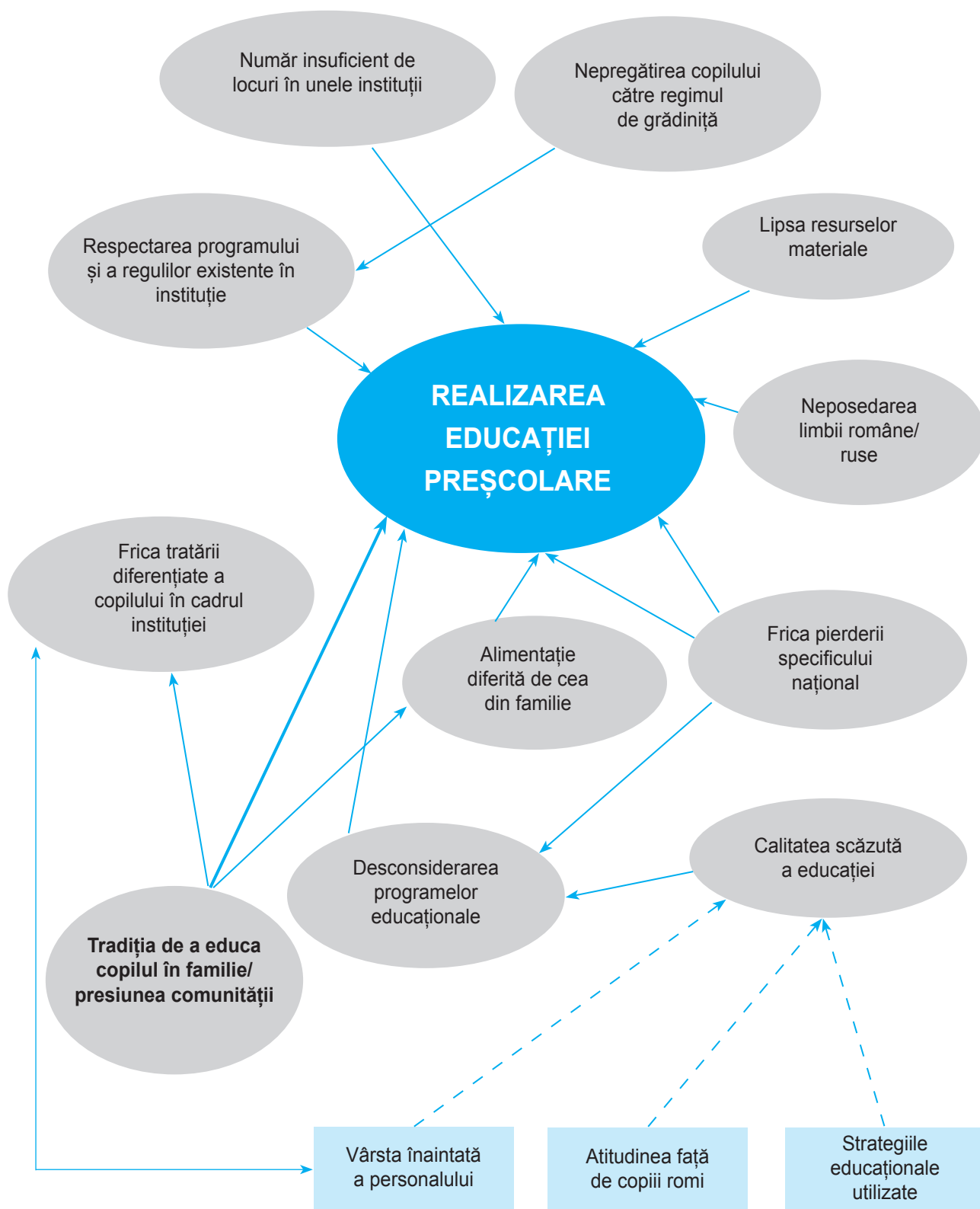
V. mereu îndeamnă tinerii romi să investească banii într-o afacere, ca să poată să se întoarcă acasă și să facă bani acasă, să fie lângă familie, că în Rusia mult timp n-o să poate să mai meargă, unii au ascultat și vor deja să se întoarcă în țară, să muncească aici. V. speră că R. Moldova va ajunge în UE și îi este frică pentru romi, fiindcă odată ajunși în UE, toată lumea va trebui să muncească.

Vecinii spun că familia lui V. este muncitoare, depune un efort fizic enorm pentru a îngriji și întreține aceste pământuri, fiindcă cu toată familia merg dis-de-dimineață la lucru și se întorc seara târziu. În afară de familie, la aceste pământuri mai lucrează și persoane străine, care sunt angajate din localitatea Pârlița a raionului Soroca, unde se află pământurile. Angajații sunt sezonieri și sunt plătiți cu ziua, câte 120-150 de lei, iar persoane de etnie romă nu prea se angajează, deoarece pe ei trebuie să-i duci dimineața și seara trebuie să-i aduci înapoi, iar acestea sunt cheltuieli suplimentare, dar dacă se și întâmplă să ia vreun rom la lucru, atunci doar la prășit sau la cules mere, fiindcă la alte munci agricole romii, din păcate, nu sunt apti.

Familia deține tehnică necesară pentru prelucrarea pământurilor, au totul pentru a crește și pentru a-și dezvolta afacerea în continuare, există doar o problemă - nu au un depozit pentru păstrarea produselor agricole și mai ales a merelor, fiindcă, după cum se știe, în acest an foarte mulți agricultori au pierdut merele din cauza lipsei depozitelor de păstrare a fructelor.

Din spusele vecinilor, familia lui V. și F. este o familie bună, cultă, religioasă, sunt activi când este vorba de problemele romilor, nu le este indiferent ce se petrece în jurul lor, fiindcă V. este și judecător la procesele de judecată ale romilor. Astfel, datorită experienței de viață, abilităților de a gândi și de a vorbi, el a devenit un judecător al romilor, dar toate aceste capacități le-a căpătat de la tatăl său, care a fost și el judecător al romilor și un om foarte stimat în rândul romilor. Statutul de judecător nu se transmite din generație în generație, dar se dobândește după propriile abilități.

FIGURA 4. Impedimente în realizarea educației preșcolare a romilor



Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF)

Str. 31 August 1989, nr. 131, Casa Națiunilor Unite
Chișinău, Republica Moldova

Telefon: (+373) 22 220034
Fax: (+373) 22 220244
E-mail: chisinau@unicef.org
Web: www.unicef.md



© UNICEF Moldova / 2015